

SDE Analiz

Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler

*(Perspektifler, Sorunlar ve
Çözüm Önerileri)*

*SDE Uluslararası İlişkiler Programı
Koordinatörlüğü*

Editör

Prof. Dr. Birol AKGÜN
SDE Uluslararası İlişkiler Programı Koordinatörü

İçindekiler:

Özet	3
Genel Bilgiler	4
<i>Öner Buçukcu</i>	
ABD'nin Suriye Politikası	10
<i>Prof. Dr. Birol Akgün</i>	
Avrupa Birliği'nin Suriye Politikası.....	16
<i>Doç. Dr. M.Murat Erdoğan</i>	
Fransa'nın Suriye Politikası.....	22
<i>Zeynep Songülen İnanc</i>	
Çin'in Suriye Politikası ve Çözüm Planı.....	28
<i>Doç. Dr. Erkin Ekrem</i>	
Suriye Krizi ve İslâm Dünyası.....	36
<i>Doç. Dr. Ahmet Uysal</i>	
Rusya'nın Suriye Politikası.....	40
<i>Amine Yazıcı</i>	
İran'ın Suriye Politikası.....	44
<i>Uğur Köroğlu</i>	
Suriye'de Kriz ve Uluslararası Hukuk.....	53
<i>Doç. Dr. Cengiz Çakmak</i>	
Türk Dış Politikasında Suriye Dönüşümü:Güvenliğe Geri Dönüş	59
<i>Doç. Dr. Murat Çemrek</i>	
Suriye Misak-ı Millîsi	66
Suriye için Annan Barış Planı.....	68
Sonnotlar	69

Özet

Suriye 1971'den beri aralıksız olarak Baas Partisi ve bu partinin kontrolünü elinde bulunduran Esed ailesi tarafından yönetilmektedir. Soğuk Savaş yıllarının politik ortamından faydalanarak otoriter rejimine hayat alanı oluşturan Suriye yönetimi Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından dış politikasında strateji değiştirerek Batıya yaklaşmak istemiştir. Bu amaçla Suriye, I. Körfez Savaşı'nda müttefik kuvvetlere destek vermiştir. Hafız Esed'in ölümü, yerine daha yenilikçi ve reformist gözüken Beşşar Esed'in seçilmesi Suriye'nin uluslararası sistemle ilişkilerinin yeniden düzenlenebileceği yönünde bir umut oluşturmuş; ancak ABD Başkanlığına George W. Bush'un seçilmesi ve ardından yaptığı "şer eksenini" açıklamasıyla Suriye'yi hedef göstermesi Suriye yönetiminin kendisini tecrit etmesine sebep olmuştur. Bu süreçte Suriye'nin uluslararası toplumla bağı Türkiye üzerinden kurulmuştur. Ancak Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde bir anda patlak veren ve Suriye'de de hissedilen Arap Baharı süreci, Suriye'nin hem Türkiye ile olan ilişkilerinde hem de uluslararası toplumla olan ilişkilerinde bir kırılma yaratmıştır.

Mart 2012'de başlayan ve halen devam etmekte olan Suriye muhalefeti ile Baas yönetimine bağlı silahlı güçler arasındaki çatışmaları durdurabilmek ve Suriye'de barış ve istikrarı yeniden sağlayabilmek amacıyla BM ve Arap Birliği tarafından temsilci olarak atanan Kofi Annan tarafından bir plan ortaya konulmuştur. Ancak Annan Planı, uygulanması için son tarih olarak verilen 12 Nisan'ın üzerinden uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen hâlâ tam manasıyla uygulanamamakta; Suriye'de kan akmaya devam etmektedir. Bu durumda Suriye konusunda daha etkin bir tavır içerisinde olmaları beklenen uluslararası toplum da sorunun çözümüne yönelik adım atmakta her geçen gün gecikmektedir. Bu analizde Suriye krizinin çözümünde etkin rol üstlenmesi beklenen küresel ve bölgesel güçlerin Suriye politikaları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suriye Krizi, Suriye Ulusal Konseyi, Suriye muhalefeti, Türkiye, ABD, AB, Rusya, Çin, Fransa, Suriye politikası

Genel Bilgiler

Öner BUÇUKCU

Suriye'nin Sosyo-ekonomik Yapısı

Birinci Büyük Savaş sırasında yapılan Sykes-Picot antlaşmasıyla önce İngiltere'nin hâkimiyetine verilmesi tasarlanan Suriye, Savaş'tan sonra İngiltere ve Fransa arasında yapılan anlaşma bağlamında Fransa'ya devredilmiştir.

Nüfusu	23,027,000
Yüzölçümü	185,000 km ²
GSMH	59,147,033,452 \$ *
Etnik yapı	% 77-83 Arap % 7-8 Kürt % 5-6 Türk % 2 Ermeni % 1 Çerkez % 1 Diğer (Ayrıca Suriye topraklarında Filistinli mülteciler de bulunmaktadır)
Başlıca dinî gruplar	% 74 Sünni % 12 Nusayri % 10 Hıristiyan % 3 Dürzî**

*Kaynak : Dünya Bankası

**Kaynak : <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>

SDE Analiz

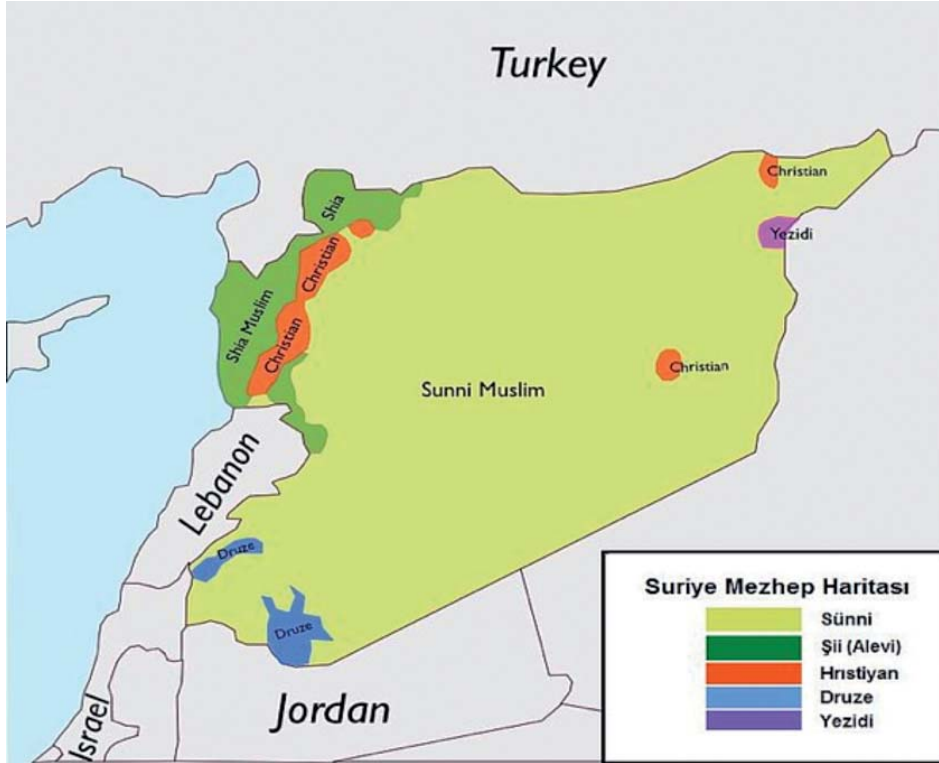

Birinci Büyük Savaş sırasında yapılan Sykes-Picot antlaşmasıyla önce İngiltere'nin hâkimiyetine verilmesi tasarlanan Suriye, Savaş'tan sonra İngiltere ve Fransa arasında yapılan anlaşma bağlamında Fransa'ya devredilmiştir. Fransa, Milletler Cemiyeti döneminde Suriye'de bir manda rejimi tesis etmiştir.

Suriye Mandası, Fransa'nın idaresine girmesiyle çeşitli etnik ve dini gruplara dayalı devletlere bölünmüştür. Şam Devleti, Halep Devleti, Nusayri merkezli Alevi Devleti, Dürzî merkezli Jabal Durize, sonradan Türkiye Cumhuriyeti'ne katılan Hatay Cumhuriyeti ve Lübnan Devleti olmak üzere 6 yapıli yönetim oluşturulmuştur. Ancak Fransa, 1937'de Şam Devleti, Alevi Devleti, Halep Devleti ve Dürzi Devleti'ni tek bir yönetim altında birleştirmiştir. Bu duruma özellikle Nusayriler karşı çıkmışlar; 1954'e kadar kendi devletleri için mücadele etmişlerdir.

İkinci Büyük Savaş yıllarında, 1941 tarihinde Fransa, kendi nüfuzu altında kalmak şartıyla Suriye manda yönetimine kısmî bağımsızlık vermiştir. 1943 yılında yapılan seçimlerde manda yönetimine karşı olan Şükrü el Kuvvetli, Suriye'nin ilk cumhurbaşkanı olmuştur. Fransa, İkinci Büyük Savaş sürerken oluşan uluslararası dinamikler ve iç politikadaki bir takım gelişmeler sebebiyle Savaş sona ererken Suriye'den çekilmiştir. Suriye, 1946'da Birleşmiş Milletler'e katılarak Suriye Arap Cumhuriyeti adını almıştır.

Suriye'de Dinî Grupların Coğrafi Dağılımı

İkinci Büyük Savaş yıllarında, 1941 tarihinde Fransa, kendi nüfuzu altında kalmak şartıyla Suriye manda yönetimine kısmî bağımsızlık vermiştir. 1943 yılında yapılan seçimlerde manda yönetimine karşı olan Şükrü el Kuvvetli, Suriye'nin ilk cumhurbaşkanı olmuştur.

SDE Analiz

İkinci Büyük Savaş devam ederken Suriye'de 1943 yılında el-Baas el-Arabî adında bir örgütlenmeye gidilmiştir. Bütün bir Arap dünyasını tek

Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler

6

bir devletin çatısı altında birleştirme ülküsü etrafında hareket eden Baas, Suriyeli Rum Ortodoks bir aileden gelen Mişel Eflak, Hatay'lı bir Nasuri olan Zeki Arsuzi ve Sünni Salah Bitar tarafından kurulmuştur. Baas Arap dilinde yeniden diriliş anlamına gelmektedir. Partinin sloganı birlik, özgürlük ve sosyalizmdir (İştirakiye). İlk kongresi 1947'de Şam'da yapılan Baas, kısa süre içinde Arap ülkelerinin büyük bölümünde ve diğer ülkelerdeki Arap toplulukları arasında da hızla örgütlenmiştir.

Mişel Eflak'ın kontrolünde olan Baas Partisi 1953'te Ekrem Havrani'nin kontrolünde olan Arap Sosyalist Partisi ile birleşerek Arap Sosyalist Diriliş Partisi adını aldı. İç siyasette çekişmelerin olduğu bir dönemde Suriye Komünist Partisi ile ittifak kuran Baas siyasal etkisini genişletti ve 1958'de Suriye ile Mısır'ın birleşmesiyle oluşan Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne giden yolu açtı. Birleşik Arap Cumhuriyeti kurulurken varılan anlaşma dolayısıyla Baas kendisini feshetti, ancak Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır'ın Suriye'yi birliğin eş parçalarından birisi değil de Mısır'ın bir vilayeti gibi değerlendirme eğilimi Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin dağılmasına sebep oldu. 1963'te Baas Suriye'de yeniden iktidara geldi, fakat Baas içerisinde de Mısır'la birleşme konusu derin çatlaklar meydana getirmişti. 1966'daki hükümet darbesi denemesinden sonra Baas'ın kurucularından ve teorisyenlerinden Mişel Eflak ülkeyi terk etmek zorunda kaldı.

Bu süreçte, 1966'da Suriye Savunma Bakanı olan Hafız Esed, özellikle 1969-1970 yılları arasında Baas Partisi'nin sivil ve askeri kanatları arasında baş gösteren iktidar mücadelesinde etkin biçimde yer aldı. Bu çatışmayı doruğa çıkararak Ürdün'deki iç savaşa müdahalenin ardından, 13 Kasım 1970'te kansız bir darbeye iktidarı ele geçirdi. Mart 1971'de yapılan halkoylamasıyla devlet başkanı seçildi.

1971-2000 yılları arasında Suriye Devlet Başkanı olan Hafız Esed Soğuk Savaş yılları boyunca SSCB doğrultusunda bir dış politika benimsemiş; iç politikada da sıkı bir istihbarat rejimi oluşturarak farklı siyasal hareketlerin yaşam alanını yok etmiştir. Özellikle 2 Şubat 1982 tarihinde gerçekleştirilen ve 20,000 civarında sivil insanın hayatını kaybettiği tahmin edilen Hama Katliamı, Hafız Esed döneminin en tartışmalı ve kanlı müdahalesi olarak sonraki yıllarda da sıklıkla hatırlanmıştır.

1971-2000 yılları arasında Suriye Devlet Başkanı olan Hafız Esed Soğuk Savaş yılları boyunca SSCB doğrultusunda bir dış politika benimsemiş; iç politikada da sıkı bir istihbarat rejimi oluşturarak farklı siyasal hareketlerin yaşam alanını yok etmiştir.

SDE Analiz

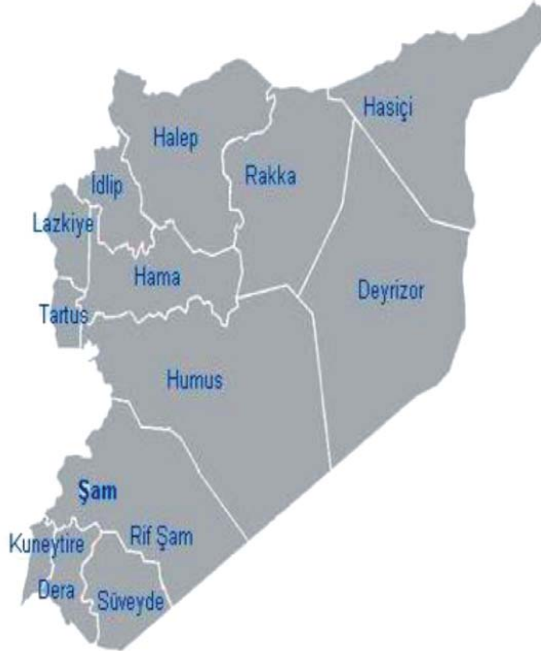
Hafız Esed'in 2000 yılında akciğer kanserinden ölümü sonrasında görevi geçici olarak, 1971-2000 yılları arasında Devlet Başkan Yardımcılığı görevini yürüten Abdülhalim Haddam üstlenmiştir. Bu sırada Suriye anayasasında

Hafız Esed'in oğlu Beşşar Esed'in seçilmesine engel teşkil eden maddelerde tadilat yapılmış ve Beşşar Esed 2000 yılında yapılan oylama ile Suriye Devlet Başkanı olmuştur.

ABD ile Suriye ilişkileri Beşşar Esed döneminde de gergin olmaya devam etmiş; ABD Suriye yönetimini teröre destek vermekle suçlarken Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esed de çeşitli uluslararası toplantılarda ABD aleyhine konuşmalar yapmıştır. 2005 yılında Lübnan'da Refik Hariri suikasti Beşşar Esed yönetiminin Batılı devletlerle ilişkilerinin iyice gerginleşmesine sebep olmuş ve neticede Suriye BM Güvenlik Konseyi'nin 1559 sayılı kararı doğrultusunda Lübnan'daki askerî varlığını sona erdirmiştir.

Beşşar Esed yönetimindeki Suriye, 2003'teki Irak işgalinden sonra ABD'nin işgal tehdidi karşısında özellikle Türkiye ile ilişkilerini geliştirerek hem Batı ile ilişkilerini normalleştirmeye çalışmış, hem de bölgesel etki alanını genişletme gayreti içerisinde olmuştur. Ancak Suriye yönetiminin bu süre içerisinde İran'la olan ilişkilerini de geliştirmesi, İran etkisinin bölgeye girmesinden endişe eden diğer Arap devletlerinde Suriye'ye yönelik çekinceler oluşmasına sebep olmuştur.

Suriye Siyasî Haritası

2010 yılı sonu 2011 yılı başında Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki otoriter rejimlere yönelik büyük bir öfke patlaması gerçekleşip bu patlama mevcut rejimlerin varlıklarını tehdit eder hale dönüşünce, 2011 yılı Ocak ayında Wall

Beşşar Esed yönetimindeki Suriye, 2003'teki Irak işgalinden sonra ABD'nin işgal tehdidi karşısında özellikle Türkiye ile ilişkilerini geliştirerek hem Batı ile ilişkilerini normalleştirmeye çalışmış, hem de bölgesel etki alanını genişletme gayreti içerisinde olmuştur.

SDE Analiz

Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler

8

Street Journal'a mülakat veren Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esed bölgede reform ve değişime yönelik ciddi bir talep olduğunu fark ettiğini ve bu talebi karşılamaya yönelik adımlar atacıklarını ifade etti. Mart 2011'de Suriye'de reform talep eden gösteriler başladığında Suriye yönetimi bir yandan çok uzun bir süredir yürürlükte olan reform yasasını yürürlükten kaldırırken, diğer taraftan göstericilere yönelik sert tedbirler almak suretiyle protestoları bastırma yolunu tercih etti. 2011 Haziran-Temmuz ayından itibaren kitle gösterilerinin yoğunluğunda yaşanan artış Suriye yönetiminin de tepkisinin sertleşmesine sebep oldu. Suriyeli güvenlik güçleri ağır makineli silahlar ve hatta tanklarla muhalif gösterilerin yoğunlaştığı Hama, İdlib ve Humus gibi kentleri kuşatma altına aldı, katliama varan kasıtlı öldürme olayları yaşandı.

Suriye'de gösteriler ve gösterilere sert müdahale devam ederken BM Güvenlik Konseyi Suriye'ye yönelik karar alabilmek için toplandı ancak Rusya ve Çin'in vetosu sebebiyle BM Güvenlik Konseyi'nde bir karar alınamadı. Arap Birliği, Avrupa Birliği ve Türkiye, Suriye'ye yönelik yaptırımlarını sertleştirdi. 2011 yılının son aylarında BM eski Genel Sekreteri Kofi Annan'ın ismi Suriye yönetimiyle görüşme imkânının oluşması için öne çıkmaya başladı. BM ve Arap Birliği Özel Temsilcisi olarak Suriye yönetimi ile görüşen Kofi Annan "Annan'ın 6 Madde Planı" olarak bilinen bir barış ve müzakere planı hazırladı. Annan Planı'nın maddeleri şu şekildeydi:

Suriye'de gösteriler ve gösterilere sert müdahale devam ederken BM Güvenlik Konseyi Suriye'ye yönelik karar alabilmek için toplandı ancak Rusya ve Çin'in vetosu sebebiyle BM Güvenlik Konseyi'nde bir karar alınamadı.

1. Suriye halkının istek ve endişelerine cevap verecek Suriye öncülüğünde bir siyasi süreç
2. Sivillerin korunması için BM gözetiminde her tür silahlı şiddete son verilmesi
 - a) Hükümet meskûn alanlara asker sevkini ve silah kullanımını durdurup buralarda bulunan askerleri çekecek
 - b) Muhalefet çatışmalara son verme taahhüdünde bulunacak
3. Tüm taraflar çatışma yaşanan bölgelere insani yardım sevkini sağlayacak ve insani amaçlarla her gün iki saatlik sükûnet dönemleri sağlanacak
4. Suriye yönetimi keyfi şekilde tutuklanmış kişilerin serbest bırakılması sürecinin hızını ve kapsamını artıracak
5. Suriye yönetimi ülkede gazeteciler için hareket serbestisi temin edecek
6. Suriye yönetimi toplanma ve barışçı şekilde gösteri yapma hakkına saygı gösterecek.

SDE Analiz

Suriye yönetimi Kofi Annan tarafından ortaya konulan planı kabul ettiğini açıkladı. İstanbul'da 1 Nisan tarihinde gerçekleştirilen Suriye'nin Dostları Toplantısı'ndan sonra ABD, Türkiye gibi ülkeler Kofi Annan'dan planın uygulanması için Suriye yönetimine yönelik bir son tarih tayin edilmesini talep ettiler. Kofi Annan'ın 10 Nisan olarak açıkladığı ateşkesin sağlanması için son tarih Suriye yönetimi tarafından "10 Nisan'dan itibaren 48 saat içerisinde" olmak üzere kabul edildi. Suriye yönetimi plana şehir merkezi dışında güvenlik güçlerine yönelebilecek saldırılara cevap verme hakkını saklı tutarak onay verdiğini açıkladı.

Annan Planı çerçevesinde Suriye'ye bir uluslararası gözlemci misyonu ulaştı. Gözlemci misyonunda görevli olanların sayısı BM tarafından daha sonra 300'e çıkarıldı. Bu arada Suriye'de 1973'ten beri ilk kez çok partili seçim gerçekleştirildi. Yapılan anayasal reformların ardından gerçekleştirilen ve muhalifler tarafından boykot edilen ilk seçimden, Suriye sisteminde belirleyiciliğini sürdüren Baas Partisi'nin galip çıktığı açıklandı. Uluslararası toplum, seçim sonuçlarını gerçekçi bulmadığını açıkladı.

BM, Suriye'deki olaylarda bugüne kadar 10000'den fazla sivilin hayatını kaybettiğini açıklarken Şam yönetimi 3000'in üzerinde güvenlik görevlisinin olaylarda hayatını yitirdiğini duyurmuştur.

Suriye'ye Ait Bazı Ekonomik Veriler

Ekonomik Büyüme Göstergeleri								
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Reel Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (% değişim)	4.5	6.0	3.2	-3.6	1.5	3.8	4.7	4.5
Mal ve hizmet ithalatı (% değişim)	-2.3	-19.0	14.4	-6.1	3.0	9.0	3.4	2.9
Mal ve hizmet ihracatı (% değişim)	2.5	-10.5	9.9	-3.0	2.6	10.0	5.8	3.8
Nominal Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (US \$ Bil.)	52.5	53.9	57.7	57.3	60.2	66.6	74.5	84.1
Nominal Kişi Başı Millî Gelir (US \$)	2473	2460	2563	2490	2569	2798	3085	3433

Not: Tarihî veriler ulusal ve uluslararası kaynaklar kullanılarak oluşturulmuş; tahminler IHS Global Insight'tan alınmıştır.

Annan Planı çerçevesinde Suriye'ye bir uluslararası gözlemci misyonu ulaştı. Gözlemci misyonunda görevli olanların sayısı BM tarafından daha sonra 300'e çıkarıldı. Bu arada Suriye'de 1973'ten beri ilk kez çok partili seçim gerçekleştirildi.

SDE Analiz

ABD'nin Suriye Politikası

Prof. Dr. Birol AKGÜN

Arap Baharı diye adlandırılan ve Ortadoğu'daki yarım asırlık jeopolitik dengeleri derinden sarsan köklü siyasi dönüşüm sürecinde ABD'nin izlediği dış politika ülke içinde olduğu kadar, uluslararası platformlarda da tartışma yaratmaktadır.

Arap Baharı diye adlandırılan ve Ortadoğu'daki yarım asırlık jeopolitik dengeleri derinden sarsan köklü siyasi dönüşüm sürecinde ABD'nin izlediği dış politika ülke içinde olduğu kadar, uluslararası platformlarda da tartışma yaratmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana küresel sistemdeki her gelişme karşısında aktif pozisyon alan ve oyun kuruculuk rolünü üstlenen ABD, Arap Baharı karşısında aşırı ihtiyatlı, ön plana çıkmayan, düşük profil sergileyen ve gelişmeleri perde arkasından izleyerek, kritik güvenlik sorunlarını bölgesel güçlere havale eden bir tutum takınmaktadır. Başkan Obama'nın bu tavrı iç politikada onun "kararsız ve zayıf bir siyasi lider" olarak suçlanmasına yol açıyor. Uluslararası politikada ise yarım asırdır hep Washington'dan gelecek siyasi sinyallere göre pozisyonunu alan bazı ülkeler ve liderler, Amerika'nın yeni yaklaşımı karşısında ciddi bir ikileme karşı karşıya görünüyor. Amerika'nın Tunus ve Mısır'da değişimden yana açıktan tavır almasına karşı, Libya'ya askeri müdahale gündeme geldiğinde liderliği Fransa'ya bırakması ve Suriye söz konusu olduğunda ise Türkiye ve Arap Birliği'nin geliştirdiği stratejileri desteklemesi dış politika analistlerinin de kafasını karıştırmış durumda.

Kafa karışıklığını gidermek için, Amerika'nın genel olarak Arap Baharı özel olarak ise Suriye konusundaki stratejisini doğru anlamak gerekiyor. Temel tespitimiz şudur: ABD'nin hegemonik gücünde ciddi aşınmalar vardır ve Arap Ortadoğu'sundaki sürpriz gelişmelere karşı hazırlıksız yakalanan ABD, bir yandan ilkesel olarak bölgedeki değişimi ve demokratikleşmeyi siyaseten desteklerken, diğer yandan bölgede yeni askeri angajmanlara girmekten kaçınmaktadır. Obama yönetimi, ABD'nin küresel liderliğini sürdürebilmesi için Asya-pasifik bölgesini dış politikasının yeni odak noktası olarak belirlemiştir ve Ortadoğu'nun dönüşüm sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye gibi demokratik güçleri daha aktif rol almaya teşvik etmekte,

SDE Analiz

onları sorumluluk ve yük paylaşımında ortak olmaya zorlamaktadır. Bu bağlamda, askeri güce gerek duyulmayan Tunus ve Mısır'daki olaylarda Türkiye yaptığı kritik siyasi açıklamalarla otoriter liderlerin devrilmesinde ve demokratik sürecin başlamasında önderlik rolü üstlenirken; Libya'daki askeri harekât sürecinde ise Fransa öncülük yapmıştır. Şimdi sıra Suriye'dedir ve dış müdahaleye gerek kalmadan dönüşüm için stratejiler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Eğer mutlaka müdahale gerekecekse, burada liderliği Türkiye'nin alması beklenmektedir.

Buradaki temel soru şudur: Bölgeyi ekonomik ve ticari enstrümanlara dayanarak ve karşılıklı etkileşimle dönüştürmek isteyen Türkiye; askeri kapasitesi Suriye'ye müdahaleye yetmesi mümkün olmayan Arap Birliği; kendi iç ekonomik ve siyasi krizleriyle uğraşan AB ülkeleri Beşşar Esed yönetimini askeri güce başvurarak devirmek için harekete geçmezse, ABD'nin Suriye politikası ne olacaktır? Batının ekonomik yaptırımları altında yıpranan, ancak İran gibi ülkelerin mali ve askeri yardımıyla uzun süre ayakta kalabilecek olan Esed rejimi ile silahlı muhalif gruplar arasındaki çatışmaların sarmalında bölgede yeni bir Lübnan veya yeni bir Yugoslavya mı ortaya çıkacaktır? Suriye'deki uzun çatışma süreci, İran ve ABD (İsrail) arasındaki bölgesel gerginliğin yaratacağı yeni bir istikrarsızlık ve terör saldırıları üzerinden siyasi hesaplaşmaları da beraberinde getirmeyecek midir?

Obama'nın Dış Politika Doktrini

ABD, Suriye konusunda başından beri diğer Arap Baharı ülkelerinde sergilediği düşük profilli yaklaşımı sergilemektedir. Obama, daha seçilmeden önce bir Arap ülkesi olan Irak'ın sözde demokratikleşmesi için gerçekleştirilen ABD işgaline karşı çıkmıştır ve dış politikasını da Rusya, Çin ve İran dâhil tüm ülkelerle ilişkilerin yeniden düzenlenmesi (reset) üzerine oturtmuştur. ABD halkının kendisine yönelik desteğinin de savaşçı değil, barışçı yöntemleri savunmasına başlayan Obama, dış politikada zor kullanmayı gerektirecek seçeneklerden özenle kaçınmaktadır. Dış politikada Obama doktrini olarak kullanılmaya başlayan Amerikan yaklaşımı, ABD'nin dünyanın farklı bölgelerindeki insan hakları ihlalleri karşısında *duyarlı* olmasını, ancak doğrudan askeri güç kullanımı konusunda ise *aşırı ihtiyatlı* olmasını içermektedir. Bush dönemindeki Neo-Con siyasi elitin tek yönlü askeri güç kullanma konusundaki aşırı istekliliğinin ABD'nin küresel imajına ve güvenilirliğine yönelik olumsuz sonuçlarına bir tepki olarak gelişen yeni Amerikan yaklaşımı, kendisini en çok Arap Baharı sürecinde hissettirmiştir. Nitekim, Başkan Obama özellikle Libya müdahalesi sırasında ancak BM

***Dış politikada
Obama doktrini
olarak kullanılmaya
başlayan Amerikan
yaklaşımı, ABD'nin
dünyanın farklı
bölgelerindeki
insan hakları
ihlalleri
karşısında duyarlı
olmasını, ancak
doğrudan askeri
güç kullanımı
konusunda ise aşırı
ihtiyatlı olmasını
içermektedir.***

SDE Analiz

Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler

12

Güvenlik Konseyi'nden karar çıktıktan sonra Amerikan askerlerine silah kullanma izni vermiştir. Başkan Obama'nın 28 Mart 2011 tarihli kritik konuşması bu anlamda son derece anlamlıdır.

"Elbette ki Amerika baskı olan her yere kendi ordusunu gönderemez. Biz müdahalenin risklerini ve maliyetini göz önüne alarak, her zaman harekete geçmenin gerekliliği hususunda önce kendi çıkarlarımızı düşünmeliyiz. Ancak bu, doğru olanı yapmayı sonsuza kadar engelleyecek bir argümana dönüşmemelidir... Ülkemizin bu kadar çok acil sorunu varken, ABD'nin dünyanın polis gücü olarak hareket etmesi beklenmemelidir... Baskıcı rejimlere karşı harekete geçme yükümlülüğü yalnızca Amerika'nın olmamalıdır... Biz Libya'da sivil halk dehşet derecesinde bir şiddete maruz kaldığı için harekete geçtik."

Demokrat partili bir başkan olan Obama için insan haklarının korunması dış politikada önemli bir öncelik olmakla birlikte, o kendisini ne Jefferson gibi "özgürlüğün imparatoru", ne de Bush gibi "demokrasinin silahlı mücahidi" gibi davranmak zorunda hissetmektedir.

Görüüleceği gibi Demokrat partili bir başkan olan Obama için insan haklarının korunması dış politikada önemli bir öncelik olmakla birlikte, o kendisini ne Jefferson gibi "özgürlüğün imparatoru", ne de Bush gibi "demokrasinin silahlı mücahidi" gibi davranmak zorunda hissetmektedir. Sözde özgürleştirici bir misyonun Vietnam'dan Irak'a kadar pek çok örnekte Amerika'ya olan maliyetini iyi bilen Obama, dış politikada yeni felaketlerle karşılaşmamak için ABD'nin kendi dar çıkarları temelinde değil, ancak ve ancak diğer ülkelerle birlikte hareket ederek sonuç alabileceğine inanmaktadır. Bu bağlamda da askeri güç kullanmak için BM gibi çok uluslu örgütlerin meşrulaştırıcı onayını gerekli görmektedir. Böylece Obama yönetimi ile birlikte Amerika'nın, klasik çevreleme politikaları yerine "kendi gücünü sınırlandırma" (self-restraint) politikasına geçtiği söylenebilir. ABD'nin yeni dış politikasını yalnızca Obama'nın liderlik anlayışı ile açıklamak da doğru değildir. Değişimi, Amerika'nın küresel sistemi kontrol etmeye imkân veren ekonomi-politik gücündeki göreceli yapısal zayıflamanın bir sonucu olarak okumak daha gerçekçi bir yaklaşımdır. Obama'yı küresel güç kaymasını erken okuyan ve ABD'nin elindeki gücü daha zekice (smart power) kullanması gerektiğine inanan; bu bağlamda da çok taraflı (multilateralism) dış politika çizgisine geri dönüşü savunan pragmatist bir idealist siyasi lider olarak tanımlamak mümkündür.

ABD'nin Suriye Politikası

ABD'nin Suriye ile olan ilişkileri son yarım asırda çoğu zaman gergin bir seyir izlemiştir. Arap-İsrail çatışmalarında ABD'nin her zaman açıktan İsrail'i desteklemesi, Şam'ın ise dış politikasını Tel Aviv karşıtlığına odaklaması Suriye'yi ABD'nin de dolaylı düşmanı haline getirmiştir. Öte yandan

SDE Analiz

Soğuk Savaş dönemindeki doğu-batı kutuplaşmasında da Suriye, Sovyet blokunun Ortadoğu'daki en güçlü müttefiklerinden biri olmuştur. İran devrimi sonrasında ise Suriye İran'ın en sadık ve en yakın Arap müttefiki haline gelmiştir. Uzun süre Lübnan'ı da kendi denetimi altına alan Suriye, ABD tarafından bölgede teröristleri destekleyen bir *haydut devlet* olarak tanımlana gelmiştir. Nitekim 2003 yılındaki Irak işgaline karşı çıkan Suriye'yi zamanın ABD Başkanı Bush "şer eksenli" ülkelerinden biri olarak tanımlamış ve açıktan askeri müdahale ile tehdit etmiştir. 2005 yılında Lübnan başbakanı Hariri'nin öldürülmesinden Şam yönetimi sorumlu tutulmuş ve ABD-Suriye diplomatik ilişkileri tamamen kesilmiştir. Bölgede yeni bir Irak görmek istemeyen Türkiye'nin karşı çıkması ve Suriye ile İsrail arasında arabuluculuk yapması gibi diplomatik girişimler sayesinde Suriye ile ABD arasındaki gerginlik yavaş yavaş azalmış ve nihayet 2009 yılında Obama Şam'a yeniden bir büyükelçi atamıştır.

Görüleceği üzere, 2011 Mart ayında Suriye'de başlayan demokrasi yanlısı kitlesel gösterilere kadar geçen sürede, Washington ile Şam arasında her zaman derin bir güven bunalımı hüküm sürmüştür. 2011'de Dera'da başlayan ayaklanmalar karşısında ise ABD gelişmeleri yakından izlemiş ve Esed yönetimine şiddet kullanmamasını, muhaliflerle siyasi diyalog başlatmasını önermiştir. Olayların tırmanması üzerine ABD konuyu bir yandan BM gündemine taşırken, diğer yandan Türkiye ve Arap Birliği ülkeleriyle yakın temasa geçmiştir. Yeni ABD dış politikasına uygun olarak, Obama yönetimi herkesin beklentisinin aksine Suriye konusunda bölgesel inisiyatifler geliştirilmesini ve diplomatik çabalara öncelik verilmesini desteklemiştir. Bölgede Suriye yerine, kendi çıkarları için daha ciddi bir tehdit kaynağı olarak gördüğü İran'a karşı daha sert önlemler alınmasını savunmuştur. Bu çerçevede ancak 2011 Ağustos ayında Başkan Obama artık Esed yönetiminin gitmesi gerektiğini açıklamıştır. 6 Şubat 2012 tarihi itibarıyla de diplomatlarını geri çekmiştir.

Ancak yine de şunu görmek gerekir ki, Suriye ve İran sorunu ABD için birbirinden bağımsız konular da değildir. Obama yönetiminin güvenlik elitleri, Ortadoğu'daki temel amaçları olan İran'ın gücünün zayıflatılması için Suriye'nin İran'dan kurtarılması gerektiğini iyi bilmektedirler. Şam'ın demokrasi cephesine katılması durumunda, İran'ın Lübnan'a kadar uzanan bölgedeki gücünde ciddi bir kırılma beklenmelidir. Bu nedenle 2012 başından beri İran'a yönelik artan ABD, AB ve İsrail desteği İran'ın nükleer bomba üretmesini engellemek kadar, İran'ın Suriye'ye yönelik desteğini kesmeyi de amaçlamaktadır. Ancak her iki konuda da ABD'nin karşısına en

Obama yönetimi herkesin beklentisinin aksine Suriye konusunda bölgesel inisiyatifler geliştirilmesini ve diplomatik çabalara öncelik verilmesini desteklemiştir. Bölgede Suriye yerine, kendi çıkarları için daha ciddi bir tehdit kaynağı olarak gördüğü İran'a karşı daha sert önlemler alınmasını savunmuştur.

SDE Analiz

Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler

14

büyük engel olarak BM Güvenlik Konseyi'ndeki Rusya ve Çin'in ikili vetosu çıkmaktadır. Suriye'ye yönelik silah ambargosunu da içeren ve ABD, AB ve Arap Birliği'nce hazırlanan karar tasarılarının iki kez reddedilmesi üzerine, ABD ve AB Arap Birliği ile birlikte alternatif platformlar geliştirme çabasına girişmiştir.

Bu çerçevede Suriye'deki gelişmeler karşısında benzer düşünceleri paylaşan ülkeleri bir araya getiren Suriye'nin dostları grubu adıyla ortak bir platform kurulmuş ve ilk toplantı Tunus'ta yapılmıştır. Burada Suriyeli muhalifler arasında alternatif bir iktidar bloku oluşturmak için Suriye Ulusal Konseyi oluşturulmuştur. Amaç, bir yandan Suriye'deki çatışan muhaliflere dışarıdan destek sağlamak, diğer yandan Esed rejimi üzerindeki baskıyı artırmaktır. Nitekim Suriye'nin dostları grubu ikinci ve en önemli toplantısını 84 ülkenin katılımıyla İstanbul'da gerçekleştirmiştir. ABD'nin de desteklediği İstanbul kararlarında, Suriye Ulusal Konseyi Suriye halkının meşru temsilcisi olarak tanınmış ve Suriyeli muhaliflere silah dışında her türlü insani ve teknik yardımın yapılması kararı alınmıştır.

Suriye'deki gelişmeler karşısında benzer düşünceleri paylaşan ülkeleri bir araya getiren Suriye'nin dostları grubu adıyla ortak bir platform kurulmuş ve ilk toplantı Tunus'ta yapılmıştır.

Ancak ABD, Suriye'deki çatışmalarda şimdiye kadar 10 bin civarında insan hayatını kaybetmiş olmasına rağmen, BM'den bir karar çıkmadan Esed yönetimine karşı tek taraflı bir askeri müdahaleye hazır olmadığını söylemektedir. Başkan Obama'nın 6 Mart 2012 tarihli basın toplantısında söyledikleri Washington'un bakış açısını anlama bakımından oldukça açıklayıcıdır. Obama Suriye konusunda "bazılarının önerdiği gibi, ABD'nin tek taraflı askeri harekât düzenlemesini yanlış bulduğunu" ve durumun Libya'dakinden çok farklı olduğunu vurgulamaktadır. "Libya konusunda biz uluslararası toplumu harekete geçirdik, BM Güvenlik Konseyi'nin onayını aldık, bölgedeki Arap ülkelerinin tam desteğini sağladık ve askeri hareketin kısa zamanda sonuç getireceğine emin olduktan sonra harekete geçtik. Suriye'de ise durum çok daha karmaşıktır."

Görüldüğü üzere, Obama Suriye'deki insan hakları ihlallerinin askeri bir müdahaleyi gerektirdiği konusunda karşı çıkmamakla birlikte, kendi doktrinin ilkelerine sadık kalmaya çalışmaktadır. Öte yandan Obama yönetimi esasen 2012 yılında ülkedeki başkanlık seçimlerine odaklanmış durumdadır. Irak'tan çekilme kararı alan ve Afganistan'dan çekilme takvimi ilan eden Obama yönetimi sonucu önceden kestirilemeyen bir müdahale fikrine oldukça uzak durmaktadır. Obama'nın siyasi kariyeri açısından içerideki ekonomik gelişmeler, Suriye gibi düşük yoğunluklu bir iç çatışmaya bulaşmaktan çok daha önemli görülmekte ve öncelenmektedir.

SDE Analiz

Kofi Annan Planı ve ABD

27 Aralık'ta ilan edilen ve 1 Nisan'da yürürlüğe giren Kofi Annan'ın hazırladığı barış planı bu anlamda Washington, Şam ve Moskova için siyaseten nefes aldırıcı bir diplomatik inisiyatif olarak ortaya çıkmıştır. BM ve Arap Birliği'nin Suriye temsilcisi olarak atanan eski BM genel sekreteri Annan'ın hazırladığı altı maddelik plan özetle; Suriye'nin, "halkın meşru istek ve kaygılarına cevap vermek için başlatılacak olan ve Suriyelilerin liderlik edeceği kapsamlı siyasi süreç" için Annan'la işbirliği yapmasını, Şam yönetiminin çatışmaları durdurmasını ve insanların yaşadığı bölgelerdeki askeri hareketliliğin ve ağır silahların kullanılmasının derhal durdurulmasını, Suriye ordusunun, insani yardımların ulaştırılması ve yaralıların tahliye edilmesi için günlük iki saatlik "insani duraklama"yı kabul etmesini, rastgele tutuklanan kişilerin serbest bırakılmasını, Suriye'nin genelinde haberciler için hareket özgürlüğünün sağlanmasını, gazetecilere yönelik ayrımcı olmayan bir vize politikasının uygulanmasını ve sivil halkın toplanma özgürlüğü ve barışçıl gösteri yapma hakkına saygı duyulmasını kapsamaktadır.

ABD, BM Güvenlik Konseyi'nce de onaylanan Annan Planı'nı desteklemektedir ve ateşkesin aktif olarak uygulanmasını istemektedir. Nitekim Fransa'da yapılan son Suriye'nin Dostları toplantısına da Annan Planı damgasını vurmuştur. Şu söylenebilir: Açık bir BM kararı olmadan, ABD için seçim sathı mailine girildiği bir ortamda ekonomik maliyeti ile askeri ve siyasi riski fazla olan tek taraflı bir müdahale girişimi rasyonel bir politik tercih olarak gözükmemektedir. Kaldı ki, önümüzdeki günlerde Rusya ve Çin'in veto yetkilerini kullanmaktan vazgeçeceklerini gösteren bir işaret de yoktur. Dolayısıyla ABD, Türkiye ve Fransa gibi müttefikleri ile istişare içinde bulunacak ve bölge ülkelerinin inisiyatiflerini desteklemeye devam edecektir.

***ABD, BM Güvenlik
Konseyi'nce
de onaylanan
Annan Planı'nı
desteklemektedir
ve ateşkesin
aktif olarak
uygulanmasını
istemektedir.
Nitekim Fransa'da
yapılan son
Suriye'nin Dostları
toplantısına da
Annan Planı
damgasını
vurmuştur.***

SDE Analiz

Avrupa Birliği'nin Suriye Politikası

Doç. Dr. M. Murat ERDOĞAN

**Dünyanın sadece %
7-8'lik bir nüfusuna
ama en müreffeh ve
barışçı bölgelerinin
başında olan
AB'nin ortak bir
dış ve güvenlik
politikası
konusunda uzun
zamandır ortaya
koyduğu çabaların
hala son derece
yetersiz olduğu
bizzat AB üyeleri
tarafından da kabul
edilen bir gerçektir.**

Uluslararası krizlerde Avrupa Birliği sıklıkla gövdesi ile kafası arasındaki dengesizliğin vurgulandığı benzetmelerle ifade edilir. Bu durum özellikle Soğuk Savaş sonrasındaki dünyada daha da belirgin bir hal aldı. 1990'ların ilk yarısında önce Körfez Krizi, ardından Balkanlardaki savaşlar AB'nin ulus devletlerin birliği olduğunu ve ortak bir dış politika geliştirme konusunda son derece yetersiz olduğunu çarpıcı bir biçimde ortaya koydu. "AB ekonomik bir dev, siyasi bir cüce ve askeri anlamda bir elma kurdu" olarak tanımlandı. Ancak AB'nin küreselleşmenin önlenemez biçimde her alanda yaygınlaştığı ve eş zamanlı olarak da bölgeselleşmenin yaşandığı dünyada yeni bir siyasi kimliğe sahip olması gereği bizzat Avrupalılarca sıkça dile getirildi. Bu nedenle ortak dış ve savunma politikasının geliştirilmesi, buna yönelik gerekli lojistik ve altyapının NATO ile işbirliği halinde gerçekleştirilmesi hususunda önemli adımlar da atılmaya çalışıldı. Ancak başını Fransa-Almanya'nın çektiği AB ile "ABD'siz olmaz" diyen İngiltere ve çevresindeki AB üyeleri için ortak bir dış politika geliştirmenin ne kadar zor olduğu her krizde tekrarlandı. Bunlardan en çarpıcılarından birisi 2003'de ABD'nin Irak operasyonunda da yaşandı. Fransa-Almanya ABD'nin müdahalesine karşı AB içinde cephe oluşturmaya çalışırken, AB içinde başta İngiltere ve İspanya olmak üzere pek çok üye ABD ile işbirliği yönünde karar aldı. Daha çarpıcı olan ise AB ile üyelik müzakeresi içindeki pek çok AB adayı ülkenin ABD'yi AB'ye tercih etmeleri oldu.

Dünyanın sadece % 7-8'lik bir nüfusuna ama en müreffeh ve barışçı bölgelerinin başında olan AB'nin ortak bir dış ve güvenlik politikası konusunda uzun zamandır ortaya koyduğu çabaların hala son derece yetersiz olduğu bizzat AB üyeleri tarafından da kabul edilen bir gerçektir. AB politikalarının "Soft Power" kavramı çerçevesinde değerlendirilmesi mümkün olsa da, bunun krizler için etkisinin son derece sınırlı kaldığı da açıktır.

SDE Analiz

Lizbon Anlaşması ile çerçevesi oluşturulmaya çalışılan ve dış politikada tek sesliliği amaçlayan düzenleme ile AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciği oluşturuldu. Halen Catherine Ashton'nun üstlendiği bu görev, hem kurumsal hem de Ashton'un yetkinliği çerçevesinde sıkça eleştirilere uğramaktadır. Bu durum Suriye Krizi'nde de tekrar yoğun olarak gündeme geldi.

Tunuslu Muhammed Buazizi'nin kendisini yakması ile Ortadoğu'da başlayan ve adına "Arap Baharı" / "Arap Uyanışı" denilen süreç sadece bölge ülkeleri için değil, aynı zamanda dünyaya şekil veren güçler bakımından da son derece önemli bir sınava dönüştü. AB bütün bu gelişmelerde hem kendi içinde birlik görüntüsü vermekten uzak oldu hem de özellikle Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya arasındaki ciddi politika farklılıkları çatışmalarla anıldı. Tunus'ta Buazizi'nin kendini yakması ile ilk hareketlenme başladığında, Fransa "isyancıların bastırılması için Tunus yönetimine destek verme" önerisinde bulunmuştu. Ancak olaylar kontrolden çıkıp Ortadoğu rejimleri teker teker bu dalğanın karşısında sarsılınca, başta Fransa olmak üzere bütün AB ülkeleri politikalarında radikal değişiklik ihtiyacını hissettiler. Bu konuda en şaşkıncı değişimlerden birisi de Libya krizinde yaşanmış, Kaddafi'nin "kazanamayacağını" farkederek Fransa, İngiltere ve İtalya önce muhalefeti örgütlemiş, ardından da BM'den çıkan müdahale kararının baş aktörleri olmuşlardı.

Suriye'de yaşanan kriz, Ortadoğu'da yaşanan "uyanış" hareketinin son halkalarından birisi olarak aslında önemli bir tecrübe birikimi ile karşılandı. Suriye'nin başta petrol olmak üzere doğal kaynaklarının yeterince çekici olmaması, ülkede yaşanan isyan hareketine yönelik Beşşar Esed rejiminin aşırı güç kullanımı da belki de ilk kez AB içinde "daha ortak" bir yaklaşımla eleştirildi, reddedildi. AB'ye yön veren Fransa, Almanya, İngiltere ve diğer AB üyesi ülkeler Suriye'de yaşananlar konusunda ağız birliği içinde doğrudan Esed rejimini ve özellikle de Beşşar Esed'i eleştirdiler ve hatta suçlu ilan ettiler. Bu arada AB üyesi ülkeler, BM ve Arap Birliği'nin Suriye Özel Temsilcisi Kofi Annan tarafından yapılan çalışmalara da tam destek verdiklerini net bir biçimde ortaya koyarlarken, Rusya ve Çin'i de eleştirdiler.

AB'nin Dağınıklığı

AB politikalarına yön verme kabiliyetinde olan İngiltere, Fransa ve Almanya'nın Suriye politikalarına yakından bakıldığında, en azından söylem bazında önemli bir yakınlaşma olduğu dikkati çekmektedir. İngiltere'de

Suriye'nin başta petrol olmak üzere doğal kaynaklarının yeterince çekici olmaması, ülkede yaşanan isyan hareketine yönelik Beşşar Esed rejiminin aşırı güç kullanımı da belki de ilk kez AB içinde "daha ortak" bir yaklaşımla eleştirildi, reddedildi.

SDE Analiz

Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler

18

Cameron hükümeti Esed yönetiminin kendi halkına uyguladığı şiddet politikasını derhal sonlandırması çağrısında bulunurken, Esed yönetimini şiddeti sona erdirmeye mecbur bırakacak yaptırımların bir an önce yürürlüğe girmesi konusunda da son derece istekli bir görüntü vermektedir. İngiliz Dışişleri Bakanı William Hague, Tunus'ta gerçekleşen Suriye'nin Dostları Toplantısı'nda Suriye'deki muhalefete desteklerini açıkça dile getirmiş, Güvenlik Konseyi'ne hitaben "Dünyanın büyük bir çoğunluğunun gözünde bu konsey Suriyelilere karşı sorumluluklarını yerine getirmekte başarısız olmuştur" diyerek, üyeleri birlik olmaya çağırarak, Suriyelilerin öncülük ettiği bir siyasi değişimi desteklerini ifade etmiştir. İngiliz hükümetinin Suriye'ye rejiminin biran önce demokratikleşmesi ve muhaliflerin taleplerinin yerine getirilmesine dair beklentisi son dönemde yerini Esed yönetiminin acilen tasfiyesi beklentisine bırakmıştır. İngiltere'nin Suriye'ye yönelik bir askeri müdahaleye sıcak bakmadığı da anlaşılmaktadır.

Her ne kadar AB üyesi ülkelerin Suriye konusunda neredeyse hiç olmadığı kadar aynı görüşte olmalarına rağmen, AB'nin Suriye konusunda etkin ve ortak bir politika geliştirebildiği ise kesinlikle söylenemez.

Suriye ile yakın tarihi ve siyasi bağları olan Fransa'nın Esed rejimine karşı yaklaşımı da oldukça serttir. N. Sarkozy, açık bir biçimde Suriye Devlet Başkanını suçlayarak "Esed, utanmadan yalan söylüyor" demiş ve Kaddafi'nin Bingazi'yi yok etmek istediği gibi Esed'in de Humus'u yok etmek için çalıştığını şeklinde bir açıklama ile Suriye'ye yönelik askeri müdahale ihtimalini de akıllara getirmektedir.

AB'nin diğer büyük gücü Almanya da benzer tepkileri verirken, bu konuda özellikle ABD ile yakın davranmayı önemseydiğini de belli ediyor. İstanbul'da gerçekleştirilen Suriye'nin Dostları İkinci Toplantısı'nda Alman Dışişleri Bakanı G. Westerwelle Suriye'de çözüm konusunda bir mühlet tanınmasına bile karşı olduklarını söyledi. Bir zaman kısıtlamasına gitmenin çözüm üretmeyeceğini belirten Westerwelle, «Bir sınırlandırma bu dönemde yanlış anlaşılabilir» diyordu.

Her ne kadar AB üyesi ülkelerin Suriye konusunda neredeyse hiç olmadığı kadar aynı görüşte olmalarına rağmen, AB'nin Suriye konusunda etkin ve ortak bir politika geliştirebildiği ise kesinlikle söylenemez. AB'nin aldığı tedbir ve yaptığı açıklamaların Esed'in politikalarını ve uygulamalarını engellemekten son derece uzak, sembolik çıkışlar olduğu da net biçimde ortaya çıkmıştır.¹ BM ve Arap Birliği'nin Suriye Özel Temsilcisi Kofi Annan'ın çalışmalarını destekleyen AB'nin Suriye'ye silah satışını durdurması yönündeki karar belki de bu çerçevede yapılan en önemli girişim olarak kabul edilebilir. Ancak Rusya'nın Suriye'nin silah tedarikçisi olması ve tedarike devam etmesi, bu kararın etkisini ciddi bir biçimde azaltmaktadır.

SDE Analiz

Lizbon Anlaşması ile kısmen güçlendirilen ve ortak politikalar geliştirme konusunda umut yaratan Avrupa Birliği Dış İlişkiler Yüksek Temsilciliği ve onun başındaki Cathron Ashton sıkça eleştirilerin hedefi olmaktan kurtulamıyor. Zira Suriye'de devam eden insanlık dramının engellenebilmesi için doğrudan askeri müdahale olmasa da AB'nin öncülüğünde dünya kamuoyunun daha etkin hale getirilmesi ve daha etkili caydırıcı yaptırımların uygulanması gerekiyor. AB yoğun kamuoyu baskısı ile şu ana kadar Suriye Merkez Bankası'nın Avrupa Birliği'ndeki bütün banka hesaplarını dondurdu ve banka ile tüm finansal işlemlere son verildi; Suriye uçuş şirketlerine ait kargo uçaklarının Avrupa Birliği'ne uçuşları yasaklandı. Suriye ile değerli maden ticaretine de yasak getirildi. 27 ülkenin dışişleri bakanları Polonya'daki toplantıda Suriye petrolünü boykot kararı adlı. Ancak İtalya boykota yürürlükteki bir sözleşme yüzünden 15 Kasım'da başlayabileceğini duyurdu. Bu arada, Devlet Başkanı Esed'in kabinesindeki dokuz bakana daha Avrupa Birliği'ne seyahat yasağı getirildi ve Avrupa'daki banka hesapları donduruldu. AB ilki Tunus'ta ikincisi ise İstanbul'da gerçekleşen "Suriye Halkının Dostları Grubu" toplantılarında da aktif yer aldı. Bu arada C. Ashton AB adına Suriye muhalefeti olarak "Suriye Ulusal Konseyi"nin muhatap alınacağını açıkladı. Ancak Ashton'a göre "Avrupa Birliği askeri müdahaleyi düşünmeyerek Suriye krizine çözüm bulmaya çalışıyor."

Eleştirilerin hedefinde olan Ashton'a Euronews muhabirinin "Suriye konusunda çok açıktınız ve net konuşuyordunuz. Ancak öyle görünüyor ki, geçtiğimiz birkaç hafta içinde hararetinizi kaybettiniz" sorusuna Yüksek Temsilci "Tam olarak değil. Ancak şu anda yapmamız gereken sistematik bir şekilde Suriye'ye baskı uygulamak" dedikten sonra Libya türü bir müdahaleye çok da sıcak bakmadığını ortaya koyuyordu.

AB'nin Dış Politikasızlığı

AB'nin yeteneksizliği ve politika üretmemesi kuşku yok ki sadece Yüksek Temsilci ile açıklanamaz. Ancak son dönemde Ashton'un hem AB hükümetleri (özellikle de Fransa ve İngiltere) hem de bizzat Avrupa Parlamentosu tarafından çok ciddi bir şekilde eleştirildiği, "görevinde yeterince etkili olmadığı" düşüncesinin sıkça tekrarlandığı görülmektedir. Ashton'u daha aktif olmaya çağırın AB Parlamentosu milletvekilleri, Ortadoğu'da yaşanan olaylara ilişkin AB'nin uluslararası alanda tavrını belli etme konusunda geç kaldığını ifade ederken C. Ashton'un verdiği cevap son derece çarpıcıdır: "En önemli şeylerden biri insanları dinlemek. Biz, Mısır ve Tunus halkını desteklemek için neler yapabileceğimizi düşünürken onlar geleceklerini güvence altına almak istiyor. Onların ihtiyaçlarına kulak vermek bir bakıma

AB'nin politika üretmemesi kuşku yok ki sadece Yüksek Temsilci ile açıklanamaz. Ancak son dönemde Ashton'un hem AB hükümetleri hem de bizzat Avrupa Parlamentosu tarafından çok ciddi bir şekilde eleştirildiği görülmektedir.

SDE Analiz

tepki göstermektedir." Bu açıklama AB'nin kapasite ve politik gücünü görmek bakımından oldukça önemli bir açıklama olarak kabul edilebilir. Ancak sorunun sadece Ashton değil, üye ülkeler arasındaki çıkar farklılığı olduğu görüşü de yine sıkça dile getirilmektedir. Örneğin Avrupa Parlamentosu Sosyalist Grup Başkanı M. Schulz, bazı üye ülkelerin kendi çıkarları için çalışmaktan vazgeçmeleri gerektiğini söylüyor ve "Onun için en büyük engel, Almanya'nın Dışişleri Bakanı G. Westerwelle, Londra'da W.Hague, Paris'te A. Juppe veya herhangi bir diploması şefi. Çünkü onlar önce ülkem daha sonra Avrupa Birliği diyor. Bu düşünce tarzı değişmeli" eleştirisini getirmektedir.

Bilindiği üzere karar alma mekanizmasını hızlandırmayı hedefleyen Lizbon Antlaşması, Avrupa Birliği'nin tek bir ağızdan konuşmasını hedefliyor. Ancak pek çok AB milletvekiline göre o günden bu yana hiç bir değişiklik olmadı. Alman Yeşiller Partisi Avrupa Parlamentosu Üyesi Daniel Cohn-Bendit, "Bence en büyük sorun Sayın Ashton'un kendini koordinatör olarak görmesi oysa o tavrını belli etmeli. Gerekirse üye ülkeleri eleştirmeli çünkü dış politika sorunu "tek bir ağızdan konuşmak". Bu sorun aşılmadıkça ilerleme kaydedemeyeceğiz" demektedir. Avrupa Parlamentosu'ndaki (AP) Liberal Grup Başkanı G. Verhofstadt ise hem AB hem de BM'yi sert şekilde eleştirilerek «AB ve uluslararası ortakları sadece oturup Esed'in sıradan işiymiş gibi katliamı sürdürüp kendileriyle alay etmesini seyredemezler. Diploması politikanın ikamesi değildir. AB ve BM'nin Suriye krizini yönetme başarısızlığı Esed sayesinde ortaya çıkmıştır. AB'nin dış ilişkilerle ilgilenen değil dış politika yapan bir Yüksek Temsilciye ihtiyacı var» demiştir.

Soğuk Savaş sonrasında günümüze, AB'nin neredeyse hiçbir dış krizde birlik politikaları geliştiremediği net olarak ortaya çıkmıştır. Hiç kuşku yok ki, derin olmayan ve AB üyeleri arasında ciddi politika farklılıklarının yaşanmadığı krizlerde AB bir "yumuşak güç" olarak devreye girmiştir.

Yumuşak Güç Suriye'yi Korumada Yetersiz Kalıyor

Soğuk Savaş sonrasında günümüze, AB'nin neredeyse hiçbir dış krizde birlik politikaları geliştiremediği net olarak ortaya çıkmıştır. Hiç kuşku yok ki, derin olmayan ve AB üyeleri arasında ciddi politika farklılıklarının yaşanmadığı krizlerde AB bir "yumuşak güç" olarak devreye girmiştir. Ancak bunun dışında AB'den operasyonel bir tavır beklemek ve krizleri engelleyecek, durduracak ya da çözüme ulaştıracak bir güç olarak söz etmek son derece zordur. Suriye konusunda da AB'nin etkin ve çözüm üretecek bir politika izlemesini beklemek çok gerçekçi olmayacaktır. Ancak AB'nin demokrasi, insan hakları, hukuk devleti, sivil toplum vb. konularda ortaya koyduğu söylemin uzun vadede bölgede toplum nezdinde katkısı olacağı söylenebilir. AB'nin bu tür krizlerde etkili olabilmesinin iki önemli zemini olması gerektiği açıktır. Bunlardan birincisi AB'nin çıkar uyumunu sağlaması, yani AB çıkarları ile üye devletlerin çıkarları arasındaki çelişkilerin

SDE Analiz

en az düzeye indirilmesidir. Bu AB'nin gerçek bir birlik olmasının da önkoşuludur. İkinci önemli zemin ise AB'nin ortak dış politika ile savunma politikasını daha yüksek bir kapasite ve öncelikle ele almasıdır. Savunma harcamalarından kaçan ve sorunları ABD ve NATO eliyle çözmeye çalışan yaklaşım, AB'nin edilgen bir pozisyonda kalmasına neden olmaktadır. Bunun için Amerikalılar "pay, but not play" diyebilmektedirler. Aslında ortak dış ve güvenlik politikalarının, ortak bir AB'yi de birlik olma konusunda geliştireceği ve küresel-bölgesel düzeyde ciddiye alınır bir güç olmasına büyük katkı sağlayacağı söylenebilir. Kendi insanına savaş ilan edip ateş edebilen zulümde sınır tanımayan bir rejimin AB'yi ciddiye almasını ve yaptırımlarından ürkmemesini gerektirecek çok az unsur bulunduğu üzücü bir gerçektir.

***Savunma
harcamalarından
kaçan ve sorunları
ABD ve NATO
eliyle çözmeye
çalışan yaklaşım,
AB'nin edilgen
bir pozisyonda
kalmasına neden
olmaktadır. Bunun
için Amerikalılar
"pay, but not play"
diyebilmektedirler.***

SDE Analiz

Fransa'nın Suriye Politikası

Zeynep SONGÜLEN İNANÇ

Fransızlar her ne kadar özerklik taleplerini destekleseler ve bu itibarla zayıf federal birimler inşa etseler de 1925-1927 yılları arasında Fransa'ya karşı direnişte önemli rolü olan isyanlar yoğunlaşmıştır.

Osmanlı Devleti'nde on altıncı yüzyıldan itibaren merkezi yapının ve bölgesel otoritenin zayıflamasıyla Avrupalı devletler ve özellikle İngiltere ile Fransa, Suriye coğrafyasına ilgi göstermişlerdir. Ancak I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Suriye, Osmanlı Devleti'nin yönetimi altında kalmıştır. 1916'da gizlice bir araya gelen Fransa, İngiltere, İtalya ve Rusya Ortadoğu ve Arap topraklarının geleceğini belirleyen kararlar almışlardır. Sykes-Picot Antlaşması olarak bilinen bu antlaşmayla İngiltere ile Fransa, Suriye ve Lübnan'ın Fransız; Irak ve Ürdün'ün ise İngiliz nüfuzuna bırakılması konusunda uzlaşmaya varmışlardır. Buna göre Lazkiye, Trablusşam, Beyrut ve Sur gibi liman şehirlerinde Fransızların yönetiminin kabul edilmesiyle Suriye'de kurulacak Fransız mandasına ilişkin önemli bir adım atılmıştır. 1920'de düzenlenen San Remo Konferansı'nda Suriye Ulusal Kongresi tarafından seçilen Kral Faysal yönetimi (1918-1920) ve Suriye'nin bağımsızlığı tanınmamıştır. Konferans'ta Sykes-Picot Antlaşması'nda kararlaştırıldığı şekilde Arap toprakları bölünmüş ve Suriye ile Lübnan Fransız mandasına bırakılmıştır. 1920'den itibaren başlayan Fransız mandası döneminde benimsenen böl ve yönet anlayışına uygun olarak Suriye, dini ve bölgesel farklılıklar üzerinden siyasi olarak zayıf ve küçük özerk bölgelere ayrılmıştır. Böylelikle Fransızlar, Arap milliyetçiliğinin önüne geçmek ile İngilizlerin bu yöndeki kışkırtmalarından sakınmak ve Fransız mandasını güçlendirmek için altı ayrı siyasi birim kurmuşlardır.

Buna göre Alevilerin idaresindeki Lazkiye, Dürzîlerin yoğun olduğu Cebel-i Dürzî, Sünni unsurlara dayanan Halep ve Şam devletleri ile Lübnan ve Hatay olarak bölünmüştür. Fransızlar her ne kadar özerklik taleplerini destekleseler ve bu itibarla zayıf federal birimler inşa etseler de 1925-1927 yılları arasında Fransa'ya karşı direnişte önemli rolü olan

SDE Analiz

isyanlar yoğunlaşmıştır. Düzenin yeniden sağlanmasının ardından Fransız yönetimi, Milletler Cemiyeti tarafından talep edilen bir yükümlülük olarak "kendi kendini idare" yönünde adımlar atmış ve 1927'de "Vatan Kitleleri"nin kurulmasına izin vermiştir. Ayrıca Fransa, 1930'da Suriye'nin bağımsızlığını da Fransız mandası altında olmak koşuluyla tanımıştır. Vatan Kitleleri'nin önderliğinde devam eden bağımsızlık hareketleri, pek çok yerel yetkinin merkezi Suriye hükümetine devredilmesinde etkili olmuştur. Bunun üzerine Suriye'deki yerel hareketler, Fransa'dan Fransa-Suriye ilişkilerinin nihai hedefini düzenleyen bir antlaşma yapılmasını talep etmişlerdir. Bu antlaşmanın görüşmeleri devam ederken II. Dünya Savaşı'nın başlaması görüşmelerin sonuca ulaşmasını engellemiştir. Fransa'nın işgalinin ardından iktidara gelen Vichy hükümeti Suriye'ye yeni bir komiser atamışsa da Vichy kuvvetlerinin yenilgiye uğramasıyla Suriye, Özgür Fransa otoritelerinin yönetimine geçmiştir.

1944'te Suriye hükümeti, 1920'den beri Fransızların kontrolünde olan gümrükler, sosyal işler, emtia vergileri, şirket imtiyazlarının kontrolü ve kabilelerin denetimi gibi 14 idari daireyi kendisine bağlamıştır. Fransa ise sosyal ve kültürel işlerini, eğitim hizmetlerini ve güvenlikle ilgili "Levant Özel Kuvvetleri"nin sorumluluğunu üstlenmiştir. Fransa'nın itirazına rağmen Sovyetler Birliği, ABD ve İngiltere, Suriye ile Lübnan'ı egemen devletler olarak tanımışlar ve Fransa'ya Suriye'yi boşaltması yönünde telkinde bulunmuşlardır. 1945'te Suriye milli ordusunun kurulmasının ardından ittifak devletlerine savaş ilan edilmiştir. Takiben Suriye, kurucu üye sıfatıyla BM'ye kabul edilmiş ve Arap Ligi anlaşmasını imzalamıştır. Fransa ise kuvvetlerini çekmeden önce kültürel, ekonomik ve stratejik çıkarlarının korunmasını bir antlaşma ile garanti altına almıştır. II. Dünya Savaşı'nın ardından Fransa, Suriye'den çekilmiş ve Suriye, 1946'da Suriye Arap Cumhuriyeti adıyla BM'ye katılmıştır.²

Fransa-Suriye ilişkileri, Fransız mandasının sona ermesinden sonra da yakın biçimde devam etmiştir. Fransa yalnızca Suriye sınırlarının belirlenmesinde söz sahibi olmamış; aynı zamanda devlet yönetiminin örgütlenmesinde ve toplumsal hayatın düzenlenmesinde doğrudan etkili olmuştur. Bu anlamda Fransa'nın Suriye'ye olan ilgisi azalmadan ve kimi dönemlerde siyasi ortama bağlı olarak artarak devam etmiştir. 1960'lı ve 1970'li yıllarda İsrail ile ilişkilerini mesafeli bir çerçevede yürüten Fransa, tüm Arap devletleriyle ve Suriye'yle işbirliğini geliştirmeye yönelmiştir. Bu dönemde Fransa'daki üçüncü dünyacı yaklaşımlar dış politikanın şekillenmesinde etkili olmuş ve sömürgecilik algısı oluşturmamak amacıyla kurumsal ve uzun vadeli

1944'te Suriye hükümeti, 1920'den beri Fransızların kontrolünde olan gümrükler, sosyal işler, emtia vergileri, şirket imtiyazlarının kontrolü ve kabilelerin denetimi gibi 14 idari daireyi kendisine bağlamıştır.

SDE Analiz

Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler

24

bir strateji ortaya konulmamıştır. Ancak belirtmek gerekir ki Fransa'nın Suriye politikası her zaman Fransa'nın Lübnan'daki çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir.

1981'de seçilen François Mitterand döneminde Akdeniz'e ve oradan Ortadoğu'ya açılma hedefi belirlenmiştir. Bir başka deyişle Fransa'nın geçmişten getirdiği yakın bağlarının Akdeniz coğrafyasında yeniden tesis edilmesi amaçlanmıştır. Bu anlamda F. Mitterand, Müslüman Kardeşler'i destekliyor durumda olmamak için 1982 Hama katliamını sessizlikle karşılamıştır. 1983 yılında Lübnan'daki Fransız askerlerinin öldürülmesinde Suriye'nin parmağı olduğu düşünülse de 1984 yılında F. Mitterand, Suriye'ye bir gezi düzenlemiştir. Böylelikle Suriye yönteminin kullandığı yöntemler tasvip edilmese de Suriye devletine duyulan saygı ortaya konmuştur. Bu itibarla Fransa, Akdeniz'de etkinlik kazanmayı hedefleyen politikasını kesintiye uğramadan uygulamayı tercih etmiştir.

Suriye askerlerinin Lübnan'dan çekilmesini ve Lübnan'daki Suriye müdahalesinin sona ermesini öngören 1559 Sayılı BM Kararı'nın kabul edilmesiyle Fransa-Suriye ilişkilerinde bir dönüm noktası yaşanmıştır.

Fransa ile Suriye arasındaki yakınlık 1990'larda devam etmiş ve Hafız Esed'in cenaze törenine katılan tek batılı cumhurbaşkanı Jacques Chirac olmuştur. Buna ek olarak Fransız basınında babasının yerine geçmeye hazırlanan Beşşar Esed'a J. Chirac'ın koçluk yaptığı yönünde yorumlara yer verilmiştir.³ 2004 yılında Lübnan'daki iktidar tercihleri konusunda aynı düşün Fransa ile Suriye arasındaki ilişkiler, J. Chirac'ın önderliğindeki diplomatik girişimle son derece gergin bir döneme girmiştir. Suriye askerlerinin Lübnan'dan çekilmesini ve Lübnan'daki Suriye müdahalesinin sona ermesini öngören 1559 Sayılı BM Kararı'nın kabul edilmesiyle Fransa-Suriye ilişkilerinde bir dönüm noktası yaşanmıştır. 2005 yılında eski Lübnan başbakanı ve J. Chirac'ın yakın arkadaşı Rafik Hariri'nin bir suikasta kurban gitmesinin ardından J. Chirac, Suriye'nin diplomatik olarak tecrit edilmesi yönünde her türlü çabayı sarf etmiş ve Hariri suikastıyla ilgili Uluslararası Adalet Divanı'na başvurmuştur.

2007 yılında Nicolas Sarkozy'nin iktidara gelmesiyle birlikte Suriye ile ilişkiler yeniden düzenlenmeye başlamıştır. Bu anlamda N. Sarkozy, iktidara gelmesinin ardından Elysée Sarayı genel sekreteri Claude Guéant ile dış politika danışmanı Jean-David Levitte'yi Şam'a göndererek Lübnan'daki başkan seçimi sürecinde Suriye ile diyalog kurulması için girişimde bulunmuştur. Ancak Lübnan konusunda yaşanan anlaşmazlıklar ve fikir ayrılıkları Şam ile temasın kesilmesiyle son bulmuştur. 2008 yılında Lübnan konusunda uzlaşılan zemin, Fransa cumhurbaşkanının Suriye devlet başkanını *Akdeniz için Birlik* projesi kapsamında Paris'e davet etmesiyle

SDE Analiz

sonuçlanmıştır. Fransız devleti, Suriye devlet başkanının insan hakları konusunda mükemmel örnek olmadığını ve fakat çaba gösterdiğini ifade etmiş ve bu çerçevede Suriye ile ilişkilerin geliştirileceğini ortaya koymuştur. Fransa'nın Suriye ile ilişkilerini geliştirmesinin en önemli göstergelerinden biri 2008 yılında düzenlenen 14 Temmuz kutlamaları olmuş ve Beşşar Esed kutlamaları Paris'te resmi tribünden izlemiştir. 2010 yılı dâhil olmak üzere Şam ile Paris arasında karşılıklı geziler düzenlenmiş ve siyasi yakınlaşma sağlanmıştır.

J. Chirac'ın Suriye politikası ile N. Sarkozy'nin Suriye politikası önemli farklılıklar barındırmaktadır. J. Chirac'ın dış politikası ABD'ye mümkün ölçüde meydan okumaya dayanırken (2003 yılındaki Irak müdahalesine karşı çıkılması gibi) N. Sarkozy, ABD'nin uluslararası alandaki rolüne ve önemine (1966'da General de Gaulle döneminde terk edilen NATO'nun askeri kanadına 2009'da geri dönülmesi gibi) dikkat çekmektedir. İran ile ilgili olarak J. Chirac, nükleer tehdide inanmadığını dile getirmiş ve bu doğrultuda Suriye'yi nükleer konularla ilgili bir aktör olarak görmemiştir. N. Sarkozy ise Suriye'den İran'ın nükleer faaliyetlerinin sınırlandırılması konusunda ikna edici olmasını beklemektedir. Ayrıca İsrail konusunda J. Chirac daha mesafeli bir politika izlerken N. Sarkozy Suriye ile İsrail arasında Şeba Çiftlikleri meselesiyle ilgili arabuluculuk yapabileceğini açıklamıştır. Bu bakış açısı farklılığı, J. Chirac'ın Lübnan merkezli bir Akdeniz politikasını desteklemesiyle; N. Sarkozy'nin ise Lübnan'ı unutmamakla birlikte daha pragmatik ve müdahaleci bir tavır benimsemesiyle açıklanmaktadır. Bu anlamda Suriye ile ilişkilerin geliştirilebilmesine uygun bir zemin yaratılmasına ve bu zeminin korunmasına önem verilmektedir.

Fransa'nın Suriye politikası diplomatik unsurlara ve diyaloga dayanmaktadır. Her ne kadar ikili ilişkilerde ve bölgesel meselelere bakış açısında farklılıklar olsa da asgari bir münasebetin korunmasına ve iletişim kanallarının açık tutulmasına çalışılmıştır. Suriye'ye ilişkin bu politika tercihinin somut sonuçlar verdiği düşünülmemekle birlikte Fransa'nın bölgedeki ekonomik çıkarlarının gözetildiği hatırlanmalıdır. Suriye'nin Hizbullah, Hamas, Lübnan, İran ve İsrail'e karşı tavrının Fransa'nın beklentilerine paralel biçimde geliştiğini söylemek mümkün değildir.⁴ Bu itibarla Fransa'nın Suriye'ye yönelik politikasının ilk önceliğini ekonomik ve ticari ilişkilerin oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca Fransa'nın, geçmişteki Fransız etkisi doğrultusunda Suriye ile ilişkilerinde kültürel, bilimsel ve teknolojik işbirliğine önem vermekte ve özellikle eğitim alanında pek çok işbirliği projesi hayata geçirilmektedir.⁵

Fransa'nın Suriye politikası diplomatik unsurlara ve diyaloga dayanmaktadır. Her ne kadar ikili ilişkilerde ve bölgesel meselelere bakış açısında farklılıklar olsa da asgari bir münasebetin korunmasına ve iletişim kanallarının açık tutulmasına çalışılmıştır.

SDE Analiz

Arap Baharı ve Suriye Krizi Karşısında Fransa

Fransa, 2010 yılının sonlarında Kuzey Afrika ve Ortadoğu coğrafyasında başlayan Arap Baharı karşısında ilk başta hazırlıksız ve yetersiz kalmıştır. Tunus'ta ilk isyan dalgası başladığında Fransa, Tunus'a isyanın bastırılmasında kullanılmak üzere ek polisiye kuvvet gönderme teklifinde bulunmuş ve halkların yanında yer almak yerine mevcut rejimleri koruyan bir görüntü çizmiştir. Halk hareketlerinin bu ölçüde genişleyeceği ve uzun süreceği öngörülmediği için yönetimlerin desteklenmesi söz konusu olmuştur. Ancak Fransa hızlı biçimde tarihin akışına uyum sağlamış ve halkların taleplerinin yanında yer alan bir tavır sergilemiştir. Bunun göstergesi olarak Libya'ya müdahalede başı çekmiş ve uluslararası kamuoyuna geniş Ortadoğu bölgesindeki dönüşümde etkin rol alacağını göstermiştir. 15 Mart 2011'de Suriye'nin Dera kentinde başlayan hareketler karşısında ise Fransa, ABD ve Almanya ile koordinasyon halinde el altından desteklediği Suriye içerisindeki muhalifler tarafından rejimin devrilmesine destek vermektedir.

Fransa'nın Suriye politikası çok taraflılığı savunan bir yaklaşıma işaret etmektedir.

Fransa, Arap Ligi nezdindeki Suriye ile ilgili kararlarda etkin rol oynamaktadır.

Buna ek olarak AB tarafından benimsenecek tavrın oluşmasına yoğun katkıda bulunmaktadır.

Fransa'nın Suriye politikası çok taraflılığı savunan bir yaklaşıma işaret etmektedir. Fransa, Arap Ligi nezdindeki Suriye ile ilgili kararlarda etkin rol oynamaktadır. Buna ek olarak AB tarafından benimsenecek tavrın oluşmasına yoğun katkıda bulunmaktadır. Bu itibarla Suriye'deki Fransız büyükelçi geri çekilmiş ve ambargo düzenlemeleri uygulamaya konulmuştur. Fransa bu kurumsal tasarrufları desteklerken Suriye'deki muhaliflerin taleplerini ve beklentilerini esas almaktadır. BM çerçevesinde ortak bir politika geliştirilememesinin sonucunda Fransa, Suriye Halkı'nın Dostları Grubu'nun kurulmasına öncülük etmiştir. Ayrıca Fransa, Suriye Ulusal Konseyi'ni Suriye muhalefetinin meşru temsilcisi olarak tanıyan ilk ülke olmuştur. Ayrıca mevcut rejimin uluslararası meşruiyetinin sona ermesinin bir göstergesi olarak Özgür Suriye Ordusu'na eğitim desteği vermekte ve operasyonel kapasitesinin artmasına katkıda bulunmaktadır. Buradan hareketle Fransa'nın Suriye'deki muhaliflere silah sağladığı düşünülmektedir. Bu itibarla Fransa, Suriye ile yakından ilgilenmekte ve uluslararası arenada Suriye ile ilgili çok taraflılığı teşvik eden bir politika sürdürmektedir. Ayrıca sivilin korunması ve sivil halka yardım edilmesi amacıyla Fransa, Suriye'ye insani koridor açılmasını savunmaktadır.⁶

SDE Analiz

Suriye'deki olaylar başladığında askeri bir operasyonun söz konusu olmadığı Fransız yetkililer tarafından çeşitli vesilelerle ifade edilmiştir.⁷ Bununla birlikte Suriye'deki olayların başlamasından beri geçen süre boyunca Fransa'da askeri operasyon seçenekleri gündeme getirilmiştir. Fransa uluslararası

bir karar olmadan Suriye'ye dışarıdan müdahalede bulunulmasına karşı olduğunu tekrarlamaktadır. Ancak hem Suriye'nin kuzeyinde bir tampon bölge kurulması hem Özgür Suriye Ordusu'na destek verilmesi hem de Suriye'den kaçan askerlerin ve sivililerin korunması için sınırlı bir NATO operasyonu çerçevesinde Türkiye'nin de içerisinde olduğu bir operasyona Fransa'nın sıcak baktığı yönünde haberler basında yer almaktadır.⁸ N. Sarkozy Suriye'ye operasyona sıcak bakılmadığını belirtirken ardından Başar Esed'in geleceğinin Kaddafi'ninkine benzememesine vurgu yapması operasyon tercihiyle birlikte değerlendirilmektedir. Bu itibarla Fransa'nın uygun koşullar ortaya çıktığında operasyon seçeneğine ilkesel olarak karşı çıkmayacağı görülmektedir.

***Sarkozy'nin Başar
Esed'in geleceğinin
Kaddafi'ninkine
benzememesine
vurgu yapması
operasyon
tercihiyle birlikte
değerlendirilmektedir.
Bu itibarla
Fransa'nın uygun
koşullar ortaya
çıktığında operasyon
seçeneğine ilkesel
olarak karşı
çıkmayacağı
görülmeştir.***

SDE Analiz

Çin'in Suriye Politikası ve Çözüm Planı

Doç. Dr. Erkin EKREM

**Çin, BM Güvenlik
Konseyi'nin 4 Ekim
2011, 4 Şubat 2012
ve 17 Şubat 2012
tarihlerinde sunmuş
olduğu Suriye'ye
yönelik yaptırım
kararlarına karşı
çıkıyordu ayrıca 1
Mart ve 23 Mart
2012 tarihlerinde
BM İnsan Hakları
Komisyonu'nda
Suriye'deki insan
hakları durumu
ile ilgili karar
taslağına da ret oyu
vermişti.**

21 Mart 2012'de BM Güvenlik Konseyi, BM-Arap Birliği'nin Suriye özel temsilcisi Kofi Annan'ın sunduğu altı maddelik öneriye destek vermiştir. Kofi Annan'a tam destek verilen başkanlık açıklamasında, Suriye'nin egemenliğine, bağımsızlığına, birliğine ve toprak bütünlüğüne de güçlü destek verilmişti. Bu açıklamada, Suriye hükümetine ve muhalefete, Annan ile Suriye krizine barışçıl çözüm bulma yolunda iyi niyet içinde işbirliği yapmaları, beraber çalışmalarını ve altı maddelik öneriyi tamamen ve derhal uygulamaları çağrısında bulunulmuştu. Başkanlık açıklamasında, Suriye'de yaşanan tüm şiddetin ve insan hakları ihlallerinin derhal durdurulması, insanî yardımın sağlanması ve demokratik, çoğulcu ve eşitlikçi bir siyasi sistemin oluşturulması için Suriyeliler tarafından yürütülecek olan siyasi geçiş sürecinin kolaylaştırılması yönünde destekleneceği ifade edilmektedir. BM-Arap Birliği'nin Suriye özel temsilcisi Annan, misyonuyla ilgili olarak Güvenlik Konseyi'ne uygun görünen bir tarihte bilgi verileceğini ve bu bilgiler ışığında Güvenlik Konseyi'nin uygun şekilde başka adımlar atmayı da düşüneceğini açıklamıştır. Yani Şam hükümeti, Annan'ın altı maddelik önerisini tamamen uygulamadığı takdirde Suriye'ye yeni yaptırım kararı çıkmasına yol açacaktır. Çin de Annan'ın söz konusu planına destek vermiş ve Çin'in destek verdiği bu planın uluslararası kamuoyunda olumlu tepkiler aldığı anlaşılmaktadır.

Fakat Çin, BM Güvenlik Konseyi'nin 4 Ekim 2011, 4 Şubat 2012 ve 17 Şubat 2012 tarihlerinde sunmuş olduğu Suriye'ye yönelik yaptırım kararlarına karşı çıkıyordu. Çin, ayrıca 1 Mart ve 23 Mart 2012 tarihlerinde BM İnsan Hakları Komisyonu'nda Suriye'deki insan hakları durumu ile ilgili karar taslağına da ret oyu vererek karşı çıkıyordu. Dolayısıyla Batı ülkelerinin Çin'in geçmişteki bu tutumundan dolayı Annan'ın barış planına karşı Çin ve Rusya'nın engellerine uğrayacağına dair endişeleri vardı. Çin'in Annan'ın

SDE Analiz

sunduğu teklife destek vermesinin nedenleri ise, BM Güvenlik Konseyi Başkanlığı'nın açıklamasında tek taraflı Suriye'ye baskı yapmamış, kınama sözcüğü yer almamış ve Suriye rejimini değiştirme ifadesi kullanılmamıştır. Yani, tehdit ve yaptırım veya işlerine müdahale gibi BM tüzüğü'nün ve uluslararası ilişkilerin ilkelerine aykırı olan terimler kullanılmamış olarak gösterilmektedir. Ayrıca, Çin'e göre, Başkanlık açıklamasında BM Güvenlik Konseyi'nin Suriye egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı göstereceğini vurgulayarak BM tüzüğü'nün amaçları ve ilkelerini yerine getirmiştir.

Neticede Batılıların Suriye sorunu üzerindeki tutumu değişmiştir ve büyük ölçüde geri adım atılmış, Çin ve Rusya'nın adil duruşundan böyle bir sonuca varılmıştır. Bazı Çinli uzmanlara göre, Güvenlik Konseyi Başkanlık açıklamasında yer alan ifadeler Çin'in sunduğu tekliflerle örtüştüğü için Pekin hükümeti Annan teklifini kabul etmiştir. Çin'in Suriye sorunu üzerindeki görüşünün ve tutumunun uluslararası kamuoyu tarafından kabul ettiğini ileri sürmektedir. Bazıları Çin'in çabalarıyla Suriye krizinin olumlu yöne doğru değiştiğini ileri sürerken, bazıları bütün bu gelişmelerin Çin'in başarısı olarak vurgulamaktadır. Çin uzmanlarına göre, Çin ve Rusya'nın çabası Suriye krizinin siyasî çözümü için zaman ve mekân kazandırmıştır, Çin ve Rusya'nın çabaları olmasaydı, Annan'ın diplomasi girişimleri gerçekleşmezdi ve Suriye'nin durumu bambaşka bir tablo ile karşı karşıya kalacaktı. Ancak, Batı ülkeleri Çin ve Rusya'nın Annan barış planına destek vermesinin nedenini bu iki ülke'nin Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esed'in uygulamasına karşı sabırlarının tükendiğine yönelik olarak yorumlanmıştır.

Çin'in BM Daimi Temsilcisi Li Baodong, söz konusu Başkanlık açıklamasını Güvenlik Konseyi'nin ortak sesini yansıtmaması olarak yorumlamış ve Suriye sorununun siyasî çözümü yolunda olumlu bir adım atıldığını beyan etmiştir. Li Baodong'a göre, Çin, Suriye'deki gelişmelerle ciddi ilgilenmektedir; Çin her zaman Suriye'nin bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesini savunuyor, Suriye halkının siyasal tercihine saygı gösteriyor ve siyasî diyalog yoluyla adaletli, barış ve uygun bir şekilde Suriye krizinin çözülmesi görüşündedir. Suriye meselesinin nihai olarak Suriye halkının takdiri ile karar verileceğini ifade eden Li Baodong, Suriye'ye yönelik herhangi bir dış gücün askerî müdahalesine veya zorla rejim değişikliğine izin verilmemesi gerektiğini de vurgulamaktadır. Li Baodong, Çin'in Suriye üzerindeki çıkış noktasının BM tüzüğü'nün amaçları ve ilkeleriyle, uluslararası ilişkilerin temel ilkelerini korumaktır, Suriye halkının kendi işlerine kendilerinin karar vermesi hakkını savunmaktır, bu Ortadoğu bölgesinin barışı ve istikrarı ve dünyanın barış ve huzurunu sağlamaktır diye açıklamıştır.

Batılıların Suriye sorunu üzerindeki tutumu değişmiştir. Çin ve Rusya'nın adil duruşundan böyle bir sonuca varılmıştır. Bazı Çinli uzmanlara göre, Güvenlik Konseyi Başkanlık açıklamasında yer alan ifadeler Çin'in sunduğu tekliflerle örtüştüğü için Pekin hükümeti Annan teklifini kabul etmiştir.

SDE Analiz

Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler

30

Çin daha önce, Suriye ile ilgili bazı teklifnamelere karşı çıkmış, ancak çözüm planlarını ortaya koymamıştı. 4 Şubat 2012 tarihinden sonra Çin hükümeti önce Suriye muhalif gruplarını Pekin'e davet ederek görüşlerini almaya çalışmış ve sonra 10 Şubat'tan itibaren bölge ülkelerine özel elçi göndererek bu ülkelerin Suriye tutumunu öğrenmeye ve fikir alışverişinde bulunmaya başlamıştı. 17 Şubat'ta Suriye'ye özel elçi gönderen Çin, Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esed'in görüşlerini almaya çalışmıştır. 6-7 Mart tarihlerinde Suriye, 10-14 Mart tarihlerinde Arap ülkelerine tekrar özel elçi göndermiştir. Pekin hükümeti bu diplomasi girişimleri ile Suriye'deki tarafların bütün şiddeti hemen ve tam bırakmasını ve önkoşulsuz görüşmelerini, kapsamlı siyasî reform programı ve mekanizması hakkında müzakereleri başlatmasını önermiştir. Çin'e göre, Suriye'nin geleceği ve kaderine, sadece Suriye halkının takdirine göre karar verilmelidir. Çin özel temsilcileri Çin'in Suriye üzerindeki tutumunun Arap ülkelerle aynı olduğu mesajını vermeye de çalışmıştı. Çin'in bu yoğun diplomasi girişimi etkili bir sonuç yaratmamış olabilir, ancak Suriye sorununda kendisinin var olduğunu kanıtlamaktadır. Bu esnada Çin hükümeti Suriye'ye yönelik insanî yardım yapma kararı almıştır. Çin'in kapsamlı Suriye çözüm planı 4 Mart'ın gece yarısında beyan edilmiştir.

***Çin'e göre,
Suriye'nin geleceği
ve kaderine, sadece
Suriye halkının
takdirine göre karar
verilmelidir. Çin
özel temsilcileri
Çin'in Suriye
üzerindeki
tutumunun Arap
ülkelerle aynı
olduğu mesajını
vermeye de
çalışmıştı.***

SDE Analiz

Kofi Annan'ın Altı Maddelik Teklifi	Çin'in Altı Maddelik Teklifi
1. Suriyeli halkın meşru taleplerine ve endişelerine yanıt verecek şekilde Suriyeliler tarafından yürütülecek ve herkesi kapsayacak siyasi süreç için özel temsilciyle (Annan) çalışmayı taahhüt etmek ve bu amaçla gerekirse (müzakereler için) bir temsilcinin atanmasına onay vermek.	1. Suriye Hükümeti ve ilgili taraflar derhal kapsamlı ve koşulsuz bütün şiddet eylemlerine son vermelidir, özellikle masum sivillere karşı şiddet eylemleri durdurulmalıdır. Suriye'deki taraflar şiddet içermeyen yollarla siyasî iradesini ifade etmelidir.
2. Saldırıları bırakıp, BM tarafından gözetilecek ateşkesin derhal sağlanması, bu amaçla öncelikle Suriye hükümetinin, halkın yaşadığı bölgelerde ağır silahların kullanılmasına son verilmeli ve askerlerin geri çekilmesi; muhalefetin (ve Suriye'deki diğer unsurların) saldırıları bırakıp ateşkesin sağlanması için işbirliği yapılması çağrısı yapılıyor.	2. Suriye'deki taraflar, uzun vadeli ulusal çıkarlarını ve halkın menfaatlerini esas alarak BM ve Arap Birliği'nin Suriye temsilcisinin tarafsız çabaları çerçevesinde, önkoşulsuz, varsayılan sonuçları olmayan ve kapsayıcı siyasî diyaloga girmelidir. Ulusal istikrar ve sosyal düzeni sağlamak için kapsamlı ve ayrıntılı reformun yol haritası ve takvim üzerinde mutabakata varılmalı ve uygulamaya konulmalıdır.
3. İnsani yardımın gerekli olan her yere ulaşabilmesi için ilk adım olarak derhal uygulanmak üzere günde 2 saat insani yardım için çatışmaların durdurulması isteniyor.	3. Çin, BM'n öncü rol oynamasını ve insanî yardımı koordine etmesini destekler. Yani Suriye egemenliğine saygı göstermek şartı ile BM veya Suriye taraflarının kabul edebileceği tarafsız bir örgüt Suriye'deki insanî durum üzerinde objektif ve kapsamlı değerlendirme yapmalı ve insanî yardımın teslim ve dağıtımını sağlamak için çalışmalıdır. Çin, Suriye halkına insanî yardım sağlamaya hazırdır. Çin, insanî meseleyi bahane ederek Suriye'nin içişlerine karşı herhangi bir müdahaleyi kabul etmemektedir.
4. Keyfi olarak tutuklanan ve gözaltına alınanların serbest bırakılması talep ediliyor.	4. Uluslararası toplumun tarafları, Suriye'nin bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğüne samimiyetle saygı göstermelidir; Suriye halkının siyasî düzen ve kalkınma yolunu tercih etme haklarına saygı gösterilmelidir. Bu şekilde Suriyeli siyasî gruplar için diyalog koşullarının yaratılmasına ve gerekli yapıcı yardımın sağlanmasına katkıları bulunacaktır, bununla birlikte tarafların görüşme sonuçlarına saygı gösterilmelidir. Çin, Suriye'ye yönelik askerî müdahale veya zorla rejim değişikliği girişimlerine karşıdır; tehdit veya yaptırım uygulamanın, sorunun çözüme kavuşmasına katkısı yoktur.

Çin, BM'in öncü rol oynamasını ve insanî yardımını koordine etmesini destekler. Yani Suriye egemenliğine saygı göstermek şartı ile BM veya Suriye taraflarının kabul edebileceği tarafsız bir örgüt Suriye'deki insanî durum üzerinde objektif ve kapsamlı değerlendirme yapmalıdır.

SDE Analiz

5. Gazetecilerin ülke içinde serbestçe dolaşmalarının sağlanması isteniyor.	5. Çin, Suriye'deki krize ilişkin olarak BM ve Arap Birliği'nin ortak atanan temsilcisi karşılamaktadır ve Suriye krizinin siyasal çözüm için oynayacağı yapıcı rolünü desteklemektedir. Çin, Arap ülkeleri ve Arap Birliği'nin kriz için siyasal çözüm arayışı konusunda yapılan olumlu çabalarını desteklemektedir.
6. Barışçıl toplanma ve protesto hakkında saygı duyulması talep ediliyor.	6. Güvenlik Konseyi'nin üyeleri BM tüzüğünün amaçları ve ilkeleriyle, uluslararası ilişkilerin temel ilkelerine uymalıdır. Güvenlik Konseyi'nin Daimi Üyesi olarak Çin, sadakatle kendi görevini yerine getirecektir, diğer taraflarla birlikte Suriye krizinin siyasal çözümü için eşit düzeyde, sabırlı ve kapsamlı işbirliğine devam edecektir ve Güvenlik Konseyi'nin birliğini korumak için çabalarını gösterecektir.

Rusya'dan olumlu tepkileri alan Annan, 26 Mart günü Moskova havaalanından Pekin'e doğru giderken Suriye krizinin sonsuza dek devam etmeyeceğini ve Suriye yönetiminin dönüşüm rüzgârlarına karşı gelemeyeceğini beyan etmiştir.

Çin'in Suriye krizine yönelik çözüm planında Çin'in izlediği Suriye politikasını hülasa etmek mümkündür:

- Suriye sorununa, BM tüzüğünün amaçları ve ilkeleriyle, uluslararası ilişkilerin temel ilkeleri çerçevesinde çözüm bulunmalıdır;
- Suriye sorununu siyasî ve diplomasi yöntemiyle sonuca kavuşturma ve yabancı güçlerin rejim değiştirme amacıyla her türlü müdahalesine karşıdır;
- Suriye muhalifleri dâhil Suriye hükümetinin de şiddet kullanmasını tasvip etmemekte ve reform yapmasını önermektedir;

Çin'in bu politikasının temelinde birçok güvenlik, ekonomik (enerji) ve jeopolitik kaygılar yatmaktadır.

Annan'ın Ziyareti ve Çin'in Suriye Politikası

BM-Arap Birliği'nin Suriye özel temsilcisi Annan, barış planını gerçekleştirebilmek için Rusya ve Çin ziyareti gündeme gelmiştir. Rusya'dan olumlu tepkileri alan Annan, 26 Mart günü Moskova havaalanından Pekin'e doğru giderken Suriye krizinin sonsuza dek devam etmeyeceğini ve Suriye yönetiminin dönüşüm rüzgârlarına karşı gelemeyeceğini beyan etmiştir. 27 Mart'ta, Çin Başkanı Wen Jiabao ile görüşen Annan Çin'in de desteğini almıştır. Çin Başbakanı Wen Jiabao, Suriye hükümeti ve ilgili taraflara yönelik ikna etme girişimini arttıracaklarını ve onların bu önemli fırsatları

SDE Analiz

kaçırmadan gerçek uygulamalarla özel temsilcinin çabalarına olumlu yanıt vermesini ve verdiği sözü tutmasına dair çaba göstereceğini ifade etmişti. Suriye krizinin Suriye halkına felaket getirdiğini ve Ortadoğu bölgesinin barış ve istikrarını da etkilediğini belirten Başbakan Wen Jiabao, şu anda acil yapılması gereken işlerin Suriye tarafları arasında ateşkesin sağlanması ve diyalogun başlatılması ve bu çerçevede uluslararası insani yardımla barışçıl çözüm sürecinin temelini hazırlanması olduğunu ifade etmiştir. Başbakan Wen Jiabao'ya göre, Suriye'de uzun vadeli barışın sağlanabilmesi için Suriye halkının reform arzusu yerine getirilmelidir, onların yasal hakları korunmalıdır, ekonomik kalkınması sağlanmakla halkın iktisadi hayatı düzeltilmelidir. Bunları yapabilmek için Suriye hükümeti ile ilgili tarafların ortak çabalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Neticede Suriye'nin kaderi Suriye halkının kararıyla olacaktır. Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Hong Lei'nin 28 Mart'taki basın toplantısında, uluslararası kamuoyunun Suriye barışı ve istikrarı için zemin hazırlaması gerektiği de ifade edilmiştir.

Özel temsilci Annan'ın Çin ziyareti sırasında, Suriye hükümetinin Annan Barış Planı'nı kabul ettiğini açıklamıştır. Beşşar Esed yönetimini bir ölçüde destekleyen Rusya ile Çin'in Annan Barış Planı'na olumlu bakması Suriye hükümetinin bu kararı almasına neden olmuş olabilir. Aslında Rusya, Annan planı Güvenlik Konseyi'nde kabul etmesinden önce ve sonra Suriye yönetimine dolaylı baskı yapmaya başlamıştı. 16 Mart'ta Moskova hükümeti, Beşşar Esed yönetiminin özel temsilci Kofi Annan ile işbirliğine ikna etmeye çalışacağını bildirmiş ve 20 Mart'ta, Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov, Kofi Annan'ın Suriye için hazırladığı barış planını desteklemeye hazır olduğunu açıklamıştı. Lavrov, çıkarılacak karar tasarısının Beşşar Esed hükümeti için bir ultimatom niteliği taşıyaması gerektiğini ifade ederken, 25 Mart'ta Annan'ı kabul eden Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev, Annan'ın misyonunun Suriye'de sivil savaşı önlemek için son şans olduğunu söylemiştir. Çin Başbakanı Wen Jiabao da bu önemli fırsatı kaçırmama uyarısını yapmıştır. Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Hong Lei'nin 28 Mart'taki basın toplantısında Suriye hükümetinin bu önemli fırsatı yakalamasının önemini vurgulamıştır. Bununla birlikte Arap Birliği'nin Bağdat zirvesinde Annan Planı'na destek vereceğini beyan etmiştir. Her şeye rağmen Beşşar Esed yönetiminin Annan Planı'nı kabul etmesi uluslararası kamuoyuna umut vermiştir. Ancak, Suriye muhalifleri Esed yönetimine güvenmediği için söz konusu planın nasıl uygulanabileceği merak konusu olmuştur.

Çin'in Annan Planı'na verdiği desteği, Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Hong Lei'nin 30 Mart'taki basın toplantısında Suriye'ye yönelik arttırmış

**Özel temsilci
Annan'ın Çin
ziyareti sırasında,
Suriye hükümetinin
Annan Barış
Planı'nı kabul
ettiğini açıklamıştır.
Beşşar Esed
yönetimini bir
ölçüde destekleyen
Rusya ile Çin'in
Annan Barış
Planı'na olumlu
bakması Suriye
hükümetinin bu
kararı almasına
neden olmuş
olabilir.**

SDE Analiz

Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler

34

olduğunu baskıdan anlamak mümkündür. Hong Lei'ye göre, Çin tarafı Suriye hükümetinin Annan'ın altı maddelik planına verdiği olumlu cevabı karşılamaktadır, Suriye tarafının en kısa sürede uygulamaya geçmesini umuyoruz. Aynı zamanda Çin tarafı, Suriye muhaliflerinin Annan Planı'na derhal ve ciddiyetle yanıt vermesi ve şiddetin tamamen durdurulması ve siyasî diyalogun başlatılması için gerekli koşulların oluşturması için çağrıda bulunuyor. Bununla birlikte, uluslararası toplumun ilgili tüm tarafların Annan'ın çabalarını desteklemesini umuyor ve Suriye sorununun adil, barışçıl ve uygun çözümü için katkılarda bulunmalıdır. Suriye sorununun çözümü ile ilgili Çin, artık kendi altı maddelik planın yerine Annan Planı'nı ciddi olarak desteklemeye başlamıştır.

Annan ve Çin Planların Uygulama Güçlükleri

Gerek Annan barış planı, gerekse Çin'in çözüm planı, ideal bir plan olmasına rağmen uygulanmasında birçok zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle Annan Planı'nı kabul eden Suriye hükümetinin nasıl bir uygulama sergileyeceği şüphelidir. Nitekim Esed yönetimi tarafından kabul edilen ve Rusya ile Çin tarafından da uygun görülen Annan Planı'nın Suriye'de devam eden şiddetlerden dolayı uygulanmasının zor olduğu işaret edilmektedir. Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esed, Annan Planı'nı uygun şartla uygulanacağını sinyallerini vermiştir. Suriye lideri Esed 30 Mart'ta Hindistan'da düzenlenen BRICS toplantısına mektup yazarak, Annan Planı'nın uygulanabilmesi için önce Suriye'deki terör bataklığının kurutulması, terör faaliyetlerinin durdurulması, bazı ülkelerin Suriye muhaliflerine para ve silah yardımının kesilmesi gerektiğini belirtmiştir. Suriye lideri Esed'e göre bazı komşu ülkeleri Suriye'deki teröristlere kolaylık sağlamaktadır. Yani bu sorunlar çözülmeden Annan Planı'nın uygulanmasının imkânı yoktur. Suriye yönetiminin bu tutumu Çin'in Suriye'ye uygulanan politikası ve önerdiği planı ile de aykırıdır. Annan Planı başarısız olduğu halde Güvenlik Konseyi Başkanlık Açıklaması'nda ifade edildiği gibi yeni adımlar uygulanacaktır.

Uluslararası kamuoyunda Annan Planı'nın uygulanmasına ilişkin kuşkular vardır. Esed yönetiminin destekçisi olarak görünen Çin kamuoyunun da şüpheleri vardır. Bazı Çinli uzmanlara göre, Annan'ın barış girişimleri birçok zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır, önemli sorundan biri şiddetin nasıl durdurulacağıdır. Yani hükümet ile muhaliflerin hangileri önce ateşkes yapacak ya da aynı anda mı ateşkes yapacaklardır? Batılılar Beşşar Esed yönetiminin önce ateşkes yapmasını istemekte, gelişmelere göre Suriye muhaliflerin silah bırakıp bırakmamasına bakacağını belirtmektedir. Diğer

Gerek Annan barış planı, gerekse Çin'in çözüm planı, ideal bir plan olmasına rağmen uygulanmasında birçok zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle Annan Planı'nı kabul eden Suriye hükümetinin nasıl bir uygulama sergileyeceği şüphelidir.

SDE Analiz

bir önemli sorun ise Suriye'de reform mu yapılacağı yoksa rejim değişikliği mi yapılacağıdır. Çinli uzmanlara göre, Batılılar rejim değişikliği peşindedir ve kendilerinin siyasî çıkarlarının gerçekleşmesi için uğraşmaktadır. Dış güçlerin desteğini alan Suriyeli muhaliflere dış destek arttıkça hükümet ile uzlaşmaya yanaşmamaktadır. Bu çerçevede bazı Çinli yorumcular, Annan Planı'nın gerçekleşmesine kuşku ile yaklaşmaktadır, bazıları Suriye'nin geleceğinin belirsiz olduğu kanaatindedir. Çinli yorumcular Suriye hükümeti ile muhalefetlerin uzlaşacağından da şüphe duymaktadır. Çin uzmanlarına ve yorumcularına göre Annan Planı'nın işlememesi durumunda, Çin'in Suriye planını da hayata geçirmesi zor olacaktır.

Çin tarafı, en çok Batı ülkelerinin Suriye'ye yönelik askerî müdahalesinden endişe duymaktadır. Şu ana kadar bir askerî müdahale hazırlığı yoktur, ancak Esed'in istifa etmesi talep edilmektedir. ABD de henüz bir askerî operasyona karar vermiş değildir. Buna rağmen Çin uzmanları böyle bir ihtimalin mevcut olduğunu sürekli vurgulamaktadır ve sonuçta Suriye'nin ikinci Libya olacağını ileri sürmektedirler. Çinli uzmanlar, Libya askerî müdahalesinden iki ibret çıkarmıştır: siyasî dönüşümün acele başlaması kargaşa ve felaket getirmiştir ve Batılıların Ortadoğu'daki silahlı askerî müdahaleleri sadece yıkıcı sonuçlar getirmektedir. Çinli yorumculara göre Batılılar Beşşar Esed yönetimine son vermek istiyor, muhalifler hükümetin yerel seçim sonuçları kabul etmiyor ve hükümet ile arasında güven sağlanmış değil ve iç savaş ortamı giderek gerginleşmektedir. Böyle bir ortamda siyasal çözüm sürecini başlatması fevkalade zor olacaktır. Bazı Çinli uzmanlara göre dış güçler henüz silahlı müdahale niyetinden vazgeçmiş değildir, sadece karar verememişlerdir. Bunun yanında Suriye muhalif güçleri kendi başına hareket etmektedirler ve el-Kaide örgütü de fırsatı bularak sızmış durumdadır. Böyle bir ortamda Annan Planı'nın uygulanması şüphelidir.

Arap Baharı ile beraber Ortadoğu'da bir dizi siyasal değişimler yaşanmıştır. Bu değişimlerde Libya Modeli, Mısır Modeli ve Yemen Modeli gibi üç çeşit model ortaya çıkmıştı. Her üç modelin sonucunda büyük bedeller ödenmiştir ve ödenmeye devam etmektedir. Bazı Çinli uzmanlar Suriye krizinin ancak siyasal reformla çözüleceğini ileri sürerek, Suriye'nin siyasal dönüşümü Beşşar Esed yönetimi ile ancak gerçekleşeceğini ve tepeden aşağı doğru bir dizi reformla sonuç alabileceğini ortaya koymaktadır. Yani Annan Planı'nın sonuç alması kolay olmayacaktır.

Çin tarafı, en çok Batı ülkelerinin Suriye'ye yönelik askerî müdahalesinden endişe duymaktadır. Şu ana kadar bir askerî müdahale hazırlığı yoktur, ancak Esed'in istifa etmesi talep edilmektedir. ABD de henüz bir askerî operasyona karar vermiş değildir.

SDE Analiz

Suriye Krizi ve İslâm Dünyası

Doç. Dr. Ahmet UYSAL

**Osmanlı
İmparatorluğu'nun
parçalanmasından
sonra bugün
Ortadoğu diye
adlandırılan
bölgede yirmiden
fazla ülke
oluşturmuştur. Bu
ülkelerin sınırları
sosyolojik sınırlara
göre değil
işgal edenlerin
isteklerine göre
çizilmiştir.**

Arap Baharı diye bilinen ve bütün Ortadoğu'yu ve dolayısıyla dünyayı etkileyen Arap isyanlarının Tunus ve Mısır gibi ülkelerden sonra Suriye'ye ulaşmasından bugüne bir yılı aşkın bir süre geçtiği halde halen soruna kalıcı bir çözüm bulunabilmiş değil. Suriye'deki Baas rejiminin yıkılması veya isyancıları ve rejimin uzlaşacağı bir çözüm bulunmasının gecikmesi Suriye rejiminin iç sosyal, kültürel ve siyasi yapısıyla ilgili olduğu kadar, dış dengelerle de yakından ilgilidir. Peki, bu sorun konusunda İslam dünyasının ve bu ülkelerin en önemli şemsiye kuruluşu olan ve başkanlığını Ekmeleddin İhsanoğlu'nun yaptığı İslam İşbirliği'nin Suriye Krizinde tavrı ve çözüm rolü ne olmalıdır?

İslam Dünyası'nın genel problemi parçalanmışlık ve baskıcı yönetimlerdir. Dolayısıyla, genel olarak demokratik Arap devrimlerine ve özel olarak Suriye Krizine bakarken bu iki kriteri dikkate almak gerekmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra bugün Ortadoğu diye adlandırılan bölgede yirmiden fazla ülke oluşmuştur. Bu ülkelerin sınırları sosyolojik sınırlara göre değil işgal edenlerin isteklerine göre çizilmiştir. Ortadoğu dışındaki Orta ve Güney Asya'daki İslam ülkelerinin sınırları Rus, İngiliz ve diğer batı ülkelerinin işgali ve bu işgale karşı mücadele ile şekillenmiştir.

Parçalanmış İslam Dünyası'nda devlet yapıları rejim açısından krallıklar ve cumhuriyetler olarak tasnif edilebileceği gibi, demokrasiler ve otoriter rejimler olarak veya ulus-devletler ve teritoryal devletler olarak da ayrılabilir. İslam coğrafyasında bu parçalı yapı sömürü döneminde kurulmasına rağmen bağımsızlık döneminde de aşılammıştır. Hem Ortadoğu'daki devletler hem de Orta Asya ülkeleri bu özellikleri taşımaktadır. Bu farklı ve parçalı yapı İslam ülkelerinin herhangi bir sorun karşısında ortak tutum geliştirmelerine

SDE Analiz

engel olmaktadır. Parçalı yapı hem ülkeleri kendi iç sorunlarıyla meşgul etmekte hem de dış sorunlara yeterince eğilmelerini engellemektedir. Suriye Krizine İslam ülkelerinden net ve ortak bir tutum geliştirilememesinin nedeni budur.

İslam Dünyası'nda otoriter rejimlerin yaygın olması da demokrasi talebiyle ortaya çıkan devrimlere halkları sıcak baksa bile yönetimlerin baskıcı olması, kendi halklarına örnek olmaması açısından tedirginlik yaratmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında anti-empyralist akımları başa getiren bu baskıcı yapılar genellikle meşruiyetini halk iradesinden değil sömürgeci güçlere karşı verilen bağımsızlık mücadelesinden almaktadırlar. Nasırizm, Baasçılık ve Kaddafi örnekleri bu durumu iyi yansıtır. Tunus'taki devrimden Kaddafi'nin çok rahatsız olması bu yüzden şaşırtıcı değildi.

Suriye Krizi'nde, İslam ülkeleri arasında demokratik bir ülke olması dolayısıyla özgün bir yeri olan Türkiye'nin Suriye halkı için demokrasi talebiyle dış politika çıktılarını belirlemesi doğaldır. Aynı tutumu demokratik geçişte büyük bedel ödemiş Tunus hükümeti de sergilemiştir. Endonezya ve Filistin gibi demokrasi yolunda görece mesafe almış İslam ülkeleri de Suriye'deki demokrasi mücadelesine sempati ile bakmışlardır. Mısır'ın da halk olarak Suriye Devrimi'ne sempati ile yaklaşması normaldir. Ancak, henüz demokratik bir hükümet yerine Yüksek Askeri Konsey'in ve onun görevlendirdiği eski siyasetçilerin görev başında olması Suriye demokratik hareketine destek vermesine engel olmaktadır. Malezya'da bile demokrasi belli düzeye ulaşmış olsa da hükümet aleyhinde gösterilerin yapılması⁹ başka yerlerdeki demokratik gösterilerin desteklenmesine engel olmaktadır.

Suriye Krizi'ne destek olan Körfez'deki Arap ülkeleri demokratik kaygılarla değil daha çok stratejik gerekçelerle yaklaşmaktadırlar. Özellikle zengin Körfez ülkeleri İran tehdidinden büyük rahatsızlık duymaktadırlar. Bu tehdit algısında İran'ın ideolojik farklılığı, nükleer sevdası ve bölgedeki Şii'leri tahrik etmesi önemli rol oynamaktadır. Ayrıca, Bahreyn hariç bu ülkeler büyük bir protesto dalgasıyla karşılaşmadıkları için bölgedeki hareketlilikten etkilenmeyecekleri düşüncesindedirler. Bu algı, Körfez ülkelerinin Suriye Devrimi'ne destek vermesini kolaylaştırmaktadır.

Türkiye bir demokrasi olduğu için demokratik devrimleri kolay destekleyebildiği gibi İran da tam tersine demokrasiden uzaklaştıkça demokratik hareketleri desteklemesi zorlaşmaktadır. İran'ın Suriye rejimiyle ideolojik olmasa bile mezhepsel yakınlığı bulunmaktadır ve ulusal çıkarlar yüzünden Suriye'de demokrasiyi değil Baas rejimini desteklediği

***Suriye Krizi'nde,
İslam ülkeleri
arasında
demokratik bir ülke
olması dolayısıyla
özgün bir yeri
olan Türkiye'nin
Suriye halkı
için demokrasi
talebiyle dış
politika çıktılarını
belirlemesi
doğaldır. Aynı
tutumu demokratik
geçişte büyük
bedel ödemiş
Tunus hükümeti de
sergilemiştir.***

SDE Analiz

Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler

38

bilinmektedir. Irak, Suriye ve Lübnan hattındaki Şii etkisinin kaybolma tehlikesini de gördüğü için bu rejime destek vermektedir. İran'ın tavrını etkileyen diğer bir sebep ise protestoların ülkesine sığramasından duyduğu endişedir. Özellikle son iki seçime hile karıştığı söylentileri ve sonrasında ortaya çıkan büyük protestolar olması bu tehlikeyi artırdığı için İran Suriye'deki krizin demokratik bir süreçle çözümlenmesi noktasında olumsuz tavrı içerisinde. Ancak Mısır'da İsrail yanlısı Mübarek'in düşmesi veya Şii nüfusun etkili olacağı Bahreyn'deki muhalif gösterilerde gözlemlendiği gibi İran, ulusal çıkarları ile uyumlu olduğunu düşündüğü protestoları desteklemekten de geri durmamaktadır.

Arap Baharı konusunda en ilginç tavrı Irak'tan gelmiştir. Şekil yönü daha ağır bassa da bir demokratik süreçle başa gelen Nuri el-Maliki, Mısır ve Tunus devrimlerine destek verirken, terör, istikrasızlık ve temel hizmetler konularında sorun yaşanan Irak'ta gösterilerin başlaması tedirginlik yaratmış ve demokrasi yanlısı tutum değişmeye başlamıştır. Irak'ın tutumunda son zamanlarda İran etkisinin giderek artması da etkili olmuştur. Özellikle, Suriye'de dış müdahale ile demokrasi gelmesine karşı çıkmaktadır. Hâlbuki Irak'a demokrasi gelmesi de ABD ve müttefiklerinin müdahalesiyle olmuş ve Saddam'ın Baas rejimi yıkılarak demokratik süreç başlamıştır.

Arap Baharı konusunda en ilginç tavrı Irak'tan gelmiştir. Şekil yönü daha ağır bassa da bir demokratik süreçle başa gelen Nuri el-Maliki, Mısır ve Tunus devrimlerine destek verirken, terör, istikrasızlık ve temel hizmetler konularında sorun yaşanan Irak'ta gösterilerin başlaması tedirginlik yaratmıştır.

İKÖ ve Suriye

Suriye Krizi'nde çözüm yolunda daha büyük rol oynaması gereken kuruluş İslam İşbirliği Örgütü'dür. Bırakın masum insanların düzenli ordu tarafından her gün öldürülmesini, İslam coğrafyasında yaşanan bu insanî kriz yalnızca kınamayla ve beyanatlarla geçiştirilmeyecek kadar ciddi bir sorundur. Ayrıca, Suriye Krizi çözülmediği için bir iç savaşa ve bölgesel çatışmaya dönüşme riski de taşımaktadır.

Suriye Krizi'ne çözüm bulunma sürecinde etkili olması beklenen kurumlardan birisi de İslam İşbirliği Örgütü'dür. Suriye Krizi her açıdan İslam İşbirliği Örgütü'nün müdahale etmesi gereken bir sorundur. Ayrıca, İKÖ Başkanı'nın bir Türk bilim adamı olması ve doğal olarak Türkiye'nin önemseydiği konuları belli düzeyde önemsemesi beklenen bir kurum olması dolayısıyla da hem İKÖ'nün daha fazla sorumluluk alması gerekir hem de sorunun çözümüne destek anlamında katkı sağlamalıdır.

SDE Analiz

Suriye gibi diktatör rejimlerinin en büyük dayanağı uluslararası meşruiyettir. İslam Dünyası'nın şemsiye kuruluşu olması beklenen İslam İşbirliği Örgütü'nün İran gibi Suriye rejimine destek olan üyeleri de vardır.

Ancak bu ülke kamuoylarının Suriye'de sivillere yapılan muameleye karşı tepkili olmasını beklemek zor değildir. Suriye'nin kınanmasına bazı İslam ülke yönetimleri destek olmasalar bile kamuoyu desteğiyle bu yapılabilir. Diğer bir ifade ile başkanlık düzeyinde Suriye'de sivillere yapılan baskı ve saldırıların kınanması mümkündür. Rusya, Çin ve İran desteğinden cesaret alan rejimin yalnızlaştırılması ancak meşruiyetini kaldıracak bir hareket tarzı benimsemekle olabilir.

İKÖ, Esed rejiminin gitmesi yönünde tavır takınmak istemiyorsa en azından birbirine üstün gelmeleri zor olması dolayısıyla çok can kaybına yol açacağı anlaşılan taraflar arasında diyalog zemini geliştirebilir. Çok kan döktüğü için yenildiğinde intikamdan korkan ve bu yüzden eski politikalarına devam eden Esed rejimine güvenli çıkış için yol gösterebilir. Yine bir şemsiye kuruluş olarak İKÖ siyasi tutumdan uzak insani bir misyon benimseyebilir. Bu yöntem İKÖ etkisi olmadan Yemen'de denendi ve bir çıkış yolu bulunabildi. Suriye'de uluslararası güçlerin birbirini bloke etmeleri dolayısıyla bu rolü oynama fırsatı bulunmaktadır.

İslam Konferansı Örgütü şu anda daha çok sığınmacılara mali yardım gibi küçük ölçekli yaraları sarma faaliyetleri yürütmektedir. Hâlbuki yaraları sarmak yerine savaşı durduracak çözümler aramak için daha aktif ve etkili politikalar üretmesi gerekmektedir. Soruna taraf olmuyorsa bile sorunun çözümü için daha fazla irade oluşmasında ilgili taraflara baskı ve çağrı yapılmasına engel olan bir durum yoktur. Esed rejimi daha yerinden kılmadan Libya Krizi'nden ölenlerin yarısına yakın insan Suriye'de hayatını kaybetmiştir. Ancak, dünya kamuoyu ve İslam Dünyası Libya'ya gösterdiği hassasiyeti Suriye Krizi'nden esirgemektedir. İKÖ'nün söyleminin ve çağrılarının çözüm yönünde iradenin güçlenmesinde ciddi bir katkısı olacaktır.

İKÖ'nün her durumda Suriye'de daha büyük bir krize ve kriz sonrasına kendisini hazırlaması gerekir. Çünkü büyük çatışmalardan sonra rejim devrildiğinde iç savaş, katliamlar, intikam ve toplu cezalandırma olmasın diye rol üstlenmesi gerekli olacaktır. Ülkedeki demokratik sürece destek veren Suriye'nin Dostları Grubu'nu oluşturan ülkeler arasında pek çok Müslüman ülke olması gerçeğinin üzerine faaliyetlerini inşa edebilir. Ayrıca, diğer ülkelerle de yapılacak faaliyetleri koordine etme fırsatı doğacaktır. Böyle bir insani soruna neden karıştığını kimse sorgulayamayacaktır. Suriye Krizi, İslam Konferansı Örgütü'ne dünya çapında etkinliğini ve meşruiyetini artırmasına yardımcı olacak bir fırsat da sunmaktadır.

İKÖ'nün her durumda Suriye'de daha büyük bir krize ve kriz sonrasına kendisini hazırlaması gerekir. Çünkü büyük çatışmalardan sonra rejim devrildiğinde iç savaş, katliamlar, intikam ve toplu cezalandırma olmasın diye rol üstlenmesi gerekli olacaktır.

SDE Analiz

Rusya'nın Suriye Politikası

Amine YAZICI

**25 Şubat 1954
askeri darbesinden
sonra yönetimin
değişmesi ile
birlikte Suriye
siyasi hayatında
Baas Partisi'nin
ön plana çıktığını
ve bununla
birlikte Suriye'nin
SSCB açısından
önemli bir ülke
haline geldiğini
söyleyebiliriz.**

Ocak 2010'da Tunus'ta başlayan Arap Baharı aradan geçen bir buçuk yıllık sürede Ortadoğu coğrafyasının büyük bir bölümünü yeniden şekillendirmiştir. Tunus, Mısır, Libya, Yemen, Bahreyn'de yaşanan olaylar kimi yerde yönetim değişikliğini, kimisinde ise reform süreçlerini başlatmıştır. Arap Baharı'nın belki de en uzun durağı olan Suriye'de olaylar Mart 2011'den bu yana devam etmektedir. Suriye'de yaşananlara özellikle Libya'ya karşı gerçekleştirilen NATO müdahalesinin ardından daha temkinli yaklaşan dünya, süreci uzaktan ve dikkatle izlemektedir. Batının başını çektiği ve BM çatısı altında kararlar almaya çalışan devletlerin karşısında, Suriye'deki sorunların bir iç mesele olduğunu savunan bu nedenle herhangi bir dış müdahaleye karşı çıkan Rusya, Çin ve İran yer almaktadır. Bu yazıda, Sovyetler Birliği'nden bugüne Rusya-Suriye ilişkileri incelenecek ve Rusya'nın Suriye'de yaşanan devrim sürecine bakışı ve tutumu değerlendirilecektir.

Suriye- SSCB İlişkileri

Suriye ve SSCB tarih boyunca yakın ilişkiler yürütmeyi başarmış iki devlet olmuştur. İkinci dünya savaşı sonrasında 17 Nisan 1946'da bağımsızlığını ilan eden Suriye'nin siyasal istikrara kavuşması uzun sürmüştür. 1949-1953 yılları arasında Suriye'de üç defa hükümet darbesi, 21 kabine değişikliği olmuş ve bu esnada iki askeri diktatörlük kurulmuştur.¹⁰ 25 Şubat 1954 askeri darbesinden sonra yönetimin değişmesi ile birlikte Suriye siyasi hayatında Baas Partisi'nin ön plana çıktığını ve bununla birlikte Suriye'nin SSCB açısından önemli bir ülke haline geldiğini söyleyebiliriz.

SDE Analiz

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu'ya nüfuz etmek isteyen Sovyetler ilgisini bu bölgeye yoğunlaştırmış, Suriye'nin bağımsız bir devlet olması ve İsrail'in Filistin topraklarında bağımsız bir devlet kurma

fikrini desteklemiştir. Yeni kurulan İsrail devleti ABD ile yakın ilişkiler geliştiren Sovyetler bölgesinde başka müttefikler aramaya başlamıştır. Suriye'de başa gelen Baas Partisi ideolojik olarak Pan-Arabizm ve Sosyalizm'e dayanıyordu, bu nedenle Baas Partisi Sovyetler ile yakın ilişkiler geliştirmiş ve bu sayede meşruiyetini pekiştirmiştir. SSCB-Suriye ilişkileri 1 Şubat 1946'da imzalanan gizli bir anlaşma ile başlamış ardından 1 Nisan 1950'de imzalanan saldırmazlık paktı ile ilişkiler bir ileri boyuta taşınmıştır. Baas Partisi'nin komünizme sıcak bakması ve propaganda aracı olarak anti-emperyalizmi seçmesi Suriye'nin SSCB yanında hareket etmesine neden olmuştur. Ortadoğu'da İsrail'in kendisine müttefik olarak ABD'yi seçmesi SSCB'nin Suriye ve Mısır'dan yana tutum belirlemesine neden olmuştur. Suriye Komünist Partisi'nin oldukça güçlü olması ve Suriye'nin sahip olduğu jeostratejik konum SSCB için yine oldukça büyük önem arz ediyordu.

ABD'nin aksine SSCB'nin Ortadoğu'ya yönelme gerekçesi petrol kaynaklarına ulaşmak değildi, ABD'nin kendisine karşı yürüttüğü "çevreleme politikası"¹¹ nin etkisini kırmak ve bölgede ABD'nin tek hegemon güç olmasını engellemek istiyordu. Bu nedenle SSCB Ortadoğu'da yaşanan her gelişmenin yakından izleyicisi olmuş ve kendi menfaatlerini ön planda tutarak süreçleri yönlendirmiştir. Soğuk Savaş esnasında bölgede yaşanan her olay Suriye'yi SSCB'ye yaklaştırmıştır. 1956 Süveyş Krizi sırasında Mayıs ve Kasım 1956'da iki ülke arasında askeri işbirliği anlaşmaları imzalanmış, SSCB Suriye'ye 60 milyon dolarlık yardım yapmıştır. 28 Ekim 1957'de yapılan anlaşma ile SSCB Suriye'ye 168 milyon dolarlık yardım yapmıştır ancak bu yardımları askeri alanda değil, baraj, köprü, demiryolu gibi Suriye'nin ekonomik kalkınmasını sağlayacak alanlarda kullanması için vermiştir.¹²

1970'de Suriye'de başa gelen Hafız Esed ilk yurt dışı ziyaretini Moskova'ya gerçekleştirerek SSCB ile ilişkilere verdiği önemi göstermiş oldu. Asker kökenli olan Hafız Esed yönetime geldiğinde önemli bürokratik görevlere kendisi gibi asker kökenli kişileri atamış, askeri mantığın ağırlık kazandığı bir kurumsal yapı ortaya çıkarmıştır. Sovyet modeli bir askeri ve ekonomik yapılanması olan Suriye'nin SSCB'den aldığı istihbarat desteğini içeride muhalefete karşı kullanması, yönetimin ideolojik taban olarak SSCB ile örtüşmesi yakın ilişkileri devam ettirmesinin nedenleri olarak sıralanabilir.¹³ Hafız Esed döneminde Suriye SSCB ilişkilerini etkileyen bir diğer gelişme Mısır'da Nasır'ın ölümünden sonra Enver Sedat'ın başa geçmesi olmuştur. Sedat'ın izlediği ABD yanlısı dış politikayı iyi gözlemleyen Hafız Esed SSCB ile ilişkileri ileri düzeye taşıyacak yeni askeri anlaşmalar imzalamıştır. 26 Mart 1979'da imzalanan *Camp David Anlaşması*'ndan sonra 8 Ekim 1980'de imzalanan 15 maddelik *SSCB-Suriye Dostluk ve İşbirliği Anlaşması*

Hafız Esed ilk yurt dışı ziyaretini Moskova'ya gerçekleştirerek SSCB ile ilişkilere verdiği önemi göstermiş oldu. Hafız Esed yönetime geldiğinde önemli bürokratik görevlere kendisi gibi asker kökenli kişileri atamış, askeri mantığın ağırlık kazandığı bir kurumsal yapı ortaya çıkarmıştır.

SDE Analiz

Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler

42

ilişkilerin en üst seviyeyi çıkartıldığı anlaşma olmuştur. Anlaşmanın 5. maddesine göre; taraflardan herhangi birinin barış ve güvenliğinin tehdit edilmesi halinde, bu tehdidin bertaraf edilmesi ve barışın yeniden tesisi amacı ile işbirliği yapmak için derhal birbirleriyle temasa geçeceklerdi. Bir anlamda garantörlük anlaşması niteliği taşıyan bu anlaşmanın gizli protokolüne göre SSCB olası bir İsrail saldırısında tüm gücüyle Suriye'ye yardım etme garantisi de veriyordu.¹⁴

SSCB'nin Afganistan'ı işgali ile başlayan süreç Ortadoğu'da Suriye'yi bir anlamda SSCB'nin uydusu konumuna getirmiş askeri açıdan bağımlılığını artırmıştır. SSCB Doğu Akdeniz'de varlığını devam ettirmek ve Batı bloğuna karşı elini güçlendirmek için, Suriye ise bölgesinde giderek güçlenen İsrail'e karşı ikili ilişkileri geliştirmiştir.

Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler

Rusya'da Yeltsin dönemi boyunca iç politikada ülkeye ekonomik ve siyasi yük getirecek dış politika yükümlülükleri altına girmemeye özen gösterilmiştir. 1990'larda

Rusya Ortadoğu politikasını, Ortadoğu barış sürecinde konumunu muhafaza etmek üzerine kurmuştur.

SSCB ve Suriye arasında seksenlerle birlikte zirve yapan ilişkiler SSCB'nin dağılması ile son bulan Soğuk Savaş'ın ardından yeni bir döneme girmiştir. İki kutuplu sistemin sona ermesiyle birlikte Rusya kendi iç meselelerine dönmüş ve bu durum da ABD'nin özellikle Ortadoğu'da tek taraflı ve baskın politikalar izlemesine imkân sağlamıştır. SSCB'nin yıkılması ile birlikte Suriye pragmatik dış politika anlayışı çerçevesinde 1991'deki Birinci Körfez Savaşı'nda Amerika'nın başını çektiği ittifaka katılarak Irak'a saldırmıştır. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Suriye'nin silah temini sıkıntısı başlamıştır. 1993'de Rus dış politikası "yakın çevre"¹⁵ doktriniyle eski Sovyet coğrafyasında daha aktif bir politika izlemeye başlamıştır.

Rusya'da Yeltsin dönemi boyunca iç politikada ülkeye ekonomik ve siyasi yük getirecek dış politika yükümlülükleri altına girmemeye özen gösterilmiştir. 1990'larda Rusya Ortadoğu politikasını, yakın çevre politikası çerçevesinde etkinliğini korumak ve Ortadoğu barış sürecinde konumunu muhafaza temek üzerine kurmuştur. 1999'da Putin'in başa gelmesiyle birlikte Rus dış politikasında aktif bir döneme girilmiştir. Putin, SSCB zamanında oluşu gibi bölgedeki rejimleri destekleyerek, onlara silah satarak, bazı ülkelerin SSCB zamanından kalan borçlarını silerek ve özellikle enerji alanında olmak üzere yeni iş birlikleri oluşturarak 21. Yüzyılda bölgedeki etkisini yeniden artırmıştır.

SDE Analiz

Arap Baharı ve Rusya

Suriye'de Arap Baharı'nın fitilini ateşlediği olaylar diğer ülkelerden daha farklı bir seyir izledi. Tunus, Mısır, Libya ve Yemen'de sonuca daha hızlı

ulaşmış olmasına rağmen Suriye'de olaylar aradan geçen 14 aya rağmen hala şiddetli bir şekilde devam etmektedir. Rusya, Suriye'de yaşanan olayları ilişkilerinin sahip olduğu tarihsel derinlik ve karşılıklı menfaatler çerçevesinde yakından izlemekte ve daha temkinli davranmaktadır. Arap Baharı ile Ortadoğu'da yaşanan rejim değişiklikleri ve eski yönetimlerin yerine batı yanlısı yönetimlerin gelmesi ihtimali Rusya'da bölgedeki etkisini yitireceği endişesi yaratmıştır. Rusya Suriye hususunda daha etkin bir politika izlemiştir, bunun nedenleri Suriye'nin coğrafi açıdan sahip olduğu öneme ek olarak Rusya'nın bölgede sahip olduğu ticari üstünlük ve Suriye'de ki Çerkez Diasporası'nı da unutmamak gerekir. Rusya, Sovyet ardılı ülkelerde yaşanan renkli devrimlerden¹⁶ sonra Ortadoğu'da yaşanan gelişmelere şüpheci yaklaşmakta, bölünmüş bir Suriye devletini istememektedir. Rusya, Suriye'ye yönelik bir dış müdahale istemediği için BM çatısı altında 4 Şubat 2012'de alınan ambargo kararını veto etmiş ve sorunu Esed yönetiminin çözmesi gerektiğini söylemiştir. NATO müdahalesi ile değişen Trablus yönetiminde Rusya hem silah ticaretinden hem de ülkedeki petrol/gaz yataklarının işletilmesi alt yapı inşasında elde edilecek kârlardan mahrum kalmıştır. Benzer durumu Suriye'de yaşamamak için mümkün olan son ana kadar Esed rejimine desteğini sürdürecektir.

Sonuç

Suriye'ye yapılacak bir dış müdahale pek çok uzmana göre ülkenin bölünmesini beraberinde getirecektir. Böyle bir durumda Suriye'nin Rusya ile olan tarihi ittifak ilişkisi sona erecektir. Rusya Akdeniz'deki tek askeri limanı olan Tartus'u kaybedebilir ve bu durum Rusya'nın yeniden aktif bir dış politika izlemeye başladığı dönemde hiç istemeyeceği bir gelişme olacaktır. Rusya Suriye'nin parçalanarak bölgede yeni bir oluşumun hazırlanmasını kabul etmeyecektir.

Rusya, Suriye'de yaşanan olaylara karşı çok boyutlu bir politika izlemektedir, Suriye muhalefetiyle de görüşmekte ve arabuluculuk yapmaya çalışmaktadır. Batı'nın Suriye politikalarına karşı Çin ile birlikte hareket eden Rusya, insani müdahale kavramı altında Suriye'ye yapılacak Batı merkezli bir askeri müdahalede verdiği siyasi desteği askeri boyuta taşıyıp Suriye'nin yanında yer alması da seçenekler dâhilinde değerlendirilmelidir. Mart 2012'deki seçimlerde Devlet Başkanı olan Putin, Rusya'nın Akdeniz hassasiyeti ve yukarıda saydığımız derin ilişkilerden ötürü Suriye'ye destek vermeye devam edecektir. Ancak Suriye'de olaylar bu hızla sürer ve Batı'nın hem Suriye hem de ona destek veren ülkelere karşı yürüttüğü baskı politikası artarak devam ederse Rusya'nın Suriye politikasında konjoktüre bağlı zorunlu bir değişime gideceğini söylemek de mümkündür.

Batı'nın Suriye politikalarına karşı Çin ile birlikte hareket eden Rusya, insani müdahale kavramı altında Suriye'ye yapılacak Batı merkezli bir askeri müdahalede verdiği siyasi desteği askeri boyuta taşıyıp Suriye'nin yanında yer alması da seçenekler dâhilinde değerlendirilmelidir.

SDE Analiz

İran'ın Suriye Politikası

Uğur KÖROĞLU

İran, İmam Humeyni önderliğinde gerçekleştirilen 1979 İslam Devrimi'nden sonra Suriye ile münasebetlerini şahlık dönemine nazaran ciddi biçimde geliştirmiştir. Suriye, İran İslam Devrimi'nden sonra İran'ın Arap Dünyası içerisinde ilişkilerinin en iyi olduğu ülke olarak ön plana çıkmıştır.

SDE Analiz

Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde geçtiğimiz yıl şiddetini arttıran, Tunus, Mısır ve Libya gibi ülkelerde uzun yıllardır iktidarda olan yöneticilerin devrilmeleri ile sonuçlanan ve uluslararası kamuoyu tarafından "Arap Baharı" diye adlandırılan süreç hem bölgede hem de küresel sistemde ciddi değişiklikler ve ciddi kırılmalar meydana getirmesi öngörülmektedir. Suriye'de 2011 Mart ayında başlayan ve şiddetini arttırarak şimdiye kadar devam eden çatışmalar bölgesel istikrarsızlığı tetikleyici bir hal almış durumdadır. Söz konusu gelişmelerin en yakından hissedildiği ülkelerin başında ise Türkiye, İran ve İsrail gelmektedir. Her üç ülkenin de bu gelişmeler karşısında farklı perspektiflere ve çıkarılara sahip olmaları Suriye konusunda farklı tutum geliştirmelerine ve sorunun daha da karmaşık bir hal almasına sebep olmaktadır. Özellikle bölgenin Türkiye ve İran'ın söz konusu soruna ilişkin yaklaşımları, Suriye'deki gelişmelerin alacağı seyri yakından etkilemektedir. İki ülkenin soruna yönelik geliştirdikleri politikalarındaki farklılıkların sağlıklı bir biçimde değerlendirilebilmesi, İran-Suriye ilişkilerinin tarihsel seyrinin kısaca gözden geçirilmesiyle mümkün olabilir.

1979 İran İslam Devrimi'nden Sonra İran-Suriye İlişkileri

İran, İmam Humeyni önderliğinde gerçekleştirilen 1979 İslam Devrimi'nden sonra Suriye ile münasebetlerini şahlık dönemine nazaran ciddi biçimde geliştirmiştir. Suriye, İran İslam Devrimi'nden sonra İran'ın Arap Dünyası içerisinde ilişkilerinin en iyi olduğu ülke olarak ön plana çıkmıştır. İki ülkeyi, Arap-Fars çekişmesi, dünyadan izolasyon vb. tüm olumsuz etkenlere rağmen, bir araya getiren sebep(ler) dönemlendirilmek suretiyle şu şekilde özetlenebilir:

- 1- 1979-1982: İran'da meydana gelen İslam Devrimi'nin (10 Şubat 1979) ilk dönemleri Camp David Sözleşmesi'nin (17. 09. 1978) hemen sonrasında ve bu sözleşmeyi esas alan Mısır-İsrail Barış Antlaşması'nın da (26. 03. 1979) hemen öncesine denk gelmekteydi. Adı geçen antlaşmanın ardından Mısır'ın ve diğer bazı Arap ülkelerinin İsrail karşıtlığına resmi olarak son vermelerinin sonucunda Suriye'nin yalnızlığa düşmesi, buna karşılık İran'ın daha devrimin ilk aylarında İsrail büyükelçiliğini kapatarak binasını da Filistin elçiliği için tahsis etmesi ve Filistin'e tam destek sözü vermesi gibi gelişmelerden dolayı Suriye ile İran arasında hızlı bir yakınlaşma başlamıştı. Devrimi tanıyan ilk Arap ülkesinin Suriye olması ve Hafız Esed'in Ayetullah Humeyni'ye tebriklerini bildirmesi, söz konusu yakınlaşmanın düzeyini göstermesi açısından önemlidir. İran'ın da, gerek İslami bir rejime geçmesi gerekse devrimin hemen akabinde başlayan İsrail karşıtlığı nedeniyle yaşadığı/yaşayabileceği izolasyon durumunu aşmak açısından Suriye ile yakınlaşması ve Suriye'nin desteğini kazanması gerekmektedir. 1979 yılında Irak'ta iktidarı ele geçiren Saddam Hüseyin'in kaygı verici kişisel özellikleri ve İran topraklarının bir kısmını 22 Eylül 1980 tarihinde işgal ederek başlattığı savaş Suriye tarafından endişeyle karşılandı. Saddam'ın olası bir zaferin ardından kendi ülkesine de saldıracağını düşünen ve Irak'ın da Arap liderliğinde söz sahibi olması ihtimali karşısında Suriye yönetimi, yaklaşık sekiz yıl sürecek savaşta resmi olarak İran'ı destekleyen tek Arap ülkesi, hatta dünyadaki tek ülke konumundaydı.
- 2- 1982-1985: Bu yılların başında İsrail, Lübnan'ın güneyini işgal etmişti. Suriye için zaten tehdit olan İsrail, bu sefer farklı bir cepheden kendisine yaklaşıyordu. Tam da bu sırada İran destekli Hizbullah'ın kurulması¹⁷ ve derhal İsrail ile ABD güçlerine karşı eylemlerde bulunması İran'la ilişkileri daha da sağlamlaştırmıştı.
- 3- 1985-1988: Lübnan'da başlayan iç savaşta Suriye'nin Şii Emel Örgütü'nü, İran'ın ise Hizbullah'ı desteklemesi ve iki örgütün aralarında yaşanan çatışmalar ilişkileri gerginleştirirse de, 1988'de, karşılıklı çabalar ve çeşitli gelişmeler sonucu iki ülkenin arası yeniden düzelmeye eğilimine girdi.
- 4- 1988-1991: İran-Irak savaşının bittiği bu dönemin başlarında, Lübnan'da işbaşına gelen başkan Michel Aoun'un Suriye karşıtı eylemleri ve Irak'ın Kuveyt'i işgalini öne sürerek bölgeye giren ABD silahlı kuvvetlerinin Suriye'yi tedirgin etmesi iki ülke arasındaki ilişkilerin yeniden ivme kazanmasını sağladı.

**1985-1988:
Lübnan'da
başlayan iç savaşta
Suriye'nin Şii Emel
Örgütü'nü, İran'ın
ise Hizbullah'ı
desteklemesi
ve iki örgütün
aralarında yaşanan
çatışmalar ilişkileri
gerginleştirirse de,
1988'de, karşılıklı
çabalar ve çeşitli
gelişmeler sonucu
iki ülkenin arası
yeniden düzelmeye
eğilimine girdi.**

SDE Analiz

Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler

46

- 5- 1991-2003: Bu görece uzun süreyi taraflar daha çok silahlanma konusunda birbirlerine yardım ederek geçirdiler. Hizbullah ve Hamas'ı takviye ederek İsrail'e baskıyı arttırmak için uğraştılar. Nitekim 2000 yılında Hizbullah'ın yoğun mücadelesi sonucu İsrail'in, Güney Lübnan'dan çekilmek zorunda kalması bu çabaların iki ülke açısından olumlu bir sonucudur.¹⁸
- 6- 2003-...: Bu dönemde başlayan İkinci Körfez Savaşı'nın ardından iki ülkenin de ortak düşman olarak gördüğü Saddam'ın devrilmesi Suriye ve İran açısından olumlu ve siyasi kazanım olarak karşılandı. Buna karşılık, ABD'nin "teröre karşı savaş" söylemi çerçevesinde iki ülkeyi de hedef tahtasına oturtması İran ve Suriye arasında belirli bir endişe yarattı. Bu nedenle, her iki ülke de Irak bağlamında ortak bir siyaset izlemeye başladı. İran, Irak'ta büyük çoğunluğunu Şiiilerin teşkil ettiği Amerikan karşıtı grupları destekleyerek kontrolü Amerika'ya kaptırmamaya çabalarırken, Suriye'nin gayretleri ise, olası tehdit ve müdahaleleri önlemek için Irak'ı dönem dönem sınırını kapatmaya kadar zorladı. Bu dönemin şüphesiz ki en çarpıcı gelişmesi 2006 yılında İsrail'in Güney Lübnan'a saldırarak Hizbullah'la savaşa girmesidir. Seyyid Ali Hamane'i'ye yakınlığı malum olan Hizbullah'ın bu savaştan adı konulmamış bir zaferle çıkması, Suriye yönetimi ve halkının İran'a karşı sempatisini ve güvenini arttıran büyük bir etken olmuştur.¹⁹

1991-2003: Bu görece uzun süreyi taraflar daha çok silahlanma konusunda birbirlerine yardım ederek geçirdiler. Nitekim 2000 yılında Hizbullah'ın yoğun mücadelesi sonucu İsrail'in, Güney Lübnan'dan çekilmek zorunda kalması bu çabaların iki ülke açısından olumlu bir sonucudur.

Neticede bu önemli kırılma-birleşme dönemleri ve barındırdığı olaylar, her iki ülkenin ilişkilerinin bir tür 'kader ortaklığı' veya en azından 'mantık evliliği'²⁰ düzeyinde ilerlemesine katkıda bulunmuştur. Söz konusu siyasi gelişmeler özellikle İran'ın ekonomik açıdan Suriye'ye büyük destek vermesini de beraberinde getirmiş, bu kapsamda Suriye'ye düşük maliyetli petrol ve ürünleri ile doğal gaz vb ihracatın yapılmasını sağlamıştır.

2011 Suriye Olayları ve İran'ın Tutumu

2011 yılı başlarında Arap Baharı tüm bölgeyi ve dünyayı etkilerken gözler doğal olarak Suriye'ye de çevrilmişti. Burada da bir devrim, değişim veya dönüşüm olacak mıydı? Diğer Arap ülkelerine göre birkaç ay gecikmeli de olsa, Suriye'de de bir takım olaylar patlak vermişti. Batı ülkeleri, Türkiye ve bazı Arap medyası ile siyasileri bu olayları, diğer ayaklanmalar gibi bir özgürlük ve demokrasi hareketi şeklinde görüp yorumlamışlarsa da, İran'ın konuya bakışı çok farklı olmuştur.

İran İslâm Devrimi sonrasında uygulanan "Yeşil Kuşak" politikası ile bölgede tecrit edilmeye çalışılan İran yönetimi, İsrail'den ve İsrail üzerinden Batılı

SDE Analiz

ülkelerden, özellikle ABD'den tehdit algılamaktadır. Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ile Suriye'deki olaylar patlak vermeden önce Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esed'in kendisini ziyareti sırasında bir demeç veren İran dinî lideri Ayetullah Ali Hamanei "...Batılı ülkeler ve özellikle de Amerika hem bölgede ve hem de kendi içerisinde çeşitli sorunlarla karşı karşıya olup, bölgede ve hatta Lübnan'da dahi herhangi bir başarı sağlayamamıştır. Bu şartlar altında İran, Suriye, Irak ve Türkiye arasında bir dayanışma ve işbirliği ortamının sağlanması bölgenin yararına... " cümleleriyle bu durumu net bir biçimde ifade etmiştir. Aynı toplantıda Hamanei "... İran İslam Cumhuriyeti ve Suriye ortak bir siperde yer almışlardır ve ortak hedeflere sahiptir..." diyerek İran ve Suriye arasındaki ilişkilerin dayandığı stratejik temele işaret etmiştir. Suriye olaylarının Türkiye ile derin bir ayrılığa dönüşmesi, Türkiye'ye bir parçası konuşlandırılan NATO füze savunma sisteminin İran tarafından şüpheyle karşılanması gibi hususlar İran-Türkiye ilişkilerinde ufak çaplı bir krize de sebep olmuştur.

İran, Suriye'de yaşanan gelişmeleri dış destekli bir proje olarak değerlendirmektedir. İran dinî lideri Ayetullah Ali Hamanei'nin Bi'set Bayramı dolayısıyla yaptığı konuşmada Suriye olaylarını "...Amerikalılar bölgede Mısır, Tunus, Yemen ve Libya'daki olayların benzerini çıkartmayı amaçlamış olup, direniş cephesindeki Suriye'yi karıştırmak peşindedir. Ancak Suriye'deki olayların mahiyeti, bölge ülkelerindeki gelişmelerden tamamen farklıdır. Bölge ülkelerindeki İslami uyanışın özü, anti-siyonist ve anti-Amerikancı bir harekete dayanmaktadır. Ancak Suriye'deki olaylarda Amerika ve İsrail'in parmağı açıkça görülmekte olup, biz İran halkının bu bağlamdaki mantığı ve kriteri şudur ki, her nerede Amerika ve Siyonizm lehine slogan atılırsa, bu hareket sapmaya uğramıştır. Elbette İran halkı ve İslam nizamının bu mantık ve kriterlere dayalı direnişi düşmanı öfkeliendirmekte ve onların komplolarının artmasına yol açmaktadır. Ancak, dirençli İran halkı mevcut duruşunu gevşeklik göstermeksizin sürdürecektir..." şeklinde değerlendirmesi İran'ın Suriye politikasını anlamayı kolaylaştırmaktadır. Bu çerçevede Türkiye Başbakanı R. Tayyip Erdoğan ve beraberindeki heyetin İran'da kabulü sırasında da Suriye halkı lehine olan her türlü reformu desteklediklerinin altını çizen Hamanei İran'ın Suriye'yi desteklemesinin en önemli sebebi olarak Suriye'nin Siyonist direniş çizgisinde yer almasını göstermiş ve Suriye'de başlayan reform sürecinin devam etmesi gerektiğini ifade etmiştir.²¹

İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'ın konuyla ilgili görüşleri ise, Rehber'in sözlerinden çok farklı olmamakla birlikte, bazen daha politik manevralarla sergilendiği bazen de İran'daki genel kabulün aksine

Başbakan R. Tayyip Erdoğan ve beraberindeki heyetin İran'da kabulü sırasında da Suriye halkı lehine olan her türlü reformu desteklediklerinin altını çizen Hamanei İran'ın Suriye'yi desteklemesinin en önemli sebebi olarak Suriye'nin Siyonist direniş çizgisinde yer alıyor olmasını göstermiştir.

SDE Analiz

Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler

48

Suriye'deki göstericilere şiddet uygulandığını kabul eder bir nitelik taşıdığı için önemlidir. Örneğin Rusya Cumhurbaşkanı Medvedev ile yaptığı telefon görüşmesinde, Suriye'deki olayların çözümünü ve gerekli reformları yine Suriyelilerin yapması gerektiğini, dışarıdan müdahale olmamasının önemini vurgulamıştır.²² Ahmedinejad, benzeri ifadeleri BM genel sekreteriyle görüşmesinde de dile getirmiştir.²³ Buna karşılık Ahmedinejad, Beşşar Esad'la bir görüşmesi sırasında isyancılara karşı şiddet uygulanmasına son vermesini ve askeri güçle hiçbir meselenin halledilemeyeceğini beyan etmiştir.²⁴ Suriye olaylarının başlangıcında ve ortalarında daha ihtiyatlı bir dil kullanan Ahmedinejad, bugün gelinen noktada ise, Suriye yönetimini ve halkını, ayaklanmaları iyi bir şekilde idare etmelerinden dolayı tebrik etmiş ve Batı'nın bir tuzağı olarak değerlendirdiği bu oyuna gelinmemesinin sevindirici olduğunu belirtmiştir.²⁵

Suriye olaylarının başlangıcında ve ortalarında daha ihtiyatlı bir dil kullanan Ahmedinejad, bugün gelinen noktada, Suriye yönetimini ve halkını, ayaklanmaları iyi bir şekilde idare etmelerinden dolayı tebrik etmiş ve Batı'nın bir tuzağı olarak değerlendirdiği bu oyuna gelinmemesinin sevindirici olduğunu belirtmiştir.

İran İslam Cumhuriyeti'nin diğer yetkili makamları da Suriye'deki kalkışma ve karışıklılar hususunda Ali Hamanei ve Ahmedinejad'ın görüşleriyle aynı veya yakın doğrultudaki fikirlerini zaman zaman dile getirmişlerdir. Bunlardan biri de İran'ın, Arap ve Afrika ülkelerinden sorumlu dışişleri bakan yardımcısı Hüseyin Emirallahıyan'dır. Bir Türk gazeteci tarafından Türk dışişlerinin son günlerdeki çıkışları hakkında kendisine yöneltilen bir soru üzerine; İran'ın her yönden Suriye'yi desteklemeye devam edeceğini ve Suriye halkının Esed'in himayesi altında istenilen reformlara sağlam bir şekilde ulaşacağını beyan eden Emirallahıyan, buna karşılık muhaliflerin silahlandırılmamasının da şart olduğunu söylemiştir. Aynı yetkili bir başka görüşmesinde ise "İran'ın kırmızı çizgisi, Suriye halkı içindeki grupların birbirlerini öldürmeleri ve ülkeye dışarıdan askeri müdahale olmamasıdır" diyerek düşüncelerini dile getirmiştir.²⁶ İran'ın BM daimi temsilcisi Muhammed Hezai de, Suriye halkının reform sürecinde gösterebileceği sabırsızlığın bölgeye felaket getireceğini ileri sürmüştür.²⁷ Dışişleri bakanı Ali Ekber Salihi, 'direniş'²⁸ hareketinin sonuna kadar süreceği mesajını iletmiştir.²⁹

Bu veriler ışığında bakıldığında, küçük farklar/farklılıklar dışında, İran'ın resmi söyleminde kendi içinde herhangi bir ayrılığın bulunmadığı ve kendi içerisinde bir tutarlığa sahip olduğu görülmektedir. Çeşitli devlet yetkilileri ve milletvekillerinden oluşan ve bu noktada farklı düşünen küçük bir azınlık grubu olsa da, güçlü olamayışları ve söylemlerinin süreksizliği onları akamete ve etkisizliğe uğratmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen siyasi kişiler ve onların oluşturduğu kurumsal yapıların görüşlerinin yanısıra, göz ardı edilmemesi gereken bir unsur da,

SDE Analiz

şüphesiz ki İran halkıdır. İran halkı genel olarak devletin resmi görüşlerini benimsemekle beraber, özellikle 'yeşil hareket'e destek verenlerin ve diğer görüşlerdeki bazı grupların, ülkelerinin Suriye'ye yardım etmesini daha çok ekonomik yönlerden eleştirdiği ve zaman zaman seslerini yükselttiği görülmektedir.

Bütün bunların dışında bir de gücü artık son zamanlarda iyice artan sosyal medya, video paylaşım siteleri vb. türden internet ortamlarında konuyla ilgili son derece zengin bir kaynak bulunmaktadır. 'İslam Devrimi' ve Suriye yönetimi taraftarlarının kendilerini haklı göstermek üzere yoğun çaba harcadıkları bu sitelerde, daha çok Batı ve Suriye yönetimi karşıtlarının dünya medyasına sundukları görüntülerin sahteliği, bütün olup bitenin aslında bir komplo ve göz boyamadan ibaret olduğu iddia edilmektedir.

Buraya kadar sunmaya çalıştığımız bilgiler ışığında, İran'ın Suriye olaylarına bakışının, özellikle resmi makamlar bağlamında ortak bir söyleme yaslandığını söylemek mümkündür. Tüm bunların dışında gerek İranlı yetkililerin yaptıkları gayri resmi konuşmalardan gerekse 'Devrim' (İran İslam Devrimi) ve Suriye taraftarlarının aralarında yaptıkları konuşmalardan, aslında Suriye'de hemen hemen hiçbir büyük halk ayaklanmasının yaşanmadığı, katliamları yapanların bilakis göstericiler olduğu, bu göstericilerin çoğunun halk tarafından tanınmadığı, dışardan veya Filistinli göçmenlerden parayla tutulan adamlar³⁰ oldukları yönünde genel bir kanaat çıkarmak mümkündür. Bu kesimlere göre, Suriye olayları, dini inanç ve mezhep farklılıklarını bahane eden, ama aslında ABD, İsrail ve genel olarak Batı'nın³¹ kışkırttığı, bizzat para verip silahlandığı bir grup teröristin çıkarttığı olaylardan öteye bir şey değildir. Hatta Suriye ordusundan ayrılan 2500 kadar askerin "Muaviye Tugayları" adıyla birlikler kurmaları doğrultusundaki söylentiler³² ve benzeri iddialar kendilerinin bu tezlerini daha da güçlendiriyor. Çünkü hiçbir akli başında Sünni'nin yapmayacağı bu anlamsız isimlendirmenin telaffuzu bile, karşı tarafı tahrik etmeye yetmektedir.

Suriye sorunu kapsamında, bütün bu reel-politik söylem ve iddiaların yanısıra, ilgili çevrelerce pek gündeme getirilmeyen meselenin teo-politik boyutuna da değinmek gerekmektedir. Bu boyutu, her ne kadar bilimsel bir şekilde ortaya koymak en azından şimdilik mümkün olmasa da, Mehdi inancının İslam âlemindeki, ama özellikle Şiiler arasındaki öneminin de İran-Suriye ilişkilerinde bir belirleyicilik payı olduğu düşünebilir. Aslında Mehdi inancını ve onun gelişini bekleme inancılarının merkezine oturtmuş bir ulema kadrosunun en üst düzey yöneticileri oluşturduğu İran'da bu husus kesinlikle görmezden gelinmemelidir. Resmi makamlarca doğrudan 'İmam

İran halkı genel olarak devletin resmi görüşlerini benimsemekle beraber, özellikle 'yeşil hareket'e destek verenlerin ve diğer görüşlerdeki bazı grupların, ülkelerinin Suriye'ye yardım etmesini daha çok ekonomik yönlerden eleştirdiği ve zaman zaman seslerini yükselttiği görülmektedir.

SDE Analiz

Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler

50

Mehdi geliyor, çok yakında gelecek'³³ tarzında sözler sarfedilmemiş olsa da, bölgenin ve dünyanın yakın bir süre zarfında barışa ereceği, İsrail'in ortadan kalkacağı, şu anki neslin bu büyük uyanışa tanıklık edeceği yönünde resmi makamların söylediği sözler Mehdi'ye bir işaret olarak yorumlanabilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bütün bu veriler ve bilgiler ışığında, İran'ın Suriye'deki rejime sahip çıkmaya ve bu rejimle ortaklığını sürdürmeye devam edeceğini söylemek mümkündür. Suriye'deki olayların üzerinden bir yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen, İran'ın aksi bir davranış sergilememiş olması ve hatta bu ülkeyle birçok yeni yatırım ve ticaret anlaşması yapması İran'ın Suriye yönetimine desteğinin süreceğini göstermektedir. Ancak daha önce değinildiği gibi, İran, Suriye'yi hatasız bir ülke olarak da görmemekte, aksine halkın samimi isteklerine bir an önce olumlu cevaplar verilmesi noktasında Esed'i ve diğer yetkilileri uyarmaktadır. Ancak İran, Suriye'deki reformların zaman alacağını ve halkın sabırlı olması gerektiğini düşünmektedir. Bu noktada, İran'ın hassasiyetinin daha çok samimi talepleri olan halk ile dışarıdan destekli 'Siyonist' planlara alet edilen 'sözde halk' arasında yapılan bir ayrıma dayalı olarak şekillendiğini söylemek mümkündür. Ayrıca İran'ın dünya genelinde 'mustazafların' ve özelde İslam ülkeleri için 'İslami' kesimin yanında olduğu yönündeki söylem de bu ülkenin Suriye olaylarıyla ilgili dünyaya vermek istediği imaj ve mesajın önemli göstergeleridir.

En çok öne çıkan görüş İran'ın aslında tarihsel arkaplanına dayalı devlet geleneğinin dünyadaki bütün gelişmelere yansıyor oluşudur. Bu görüşü savunanlar bir İslam devleti de olsa İran'ın aslında ulusal çıkarlarını düşünen ve derin amaçları olan bir devlet olduğu görüşüdür.

Buraya kadar anlatılanlar, yazının başlığı da göz önünde bulundurularak mümkün olduğunca objektif bir biçimde İran resmi makamlarının Suriye'de yaşanan gelişmelere bakışını yansıtmaya çalışmıştır. Bununla beraber daha sağlıklı bir analiz için İran'ın resmi söylemleri dışında İran dışından uzmanların görüşleri, yorumları ve yaşanmış gerçeklerle olayların değerlendirilmesinin gerektiği açıktır.

Bu bağlamda en çok öne çıkan görüş İran'ın aslında tarihsel arkaplanına dayalı devlet geleneğinin dünyadaki bütün gelişmelere yansıyor oluşudur. Bu görüşü savunanlar bir İslam devleti de olsa İran'ın aslında ulusal çıkarlarını düşünen ve derin amaçları olan bir devlet olduğu görüşüdür. Bu çıkarlar içerisinde dünyadan izole edilmek pahasına da olsa kendine has bir yönetim biçimi ve dış politika uygulamaları ortaya koyarak ABD ve diğer büyük güçlere karşı farklı bir model olarak dünya sahnesinde yer almak isteği de bu tezin dayanakları arasında değerlendirilebilir. Bu noktada akla şu sorular gelebilir: yukarıda verilen İranlı resmi makamların genel görüşlerine göre Suriye'ye desteğin asıl gayesi Suriye'nin Siyonizm karşısındaki duruşu,

SDE Analiz

Filistin ve Lübnan'a (özelde Hizbullah'a) sağladığı destek olduğuna göre bu 'ulusal çıkarlar' Lübnan ve Filistin'i de kapsamaktadır; bölgenin demografik yapısının ezici çoğunluğunu Arapların oluşturması, etnik olarak daha çok Farsî ve Türkî temellere dayalı İran'ın hangi planı dahilinde yer alabilir? Ayrıca adı geçen üç ülkenin ekonomik durumları ve stratejik konumları gibi etmenler göz önünde bulundurulduğunda neredeyse hiçbir cazibeleri olmamasına ve alternatifi ülkeler (en başta Türkiye) zaten mevcut olmasına rağmen İran, niçin son derece yüklü miktardaki maddi kaynağını adı geçen bölgelere akıtmaktadır? Bunun yerine İsrail'e, Suriye ve İran'ın vereceği küçük tavizler iki ülkenin de reel olarak daha çok yararına olmaz mı? Ayrıca ulusal çıkarlardan kasıt topyekûn bir İran ulusunun mu yoksa Fars eksenli bir ulusalcılığın çıkarları mı? İran'ın da her ülke gibi modern devletler sisteminin bir gereği olan ulusal çıkarlarının olması doğaldır ancak bu çıkarların neler olduğunun somut ve destekli bir şekilde yukarıda arz edilen ve/veya farklı soruları da kapsayarak acilen cevaplanması gerekmektedir ki konuya ilgili ülkeler bölge ve dünya barışına daha yapıcı eleştirilerde bulunabilsin.

Bir diğer görüşe göre ise İran, aslında evrensel bir insani ve/veya İslami kaygı taşımamakta aksine sadece Şiiliğin gelişmesi ve yayılması için çalışmaktadır, Suriye yönetimine de desteği bu yüzdendir. Bahsi geçen görüşü savunanların en önemli argümanları: 'Madem İran'ın evrensel insani ve İslami kaygıları var o halde niçin Sünni Çeçenistan ve Çin'deki Uygurlara yönelik destek vermemiştir?'. Son derece haklı görünen bu argümana karşı, nüfusunun ağırlıklı çoğunluğu Şii olan Azerbaycan Cumhuriyeti'ne İran'ın hiç de olumlu olmayan genel yaklaşımı, Azerbaycan-Ermenistan savaşında Azerbaycan'a destek vermeyişi, hatta 2001 yılında Hazar denizi üzerinde savaş uçaklarını uçurtan İran'ın Azerbaycan'a gözdağı vermesi, Irak'taki Şiilere – ki Irak Şiiliği ile İran Şiiliğinin yapısı hemen hemen aynıdır - kayıtsız destek vermemesi, bazen de onlarla fikrîsel çatışmalara düşmesi cevaplanmaya muhtaç önemli sorular olarak ortaya çıkmaktadır. Şiilik eksenli düşüncenin Suriye ayağında ise oradaki Şii/Alevi olarak nitelenen/adlandırılan azınlığın İran tarafından ne derece İslam dairesinde görüldüğü ve kendilerine ne kadar yakın buldukları sorunsalı yer almaktadır.

İran'ın her ne kadar 'Suriye Alevileri' olarak bilinen Nusayrileri defalarca Şiileştirmek yönünde atılımları³⁴ olmuşsa da Nusayrilerin buna pek de sıcak bakmadıkları bilinmektedir. Dolayısıyla Nusayrilere göre – ama sadece görelî olarak -Şiiliğe daha yakın Türkiye Alevilerine karşı bile mesafeli ve şüpheli yaklaşan İran siyasetleri ve din adamlarının Suriye Alevilerini ne derece kendi Şii inançlarına uygun olarak benimsedikleri muammadır.

İran'ın da her ülke gibi modern devletler sisteminin bir gereği olan ulusal çıkarlarının olması doğaldır ancak bu çıkarların neler olduğunun somut ve destekli bir şekilde yukarıda arz edilen ve/veya farklı soruları da kapsayarak acilen cevaplanması gerekmektedir.

SDE Analiz

Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler

52

Ancak bütün bu belirtilen hususlar İran'ın, - görelî dahi olsa - Şiiliğe yakın duran mezhep, inanç ve tarikat gibi yapılara yakın durduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Bununla beraber arz edilen soru işaretlerini ortadan kaldırmak ise daha detaylı çalışmaları gerektirmektedir.

İsrail ile aslında danışıklı bir dövüş içinde bulunarak bölgede İran ve İsrail'in birbirlerini destekleri yönünde henüz söylenti boyutunda komplo teorilerini de çalışmanın bu kısmına eklemek gerekir.

Yukarıda sunulan üç ana görüşe ayrı ayrı inanlar olduğu gibi üçünün birden de geçerli olduğunu kabul edenler bulunmaktadır. İran İslam Cumhuriyeti'nin resmi söyleminin karşıtı olan ve İran'ın uluslararası arenada tavır ve tutumlarını açıklamaya yönelik yukarıda sözü edilen teori ve düşüncelerin somut olarak dile getirilişı son Suriye olaylarının ardından daha da belirginleşmeye başlamışsa da, yine yukarıda sorulan soruların henüz net cevaplarının olmayışı ve bu teorilerin/fikirlerin başka açılardan da İran politikalarının seyrini tanımlamada yetersiz kalmaktadır. Bu soruların cevaplanması ve teorilerin açıklığa kavuşturulması bölge ile konuya müdahil diğer ülkelerin buna bağılı olarak da İran'ın kendisinin eylem ve politikalarına olumlu yönde katkı yapacağı muhakkaktır.

Bütün bu belirtilen hususlar İran'ın, - görelî dahi olsa - Şiiliğe yakın duran mezhep, inanç ve tarikat gibi yapılara yakın durduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Bununla beraber arz edilen soru işaretlerini ortadan kaldırmak ise daha detaylı çalışmaları gerektirmektedir.

SDE Analiz

Suriye'de Kriz ve Uluslararası Hukuk

Doç. Dr. Cenanp ÇAKMAK

Suriye'de merkezi yönetime karşı başlayan isyanın üzerinden bir yıldan fazla bir zaman geçmesine rağmen ülkede çatışma durumunu sona erdirecek bir çözüm henüz ufukta görünmüyor. Esed rejimi katliam yapmak ve isyancılara karşı aşırı güç kullanmakla suçlanırken gerek uluslararası toplum ve gerekse de konu ile yakından ilgilenmesi beklenen İslam dünyası veya bölge ülkeleri sorunu ve ihtilafı sonlandıracak bir yol haritası çizemiyor. İçinde askeri seçeneklerin de dahil olduğu uç öneriler veya zorlayıcı önlemler ise şimdiye değin siyasi öncelik ve hesaplar nedeniyle de masa dışında tutuldu. Bu süreçte ise uluslararası hukukun kriz konusunda ne gibi önerilerinin veya çözümlerinin olabileceği tartışıldı.

Kimilerine göre uluslararası hukukun ilgili mekanizma ve kuralları Suriye'deki insanlık dramına müdahale etmek ve Esed rejimine karşı etkili önlemler almak için elverişli iken kimilerine göre ise uluslararası hukuk kuvvet kullanmayı öngören çözümleri dışlayıcı bir işlev görüyor. Bu görüşe göre, zorlayıcı önlemlerde ısrar etmek uluslararası hukuku kötüye kullanmak anlamına geleceği gibi meşru bir dayanak ve zeminden de mahrumiyete de işaret ediyor. Büyük ölçüde hangi siyasi tutumun benimsendiğine bağlı olarak farklı bir rol atfedilen uluslararası hukuk bu yönüyle bakıldığında ilginç bir ikilem sunuyor. Bir yönüyle siyasi kaygılardan bağımsız normatif bir çerçeve sunması beklenen uluslararası hukuk kurum ve mekanizmaları, bir taraftan da aslında sahici ve kalıcı çözümler için siyasi realiteleri de dikkate almak zorunda kalıyor.

Bu açıdan bakıldığında aslında Suriye ilginç bir örnek teşkil ediyor. Bir taraftan Suriye'ye yönelik etkin tedbirler alınmasını isteyenler uluslararası hukuka atıfta bulunurken, bir taraftan da Suriye'deki rejime karşı eylemsizliği savunanlar da bunun uluslararası hukukun bir gereği olduğunu ifade

Esed rejimi katliam yapmak ve isyancılara karşı aşırı güç kullanmakla suçlanırken gerek uluslararası toplum ve gerekse de konu ile yakından ilgilenmesi beklenen İslam dünyası veya bölge ülkeleri sorunu ve ihtilafı sonlandıracak bir yol haritası çizemiyor.

SDE Analiz

ediyor. Buna ilave olarak, durum ne olursa olsun, uluslararası hukuk şu veya bu şekilde siyasi gidişatı ve konjonktürü dikkate almak zorunda. Diğer bir ifadeyle, bir yönüyle uluslararası hukuk mekanizmalarının devreye girmesini ve dikkate alınmasını siyasi tercihler ve gelişmeler belirleyebiliyor. Uluslararası hukukun uluslararası politika ile bu yakından ilişkisini netleştirdikten sonra Suriye örneğinde uluslararası hukukun imkânlarının anlaşılması biraz daha kolaylaşabilir.

Bu noktada ama Suriye'deki kriz ile ilgili olarak uygulanabilecek hukukun tespit edilmesi önem kazanıyor. Krizde işlenen bireysel suçlar ile ilgili sorumluluk ve buna bağlı olarak yapılacak kovuşturmalar mesela uluslararası ceza hukukunun konusu iken Suriye devletinin veya merkezi hükümetinin sorumlu tutulabilmesi veya işlenen kitlesel suçlara yönelik etkin tedbirler alınabilmesi genel uluslararası hukukun ilgi alanına giriyor. Ve yine mesela insancıl hukukun tatbik edilebilmesi ise bir çatışmanın varlığını gerektiriyor. Dolayısıyla uluslararası hukukun Suriye krizinde hangi imkanlara sahip olduğu, spesifik olarak hangi soruna odaklanıldığına göre değişiklik arz edebilmekte. Bu nedenle de özellikle devlet sorumluluğu ile bireysel cezai sorumluluğu birbirinden ayırt etmek gerekiyor.

İnsancıl hukukun en önemli kaynağı olan Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak üçüncü maddesi "uluslararası nitelikli olmayan silahlı çatışma" (armed conflict not of an international character) durumunda da devletin sorumlu olduğu bazı noktaların altını çiziyor.

Bireysel sorumluluk bağlamında bakıldığında Suriye'deki olaylara veya ihlallere tatbik edilebilecek iki tür hukukun olduğu söylenebilir. Bunlar uluslararası insancıl hukuk ile uluslararası ceza hukukudur. Gerek insancıl hukuk ve gerekse de uluslararası ceza hukuku sadece devletlerarasındaki değil devlet dışı aktörlerin de müdahil olduğu silahlı çatışmalara bu hukuk kurallarının tatbik edilebileceğini öngörüyor. İnsancıl hukukun en önemli kaynağı olan Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak üçüncü maddesi "uluslararası nitelikli olmayan silahlı çatışma" (armed conflict not of an international character) durumunda da devletin sorumlu olduğu bazı noktaların altını çiziyor. Benzer şekilde uluslararası suçlar bağlamında bireysel sorumluluğu düzenleyen Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) Roma Statüsü de "uluslararası nitelikli olmayan silahlı çatışmalar"a tatbik edilebilen bu 3. maddenin ihlalini de savaş suçu olarak tanımlıyor.

İnsancıl Hukuk ve Silahlı Çatışma Hukuku

Ancak burada tabii konu açısından önemli olan nokta neyin "uluslararası nitelikli olmayan silahlı çatışma" olarak tanımlanabileceği. Zira bu şekilde tanımlanmayan çatışmaların veya diğer durumların insancıl hukuk bağlamında devlet adına yükümlülük doğurması mümkün olmadığı gibi uluslararası ceza hukuku bağlamında da bireysel sorumluluk kaynağı olması

SDE Analiz

söz konusu değil. Nitekim Roma Statüsü'nün savaş suçlarını düzenleyen 8. maddesi yukarıda bahsi geçen 3. maddenin ihlali ile ilgili düzenlemenin ayaklanma, kargaşa, izole şiddet olayları ve buna benzer durumları kapsamadığını ifade ediyor.

Belirtmek gerekir ki Suriye'de devam eden çatışmaların taraflarından biri olan isyancıların "silahlı çatışmalar hukuku"nun tanıdığı taraf olup olmadığı tartışılabilir. Tam da bu hassasiyet nedeniyle Suriye merkezi yönetimi isyancıları ısrarla terörist olarak tanımlıyor. Bu bir devletin yargı yetkisi iddia edebilmesi bakımından önem arz ediyor. Zira koruma prensibine göre herhangi bir ülke kendi egemenliğine yönelik eylemler konusunda yargı yetkisi iddia edebiliyor. Bu prensibe göre mesela egemenliğe yönelik eylemin söz konusu devletin ülkesinde meydana gelmesi veya söz konusu devletin vatandaşı tarafından gerçekleştirilmiş olması gerekmiyor. Diğer bir ifade ile böyle bir durumda kişisel ve ülkesellik prensiplerini aşan bir yargı yetkisi iddia edilebilmesi söz konusu. Ama bundan daha önemlisi de aşağıda biraz daha detaylı açıklanacak olan "muharip ayrıcalığı"nın sadece insancıl hukukun tatbik edilebildiği silahlı çatışmalarda geçerli olması.

Elbette Suriyeli muhaliflerin isyancı ve bu kategoriye uygun bir grup teşkil ettiği iddia edilebilir. Ve "uluslararası nitelikli olmayan silahlı çatışma"nın tarafı olduğu için de yürüttüğü çatışmaya insancıl hukukun tatbik edilebileceği iddia edilebilir. Ancak bir çatışmanın bu kategoride değerlendirilebilmesi için çok temel birkaç şartı sağlaması gerekiyor. Birincisi, hukuki hükümete karşı isyan eden tarafın organize bir silahlı gücü ve eylemlerinden sorumlu bir otoritesinin olması şart. Söz konusu tarafın ayrıca kontrol ettiği belirli bir bölgede hareket etmesi ve Cenevre Sözleşmeleri hükümlerine uyma araçlarına da sahip olması bekleniyor. İkincisi, yasal hükümetin bu örgüt veya gruba karşı askeri yöntemlere başvurmak zorunda kalması. Ancak bu grubun askeri bir biçimde örgütlenmiş olması ve yasal hükümetin yetkili olduğu ülke içinde belirgin bir bölgeyi kontrol ediyor olması da aranan şartlardan bir diğeri. Üçüncüsü, (a) yasal hükümet isyancıları düşman olarak tanımış olmalı, ya da (b) Kendisinde düşman olmakla ilişkili hakların varlığını iddia etmeli, ya da (c) ilgili ihtilaf BM Genel Kurulu veya BM Güvenlik Konseyi gündeminde uluslararası barışa bir tehdit veya saldırı eylemi olarak tartışılıyor olmalı. Dördüncüsü, (a) isyancıların, bir devletin niteliklerine sahip olmayı hedefleyen bir örgütünün olması, (b) isyancıların sivil otoritesinin ülke sınırları içinde belli bir bölgede halk üzerinde fiili yetki kullanabilmesi (KCK meselesi işte bunun için son derece önemli), (c) isyancı örgütün silahlı güçlerinin organize bir otoritenin yönetiminde

Suriyeli muhaliflerin isyancı ve bu kategoriye uygun bir grup teşkil ettiği iddia edilebilir. Ve "uluslararası nitelikli olmayan silahlı çatışma"nın tarafı olduğu için de yürüttüğü çatışmaya insancıl hukukun tatbik edilebileceği iddia edilebilir.

SDE Analiz

Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler

56

olması ve savaş hukuku kurallarına uymaya hazır olması ve (d) isyancı sivil otoritenin Sözleşme hükümleri ile bağlı olmaya rıza göstermesi gerekiyor.

Buradan hareketle sadece sokak gösterilerinden müteşekkil bir isyan veya ayaklanmanın silahlı çatışmalar hukukunun konusu olacağını söylemek pek mümkün değil. Ancak Özgür Suriye Ordusu gibi ayırıcı işaretleri ve silahlı bir gücü olan bir grup ve bununla ilişkilendirilebilecek siyasi bir otorite merkezi bu şartı pekala sağlayabilir. Dolayısıyla en azından Özgür Suriye Ordusu'nun belli bir güce erişmesi ve kumanda sınırları ve çerçevesinin belirmesinin ardından insancıl hukuk bağlamında sorumluluktan söz edilebilir duruma gelinebilecektir.

Uluslararası ceza hukuku bağlamında sorumluluğa atıfta bulunabilmek için ise ortada insancıl hukukun tatbik edilebileceği bir çatışmanın varlığı gerekmez. Diğer bir ifade ile uluslararası ceza hukuku çerçevesinde çatışmasız bir ortamda işlenen suçlar açısından da kovuşturma mümkün olabilmekte. Evrensel yargı kapsamında değerlendirilen uluslararası suçların işlenmesi halinde bireysel sorumluluk doğabilmekte ve bu sorumluluk neticesinde uluslararası yargılama gerçekleştirilebilmekte. Nitekim BM İnsan Hakları Konseyi'nin Suriye ile ilgili hazırladığı raporda insanlığa karşı suçlardan bahsederken savaş suçlarından söz etmemesi çatışmasız ortamda işlenen suçların varlığını göstermekte.

Burada önemli olan nokta insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları gibi ihlallerin bireyler eliyle gerçekleşmiş olması. Diğer bir deyişle bu suçlardan dolayı doğrudan bir devleti veya hükümeti teknik anlamda suçlamak söz konusu değildir. Yani mesela Esed'i insanlığa karşı suçlardan yargılamak mümkün olsa bile bu, Suriye'deki hadiselerle müdahale için yeterli bir gerekçe olmayabilir. Bu noktada önemli olan mesela bu suçların işlenmesinde devlet sorumluluğunun olup olmadığının tespit edilmesidir.

Modern uluslararası sistemin üzerinde oturduğu iki temel ilkedен söz etmek mümkündür. Bu iki ilke aslında uluslararası hukuk açısından da ihlal edilemeyecek sınırları çizmesi bakımından önem taşır. Bunlardan birincisi devletlerin eşit ve egemen olduğu, diğeri ise bu devletlerin iç işlerine müdahale edilmemesi ilkesidir. Bu iki temel ilkenin birçok pratik yansıması ve sonucu olmuştur. Bunlardan bir tanesi mesela sınırların dokunulmazlığı, diğeri ise devlet başkanlarının bağımsızlığıdır.

Ancak zaman içerisinde özellikle iç işlerine karışmama ilkesinin istisnalarının gelişmeye başladığını görüyoruz. Bunun ilk önemli örnekleri insan hakları

Uluslararası ceza hukuku bağlamında sorumluluğa atıfta bulunabilmek için ortada insancıl hukukun tatbik edilebileceği bir çatışmanın varlığı gerekmez. Diğer bir ifade ile uluslararası ceza hukuku çerçevesinde çatışmasız bir ortamda işlenen suçlar açısından da kovuşturma mümkün olabilmekte.

SDE Analiz

hukukunda kendini gösterirken daha yakın dönemlerde uluslararası ceza hukuku da bu konuda önemli açılımlar sağladı. Bunun bir sonucu olarak bugün mesela devlet başkanları, uluslararası suçlar nedeniyle sorumlu tutulabilmekte ve yargılanabilmekte.

Ancak daha da önemlisi, egemenlik, iç işlerine karışmama ve sınırların dokunulmazlığı hala genel ilke ve kurallar olmakla birlikte bazı özel durumlarda bunlara istisnalar getirilebilmekte. İkinci Dünya Savaşı sonrası yeniden kurulan siyasi düzende bu istisnaların temel gerekçesi olarak uluslararası güvenlik ve istikrar gösterilmiştir. Diğer bir ifadeyle, devletlerin savaş açma hakkı ellerinden alınmış ve kuvvet kullanma dahil zorlayıcı tedbirlere başvurma yetkisi BM Güvenlik Konseyi'ne verilmiştir. Ve bu çerçevede küresel siyasi sistemin güvenlik ve istikrarına tehdit olabilecek durumlarda Konsey'in tedbir alabileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla Konsey kararı ile devletlerin iç işlerine müdahalenin yolu bu şekilde açılabilmiştir.

Ancak daha yakın tarihlere bakıldığında ise devletlerin iç işlerine müdahale etme gerekçesinin farklı bir forma büründüğü söylenebilir. Artık bir devletin iç işlerine müdahale edilmesinin temel gerekçesi olarak devletin uluslararası hukuktan kaynaklanan sorumluluklarının yerine getirmemesi veya getirememesine atıfta bulunuluyor. Koruma sorumluluğu denilen bu sorumluluk temelde, bir devletin ana unsurlarından biri olan halkın korunmasına işaret ediyor. Dolayısıyla, bir devlet, koruma sorumluluğunu yerine getiremediği takdirde iç işlerine müdahale edilmeme ilkesinin ardına sığınmamakta.

Peki bir devletin bu sorumluluğunu yerine getirmediğinin tespiti nasıl yapılabilir? İşte insancıl hukuk veya uluslararası ceza hukuku burada önemli bir rol oynuyor. Yeni yeni ortaya çıkan koruma sorumluluğu kavramına göre bir devletin sorumluluğunu ihlal ettiği, işlenen uluslararası suçlardaki payı veya katkısı ile belirlenebiliyor. Diğer bir ifade ile bir çatışma veya karmaşada işlenen ve normalde bireysel sorumluluk gerektiren soykırım, insanlığa karşı suçlar veya savaş suçlarının işlenmesinde merkezi otoritenin katkısı veya teşviki sorumluluğun yerine getirilmediği şeklinde değerlendirilebilir. Ve bu da uluslararası ilişkilerin temel ilkelerinden biri olan iç işlerine karışmama ilkesinin bir istisnası haline gelebilir.

Ancak Suriye örneği için konuşacak olursak, bu kadar kaba bir şekilde tarif edilen kavram çerçevesinde Suriye'ye kolayca müdahale edilebileceği sonuca varılmamalı. Her şeyden evvel tartışmalı ve aydınlanmaya muhtaç çok sayıda sorun bulunmakta. Bunlardan en önemlisi BM Güvenlik Konseyi

Suriye örneği için konuşacak olursak, bu kadar kaba bir şekilde tarif edilen kavram çerçevesinde Suriye'ye kolayca müdahale edilebileceği sonuca varılmamalı. Her şeyden evvel tartışmalı ve aydınlanmaya muhtaç çok sayıda sorun bulunmakta.

SDE Analiz

Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler

58

onayı olmaksızın, sorumluluğun yerine getirilmemesi durumunda yine de müdahale imkanı var mı? Diğer bir ifade ile acaba Konsey kararı olmadan Suriye'ye koruma sorumluluğuna atıfla müdahale etmek mümkün mü? İkinci önemli sorun da böylesi bir müdahale yapılırsa ve meşruiyet sağlansa bile bu müdahalenin amacı ne olmalı? Normalde yapılacak müdahalenin yine de iç işlerinden bağımsız olması beklenmelidir. Yani mesela Suriye muhaliflerini iktidara getirmek ve Esed rejimini devirmek böylesi bir müdahalenin amacı olamaz. Amaç her durumda, devletin korumadığı halkı korumak olmak durumunda. Bununla ilgili dengeyi sağlamanın zorluğu ise ortadadır. Bu nedenle de müdahale olsa bile bunun sonuçları uzunca bir süre tartışılmaya devam edecektir.

***Amaç her durumda,
devletin korumadığı
halkı korumak
olmak durumunda.
Bununla
ilgili dengeyi
sağlamanın zorluğu
ise ortadadır.
Bu nedenle de
müdahale olsa bile
bunun sonuçları
uzunca bir süre
tartışılmaya devam
edecektir***

SDE Analiz

Türk Dış Politikasında Suriye Dönüşümü: Güvenliğe Geri Dönüş

Doç. Dr. Murat ÇEMREK

Başlıktan da anlaşılacağı üzere bu mütevazı çalışma, Türk Dış Politikasının (TDP) Suriye'ye dair dönüşümünü kısaca incelemeye matuftur. Burada "dönüşüm" kavramı hem kavramın en vulgar, basit ve sözlükteki etimolojik karşılığıyla var olan formunun ötesine geçmesi yani bir önceki formunu aşmasıyla ulaştığı yeni formu ve değişikliği kastetmektedir. Diğer anlamda ise, döngüsel tarih anlayışının bidayetden nihayete eren çizgisi bağlamında 1998 Adana Mutabakatı ile başlayan Türkiye-Suriye ilişkilerindeki pozitif ilerlemenin Suriye yönetimi protestoculara "sniper" dâhil olmak üzere orantısız güç kullanması sonrasında artan ölüm olaylarının artık katliama varması sonrası geri döndürülemez bir noktaya gelmiştir. Burada da ilginç olan, Türkiye, Arap Baharı başladığında veya Suriye'de protestolar başladığında değil ölüm olayları artık katlanılmaz bir düzeye ulaştığında bu adımı atmıştır. TDP, on yılı aşkın bir süredir "örnek" gösterilen ilişkilerini elbette bir anda çöpe atması beklenemeyeceği için geliştirilen iyi ilişkilerden elde edilen bakiyeyi Suriye rejimi üzerinde "nush ile uslandırma" ve ikinci aşamada da "tekdir" noktasına getirmiştir. Bu aşamalardan sonuç alınmadığı için TDP yapıcılarını uluslararası toplumla beraber hareket etmenin ötesinde sivil ölümleri önleme amacıyla öncü bir rol oynama girişimine yönelmiştir. İşte dönüşümden kastımız olarak form değişikliği, birinci altı ayında tedricen değişen üslubun artık formu değiştirmesidir.

Suriye'de yaşananlar artık hiç kimsenin yadsıyamayacağı ve gözlerini kapayamayacağı sadece bölgeye değil küresel bir güvenlik sorununa dönüşmektedir. En son Esed yönetiminin bile kınadığı Hula'da 32'si çocuk olmak üzere kadın-erkek demeden 108 masum insanın hunharca öldürülmesi on üç Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkenin ve Türkiye'nin ülkelerindeki Suriye büyükelçilerini personanongrata (istenmeyen adam) ilan etmesiyle zirveye ulaştı. Bu şartlar altında başta ABD ve büyük ölçüde hegemonik bir şekilde

***TDP, on yılı
aşkın bir süredir
"örnek" gösterilen
ilişkilerini
elbette bir anda
çöpe atması
beklenemeyeceği
için geliştirilen iyi
ilişkilerden elde
edilen bakiyeyi
Suriye rejimi
üzerinde "nush ile
uslandırma" ve
ikinci aşamada da
"tekdir" noktasına
getirmiştir.***

SDE Analiz

Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler

60

tanzim ettiği uluslararası kamuoyunun önündeki diplomatik seçenekler yerini hızla askerî tercihlere bırakma eğilimi göstermektedir. Kimse söylemese de Suriye'de adı konmamış bir "iç savaş" yaşanmaktadır.

Elbette "iç savaş" dediğimizde Ortadoğu'da en iyi bilinen haliyle din ya da mezhep üzerinden silahlanan grupların devletin Weberyen anlamda şiddet üzerindeki monopol otoritesini aşarak birbirlerini yok etmesinden ziyade, içinde belirgin miktarda devlet terörü barındıran ve ülke içinde Hobbesian anlamda bir doğal durumun oluşmasını kastediyoruz. Zaten devlet otoritesi çözüldükçe devlet bu çözülmeyi önlediğini gösterebilmek için daha çok şiddete başvurmakta ve bu da diğer tarafın karşı koyma şiddetini arttırdıkça şiddet sarmalı büyümektedir. Nihayetinde şiddet sarmalı devletin şiddet üzerindeki tekel konumunu daha fazla aşındırdığı bir kısır döngüye doğru evirilmektedir. Şiddet diyalog kapılarını kapattıkça sivil siyasetin varlık sebebi olan meseleleri konuşarak çözmek rafa kaldırılmaktadır ve artık silahlar konuşmaktadır. İşte Türkiye'nin Suriye konusundaki kilit konumu sadece 910 km'lik uzun sınırı, ortak tarih, akrabalık bağları, Türkiye'nin bölgesel etkinliği değil ülkesindeki iç siyasetini özellikle askerî bürokrasinin vesayetinden kurtararak sivilleştirerek bölgede siyasetini şiddetten arındırma girişimleridir. Bu bağlamda, Türkiye'nin bölge halklarının sandığa yansımaları anlamında bile Arap Baharı'nı desteklemesi demokratik standartlarını pekiştiren bir ülke olmanın ontolojik ve yapısal gerekliliğidir.

Türkiye'nin AK Parti iktidarında başta askerî ve oligarşik vesayeti aşma girişimleri bağlamında Cumhurbaşkanını halkın seçmesi ve Anayasa değişikliğine dair referandumlar katılımcı demokrasiyi de pekiştiren örnekler olarak bölgenin demokratikleşmesiyle sağlam bir zemin kazanacaktır.

Türkiye'nin AK Parti iktidarında başta askerî ve oligarşik vesayeti aşma girişimleri bağlamında Cumhurbaşkanını halkın seçmesi ve Anayasa değişikliğine dair referandumlar katılımcı demokrasiyi de pekiştiren örnekler olarak bölgenin demokratikleşmesiyle sağlam bir zemin kazanacaktır. İşin özü, Türkiye demokratikleştikçe bu konudaki ivmesi bulunduğu coğrafyadaki diğer demokrasilerle mümkün olacağı için en azından bölgesel anlamda demokratik barış kuramını imar etmek durumundadır.

Arap Baharı, Tunus ve Mısır'dan sonra 2011 Mart'ında Suriye'ye ulaştığında protestoların başlamasıyla projeksiyonlar bu ülke üzerine çevrildikçe Türkiye'nin de bu konuda takınacağı tutum bir odak noktası haline geldi. 1998 Adana Mutabakatı öncesinde Suriye'nin PKK'ya ve lideri Abdullah Öcalan'a lojistik ve barınma desteği sağlamasından dolayı savaşmalarına ramak kalan iki ülke arasındaki ilişkiler, Hafız Esed'in ölümü sonrasında koltuğunu devralan oğlu Beşşar Esed'in ziyareti -ve özellikle AK Parti'nin 2002 Kasım'ında iktidara gelişiyle- tarihinin hiçbir döneminde olmadığı kadar çeşitlenmiş ve her geçen gün derinleşmişti.

SDE Analiz

11 Eylül saldırıları sonrasında Afganistan ve Irak işgalinin yarattığı kasvetli ortam ve uluslararası izolasyonu aşmak için Suriye, Türkiye'ye güçlü bir motivasyonla yaklaşırken Türkiye de Ortadoğu'da pekiştirmek istediği nüfuzunu bir ölçüde Suriye'yi küresel sisteme entegre ederek gerçekleştireceğini fark etti. Türkiye de bu konuda Suriye'ye hocalık vazifesini şevkle üstlendi. 2007'de Serbest Ticaret Antlaşması'nın yürürlüğe girmesine aynı yıl imzalanan "Türkiye ile Suriye Arasında İşbirliği Mutabakat Zaptı" eşlik etmiş ve Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Anlaşması'nın imzalanmasıyla da stratejik ortaklık düzeyine çıkan işbirliği, ortak Bakanlar Kurulu toplantısı, vizelerin kaldırılması ve Ürdün ile Lübnan'ın da parçası kılındığı Şamgen Antlaşması ile taçlandırıldı. Atılan bu adımların hem iki ülke arasında hem de bölgede taşları yerinden oynatıp kartları yeniden belirleyecek ve kimsenin daha önce düşünmeye bile cesaret edemediği devrimsel bir ivme kazandırdığı ortadaydı.

Türkiye-Suriye ilişkileri bugün yeniden Adana Mutabakatı öncesine hatta daha kötü bir döneme girmiştir. İki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde kat edilen onca mesafeye rağmen bu denli kötüleşmesinde elbette geliş ve sonuçları öngörülemeyen Arap Baharı kadar Türkiye'nin Suriye'deki dönüşümü uzun zamana yayan ıslahatçı bir yaklaşımın gerçekliğini yitirmesi büyük rol oynamıştır. Türkiye, Suriye'yi küresel sisteme entegre etmeyi üstlendiğinde bunun bir gecede olmayacağı için hem Suriye'nin dönüşüm imkanlarını hem de sistemin Suriye'yi hazmetme kapasitesi arasındaki ince hassas dengeyi yakalamak zorundaydı. Bundan dolayı zaman "en iyi ilaç" gibi duruyordu.

Türkiye'deki dış politika yapımının hükümet kanadı, "eksen kayması" tartışmaları bir yana, Ortadoğu diktatörleri ve monarşileriyle başta ekonomik merkezli olmak üzere ilişkileri derinleştirmeyi benimsemişti. Aslında AK Parti'ye kronik muhalefetleri ve iktidarda bulunmasından duydukları rahatsızlıklarını Türkiye'nin Batı kampından koşturduğu vehmini dillendirmekle kendilerini görevlendiren ülkedeki laikçi çevreler, Türkiye'nin Ortadoğu'ya yaklaştıkça ekseninin ve şaftının kaydığını ifade ediyorlardı. Dünyayı ve zamanı hala Soğuk Savaş refleksleriyle okuyan bu gürüha göre Türkiye, Batı'nın azat istemez bir kölesi olmalı ve Türkiye'nin belki de coğrafi yakınlığından dolayı en çok etkili olabileceği Ortadoğu bölgesini unutmaya devam etmeliydi. Türkiye, Ortadoğu ülkelerin demokratikleşmesinde doğrudan bir rol oynamak yerine karşılıklı vize muafiyetiyle bu ülke halklarının Türkiye'deki demokratik dönüşümü yerinde görerek zamanla içselleştireceklerini umuyordu. Fakat Arap Baharı evdeki hesabı altüst

Türkiye, Arap Baharı Kuzey Afrika'da ilerlerken Suriye'ye hızlı bir şekilde yenilenen konjonktür karşısında bir yol haritası sunmuş ve Esed yönetiminden de aldığı taahhüt bağlamında talep edilen değişimi itidalle kabullenmesini beklemiştir.

SDE Analiz

Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler

62

edercesine çok hızlı bir şekilde diktatörlükleri sel misali önüne katarken Ortadoğu monarşileri petrol gelirleri ve/ya toplumlarındaki hegemonik yapılarıyla ömürlerini şimdilik biraz daha uzatmış gözükmektedir.

Türkiye, Arap Baharı Kuzey Afrika'da ilerlerken Suriye'ye hızlı bir şekilde yenilenen konjonktür karşısında bir yol haritası sunmuş ve Esed yönetiminden de aldığı taahhüt bağlamında talep edilen değişimi itidalle kabullenmesini beklemiştir. Öte yandan Suriye ise yönetim, Esed ailesi, Baas Partisi, el-Muhaberat, Nusayri kliği hatta ve hatta toplumun seküler unsurlarının etkinliği protestolarının kanlı bir şekilde bastırılmasının önünü açmıştır. Bu şartlar altında Türkiye'nin başta Suriye'de değişimin mümkün olacağına dair umut dolu beklentisi yerini derin bir hayal kırıklığına ve sivil protestoculara uygulanan orantısız güç sonucunda katliama varan ölümlerin artmasıyla öfkeye bırakmıştır.

Siyasetin ekonomi ayağını yadsımadan Türkiye'nin bütün yapmak istedikleri ulusal, bölgesel ve küresel piyasalardan bağımsız değildir. Türkiye elbette büyüyen ekonomisi için genel anlamda tüketim kalıpları modernleşme de nüfusu genç Ortadoğu pazarlarını kaptırmaması gereğinin farkındadır.

Öte yandan, Fuat Keyman'ın AK Parti'nin TDP anlayışını "realist proaktivizm" olarak nitelendirmesinden hareketle, 1 Mart 1848'deki Avam Kamarası konuşmasında "Bundan dolayı bu ülke ya da şunun İngiltere'nin ezeli müttefiki ya da ebedi düşmanı olarak yaftalanması dar bir siyasadır. Ezeli müttefiklerimiz ve ebedi düşmanlarımız yoktur. Çıkarlarımız ezeli ve ebedidir ve görevimiz bu çıkarları takip etmektir" ("Therefore I say that it is a narrow policy to suppose that this country or that is to be marked out as the eternal ally or the perpetual enemy of England. We have no eternal allies, and we have no perpetual enemies. Our interests are eternal and perpetual, and those interests it is our duty to follow." Speech to the House of Commons, 1 March 1848, *Hansard's Parliamentary Debates. 3rd series*, vol. 97, col. 122) diyen siyasî kariyerine Muhafazakâr Parti'de başlayıp Liberal Parti'de tamamlayan dönemin Britanya Dışişleri Bakanı Lord Palmerston'un sözlerini en azından hatırdan tutmasını beklenirdi. Bu minvalde, AK Parti iktidarının daha önce "ksen kayması" tartışmalarında eleştiri konusu yapılan politikalarının yerini Arap Baharı eşliğinde gelen zikzaklar, tutarsızlıklar hatta Başbakan Erdoğan'ın "NATO'nun Libya'da ne işi var" deyip sonra NATO komutasında en büyük deniz muhrip gücünü göndermesindeki savrulma ön plana çıktı. Eğer bu dönüşümler realizmin gerekleriye hükümetin Suriye konusunda insan yaşamını merkeze alan söylemi giderek ahlâkiliğini ve gerçekliğini yitirmektedir. Yok eğer bu yapılanlar proaktivizmin gerekleriye yani herkesten önce adım atmak gerekliliğine dair bir tavır ise, Türkiye en son Hula'daki katliam sonrasında ancak on üç AB ülkesi gibi Suriye'nin büyükelçisini "personanongrata" ilan edebilmiştir. Bu anlamda proaktivizm değil ancak arkada kalmak sözkonusudur.

SDE Analiz

Siyasetin ekonomi ayağını yadsımadan Türkiye'nin bütün yapmak istedikleri ulusal, bölgesel ve küresel piyasalardan bağımsız değildir. Türkiye elbette büyüyen ekonomisi için genel anlamda tüketim kalıpları modernleşme de nüfusu genç Ortadoğu pazarlarını kaptırmaması gereğinin farkındadır. Aslında bu eleştirileri yaparken Türkiye'nin dış politika yapımına hadi kuruluşundan beri değilse bile Soğuk Savaş boyunca sirayet etmiş "akmaz, kokmaz ve bulaşmaz" bir dış politika yapımının en azından önce çeperini sonra da cevherini kırma gayretlerinin yaşadığı sancılı süreç olarak da okumak gerekir. Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşuyla unuttuğu bir coğrafyayı ve politika yapma usulünü hatırlamaya çalışmaktadır ve seksen-doksan yıllık unutulması sistemli bir şekilde becerilmiş bir hafızayı tazeleme çabaları kolay olmazken oluşan yoğun atalet yerini hemen proaktivizme bırakmamaktadır.

AK Parti politikalarını destekleyen yayınlarıyla bilinen *Zaman*'daki 02 Kasım 2011 tarihindeki "Sıfır Sorunsuz Komşu" başlıklı köşe yazısında -daha önce AB Karma Parlamento Komisyonu'nda Eşbaşkanlık da yapan- Joost Lagendjik, TDP'yi inceleyen yabancı analistlerin büyük çoğunluğunun özel görüşmelerinde Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve mimarı olduğu "komşularla sıfır sorun" politikasıyla ilgili şakalarında en çok "sıfır sorun" kavramını ti'ye aldıklarını belirtiyor. Lagendjik'e göre, Türkiye'nin bırakın komşularıyla sorunlarını sıfırlamasını, azaltmadığı gibi sınırları daha sorunlu hale gelmiştir. Lagendjik, "Davutoğlu'nun fikirlerini gerçekleştirmek için yorulmak bilmez çabalar, komşularla sıfır sorun değil, sorunsuz sıfır komşu yaratmış durumda. Buna dair kanıt listesi de cesaret kıracak raddede uzun" derken AB ile tıkanan üyelik müzakerelerini, Kıbrıs'la hâlâ çok kötü olan ilişkileri, Ermenistan'la ilişkileri iyileştirme çabalarının başarısızlığını ve buna rağmen Azerilerde yol açtığı rahatsızlığı, İran ile NATO füze savunma kalkanına ev sahipliği ve Suriye'ye dair farklı tutumların arayışını, Türkiye-İsrail arasındaki "keskin söylemleri ve kopan diplomatik ilişkileri," ve en önemlisi Şam rejimine yönelik değişikliği saymaktadır.

Lagendjik, German Marshall Fonu (GMF) tarafından hazırlanan Arap Baharı'nın Türk dış politikası üzerindeki etkilerini inceleyen bir rapora verdiği referansla; Mısır, Libya ve Suriye'deki isyanların "[TDP]'deki bir dizi tutarsızlığı açığa vurdu[ğunu] ve Davutoğlu'nun stratejisine 'içkin normatif ve reelpolitik boyutlar arasındaki gerilimi' ön plana çıkardı[ğın]ı belirtiyor. Aynı yazar 15 Nisan 2012'deki adı geçen gazetede "Annan'ın Suriye Planı Ortadaki Tek Seçenek" başlıklı köşe yazısında Türkiye'nin Suriye'ye olası bir tek taraflı askerî müdahalede bulunmayacağına dair umudunu belirtirken Suriye askerlerinin sınır ihlali içeren Türkiye topraklarına atış

Suriye konusunda Türkiye'deki özellikle liberal entelektüellerden gelen eleştiriler, Davutoğlu'nun vurgu yaptığı güvenlik özgürlük dengesinde Türkiye'nin dış politikasını "desecuritize" ettikçe özgürlükler lehine ekonomik alanda işbirliğine vurguyla örtüşüyordu.

SDE Analiz

Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler

64

açmasına Başbakan Erdoğan'ın NATO anlaşmasının 5. maddesine atıfta bulunarak karşılık vermesini hatalı buluyor. Lagendjik Türk hükümetine Suriye ile savaş bahsini kapatıp ortada başka seçenek olmadığından hareketle Annan Planı'nın işlemesi için çaba göstermesini tavsiye ediyor. Elbette Nisan ortasındaki tavsiyeler, zaten ölü doğan Annan Planı'nı daha da işlevsizleştirirken diplomasinin ölü giderek tıkanmakta ve Suriye'deki hem iktidar hem de muhalif unsurlar adeta tüm dünyayı kıyamete icbar etmek için uğraşmaktadırlar.

Davutoğlu'nun çeşitli vesilelerle Türkiye'nin artık Soğuk Savaş'ın 'kanat ülke'si değil bölgesinin 'merkez ülke'si ve 'akıl ülke'si olduğundan dem vurmasından hareketle Türkiye'nin TDP'de yaşadığı söylem ve pratik düzeyde yaşadığı dönüşüm, hem ontolojik olarak teori ve pratik arasındaki sosyal bilimlerde eşyanın tabiatı gereği ahlâk ve reelpolitik arasındaki uçurum hem bu bölgede politika üretmenin zorluklarını içermektedir. Aslında şu an TDP'de yaşanan, var olan tansiyonun su yüzüne çıkmasından başka bir şey değildir. Suriye konusunda Türkiye'deki özellikle liberal entelektüellerden gelen eleştiriler, Davutoğlu'nun vurgu yaptığı güvenlik-özgürlük dengesinde Türkiye'nin dış politikasını "desecuritize" ettikçe özgürlükler lehine ekonomik alanda işbirliğine vurguyla örtüşüyordu. Fakat bugün gelinen noktada tam tersine TDP'nin eski "güvenlikçi" algısı daha ön plana geçmiş gözükmektedir. Yazının başlığında da ifade ettiğimiz güvenliğe geri dönüş TDP'nin güvenlikçi reflekslerinin ön plana çıkmasını ifade ettiği gibi bu güvenlik endişelerinin sadece ulusal sınırları içermediğini bölgeye dair de endişelerle şekillendiği ifade etmek gerekir. Güvenli boğucu etkisiyle dozajı arttıkça özgürlüklere ket vurmasından hareketle siyasetin sivil unsurlarını yok ederek militerleşmekte ve böylece de diplomasi giderek sakıt kalmakta. Hatta bu haliyle Suriye'ye askeri müdahale ihtimali belirginleştikçe "komşularla sıfır problem"den "sıfır sorun" ve "sıfır komşu" anlayışına doğru irredentist bir algı toplum nezdinde beslenmektedir.

Başbakan Erdoğan'ın Iraklı mevkidaşı Maliki ile girdiği mezhep polemiği, İran ile iyiden iyiye su yüzüne çıkan Soğuk Savaş, Suriye konusunda Rusya ile farklı kamplarda yer alınmasının getirdiği gerilim ne demek istediğimizi anlatmaktadır. Başbakan Erdoğan'ın "Suriye iç meselemiz" ifadesinden bu yana her geçen gün militer çözüme doğru evrilen ve gittikçe sertleşen söylemler, Türkiye'nin "soft power" olmaktan vazgeçip "hard power" olmaya mı gittiğinin sorgulanmasına da sebebiyet vermektedir. Bu konuda belki dikkate değer bir teselli, 23-30 Aralık 2011 tarihleri arasında dördüncüsü yapılan Büyükelçiler Konferansı'nın temasının "Türk Dış Politikasının Temel

Başbakan Erdoğan'ın "Suriye iç meselemiz" ifadesinden bu yana her geçen gün militer çözüme doğru evrilen ve gittikçe sertleşen söylemler, Türkiye'nin "soft power" olmaktan vazgeçip "hard power" olmaya mı gittiğinin sorgulanmasına da sebebiyet vermektedir.

SDE Analiz

Dayanakları: Demokratik Değerler ve Ulusal Çıkarlar” olarak belirlenmesinin TDP'nin hedeflerini perçinlemesi açısından önemli olduğudur. Bugün zaten tartışılan bu değerlerin bölgede nasıl hayata geçirileceğidir. Üsluba gölge düşüren ise Başbakan Erdoğan'ın kısa süre önce yaptığı Suudi Arabistan ve Katar ziyaretlerinde Arap Baharı'nı boğan ve manipüle eden iki ülkenin liderleriyle aynı görüşte olduklarını açıklamasıdır. Türkiye'nin bölgenin demokratikleşmesinde demokrasi düşmanı arkaik monarşilerden medet umması, Türkiye'nin “ileri demokrasi” çitasına da gölge düşürmektedir.

Sonuç olarak, AK Parti'nin yaklaşık on yıllık iktidarındaki TDP yaklaşımını özetleyen “komşularla sıfır sorun” politikası Suriye özelinde yakaladığı başarıyla TDP'nin “amiral gemisi” iken bugün gelinen nokta itibariyle “yumuşak karnı” / “Aşil topuğu” haline gelmiştir. Bu geriye ket vurma basit bir epistemolojik dönüşüm olmayıp ontolojik olarak en güçlü noktanın bağımsız değişkenlerin etkisiyle nasıl da en zayıf halka haline gelebileceğinin en billur örneğidir. Bir savaş çeşitli rıza üretim teknikleriyle elbette rasyonize edilebilir ve böylece de meşrulaştırılabilir fakat hangi yol benimsenirse benimsenirse Türkiye yanı başındaki ABD'nin Irak'ı işgaline ve sonrasında bugün Suriye'den daha fazla sivilin ölmesiyle sonuçlanmasına dair tutumunu sorgulamadıkça yapacağı hamle ister tek başına ister bir koalisyonun parçası olarak olsun bu tasarrufun ahlâkîliğine gölge düşürecektir. Bu bağlamda, Suriye farklı bir düzlemde TDP'nin motoru olmaya devam etmektedir. Türkiye, Suriye konusunda nasıl bir çözüm bulursa bulsun bundan sonra TDP'nin hangi yönde, hangi üslup ve mekanizmalarla ilerleyeceğine ışık tutacaktır.

(Bu yazının daha önceki bir versiyonu *Stratejik Düşünce* 2012 Mayıs sayısında yayınlanmıştır.)

**AK Parti'nin
yaklaşık on yıllık
iktidarındaki
TDP yaklaşımını
özetleyen
“komşularla sıfır
sorun” politikası
Suriye özelinde
yakaladığı
başarıyla TDP'nin
“amiral gemisi”
iken bugün gelinen
nokta itibariyle
“yumuşak karnı”/
“Aşil topuğu”
haline gelmiştir.**

SDE Analiz

Suriye Misak-ı Millîsi

Suriyeli muhalefet grupları 1 Nisan 2012'de İstanbul'da gerçekleşen Suriye'nin Dostları Toplantısı'ndan sonra Suriye Misak-ı Millîsi'ni açıkladılar.

- Suriye medeni, demokratik, çoğulcu, bağımsız ve özgür bir devlettir. Bu devletin egemenliği demokratik süreçle halk tarafından belirlenir.
- Bugünkü gayri meşru yönetimin devrilmesinden sonra kurulacak geçici geçiş hükümeti özgür ve nezih bir seçim düzenlenmesini taahhüt eder. Seçimler sonucunda kurucu meclis oluşur ve bu meclis bu sözleşmede yer alan ilkeleri içeren yeni bir anayasayı oluşturur ve özgür referandum çerçevesinde halka sunar.
- Yeni Suriye, demokratik bir cumhuriyet olacak ve düşünce, etnik ve din aidiyetine bakmaksızın vatandaşlarını hukukun egemenliği çerçevesinde eşit gören anayasal düzene dayalı olacaktır.
- Doğacak yeni demokraside devlet ve toplum içerisinde insan haklarına saygı temel ilke olacaktır.
- Suriye halkı içinde barındırdığı farklı kültür, İslami, Hıristiyan veya herhangi bir dini inanca mensup olmaktan kaynaklanan inanç çeşitliliğinden iftihar duymaktadır. Tüm katmanlara mensup şahıslar, dışlanmadan, ayrımcılığa uğramadan bu birliktelikteki yerini alır.
- Anayasa, Suriye toplumunun katmanları arasında dine, mezhebe dayalı; Arap, Kürt, Asuri-Süryani, Türkmen ve diğer etnik unsurlar arasında ayrım yapılmayacağını vurgular. Suriye'nin toprak ve halk birliği çerçevesinde bunların haklarını tanıır.
- Ülkede özgür, nezih ve periyodik seçimler düzenlenir. Çok partili sistem kurulur. Suriye'de demokratik, siyasi hayata katılma yönünde isteği bulunan bir vatandaşın önüne herhangi bir engel konulamaz.

SDE Analiz

- Özgür seçimle gelen parlamento meclisi halkın iradesini ve çıkarlarını yansıtır. Parlamento, içinden çıkacak olan hükümetlere de meşruiyet kazandırır. Suriye Başkanı halk veya parlamento tarafından özgürce seçilir. Birey veya herhangi bir konseye yönetim verilmez.
- Seçilecek hükümet, yargı ve kurumlarının bağımsızlığını şüpheye mahal vermeyecek şekilde tamamen güvence altına alır.
- Vatandaşların uluslararası anlaşmalar çerçevesinde görüş ve ifade özgürlüğü, tercih ve inanç özgürlükleri dahil genel ve özel özgürlüklerini korur.
- Devlet, kadın hak ve özgürlüklerine riayet eder.
- Yeni devlet, dini katmanların haklarını en üst düzeyde korur, din, inanç ve fikir özgürlüğünün fiiliyata dönük veçhelerini güvence altına alır.
- Resmi otoritenin tümü, devlet kurumları ve kurumlardaki çalışanlar, halkın hizmetinde olur; aksi olmaz.
- Kimseye, cezadan kaçmaya müsaade edilemez. Ceza ilkeleri yasalara göre ve adil bir yargı yoluyla yine adil bir şekilde pekiştirilir.
- Suriye silahlı kuvvetleri siyasi otoriteye tabi olur. Bugünden sonra siyasi hayata ve rejimin çıkarlarını muhafaza etmek için müdahalede bulunmasına izin verilemez.
- Güvenlik teşkilatları, yasama otoritesinin gözetiminde olabilmeleri, vatandaş ve vatanın hizmetinde bulunabilmeleri amacıyla yasal ve anayasa temelleri üzerine yeniden yapılandırılır.
- Yeni Suriye, ülkeler arasındaki hak ettiği yere kavuşacaktır. Bölgesel ve uluslararası ilişkilerin de ise karşılıklı çıkar, işbirliği ve ortak çalışma ilkeleri esasa alınacaktır.
- Suriye, bölgede istikrar faktörü olmak için Arap Ligi kapsamında çevresindeki Araplar içerisindeki aktif rolünü geri kazanacaktır.
- Suriye tüm meşru yöntemlerle Golan Tepelerini geri almaya çalışır. Haklarını geri alma konusunda yaptıkları mücadelede Filistin halkına destek verecek, hedeflerine ulaşabilmeleri için Filistinliler arasındaki birliğin muhafazasına katkıda bulunacaktır.
- Suriye ekonomisi ve çalınan kamu malları kanlı rejim ve soyguncu grupların elinden alınarak halkın hizmetine sunulacaktır. Devlet, dürüst rekabet ve piyasa yasaları çerçevesinde ekonomik özgürlüğün perçinleşmesine çalışır. Ayrıca devlet, ulusal zenginliğin adil dağılımını sağlamakla yükümlüdür.

Suriye İçin Annan Barış Planı

1. Suriye halkının istek ve endişelerine yanıt sunacak Suriye öncülüğünde bir siyasi süreç
2. Sivillerin korunması için BM gözetiminde her tür silahlı şiddete son verilmesi
 - a) Hükümet meskun alanlara asker sevkini ve silah kullanımını durdurup buralarda bulunan askerleri çekecek
 - b) Muhalefet çatışmalara son verme taahhüdünde bulunacak
3. Tüm taraflar çatışma yaşanan bölgelere insani yardım sevkini sağlayacak ve insani amaçlarla her gün iki saatlik sükunet dönemleri sağlanacak
4. Yetkililer keyfi şekilde tutuklanmış kişilerin serbest bırakılması sürecinin hızını ve kapsamını artıracak
5. Yetkililer ülkede gazeteciler için hareket serbestisi temin edecek
6. Yetkililer toplanma ve barışçı şekilde gösteri yapma hakkına saygı gösterecek.

SDE Analiz

Sonnotlar

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SURİYE POLİTİKASI

Doç. Dr. M. Murat ERDOĞAN

1. Bu konuyla ilgili son derece ayrıntılı bir derleme ve analiz için Bkz.: Dr. Dilek Yiğit, "Avrupa Birliği'nin Suriye'deki Olaylara Karşı Tutumu" <<http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1611/avrupa-birliginin-suriyedeki-olaylara-karsi-tutumu.aspx>>

FRANSA'NIN SURİYE POLİTİKASI

Zeynep SONGÜLEN İNANÇ

2. Bkz. O. Sander, *Siyasi Tarih, 1918-1994*, Ankara, İmge Kitabevi, 2005; F. Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1995*, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2005; M. A. Okur, "Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye'de Fransız Mandası", *Bilig*, Sayı 48, 2009, s. 137-156.
3. P. Larrourou, "Trente ans de relations complexes entre les présidents syriens et français", *Le Monde*, 29.04.2011.
4. R. H. Harboun, "La Politique française avec la Syrie", http://www.mandelmike.fr/harboun//index.php?option=com_content&task=view&id=939&Itemid=151.
5. Fransa'nın Suriye Büyükelçiliği, <http://www.ambafrance-sy.org/Presentation,22>.
6. "Daha Fazla Gözlemci mi, İnsani Koridor Mu?" Radikal, 19.04.2012, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1085414&CategoryID=81>.

SDE Analiz

7. "Fransa Suriye'ye Müdahale Şartını Açıkladı", Radikal, 18.11.2011, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=HaberYazdir&ArticleID=1069951>.
8. "La France prête à intervenir en Syrie?" Le Point, 30.11.2011, http://www.lepoint.fr/monde/la-france-prete-a-intervenir-en-syrie-29-11-2011-1402017_24.php.

SURİYE KRİZİ VE İSLÂM DÜNYASI

Doç. Dr. Ahmet UYSAL

9. <http://www.thenational.ae/news/world/asia-pacific/malaysian-crackdown-ahead-of-mass-rally-planned-by-bersih>

RUSYA'NIN SURİYE POLİTİKASI

Amine YAZICI

10. ARMAOĞLU Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914- 1995*, İstanbul 2004
11. Çevreleme Politikası, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD), Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin (SSCB) yayılcı politikasına karşı izlediği askeri, ekonomik ve diplomatik unsurlar içeren dış politika stratejisidir. Dışişleri Bakanlığı'nın SSCB danışmanı George F. Kennan, SSCB'deki rejimin yumuşayacağı ya da çökeceği beklentisiyle «Rusların yayılcı eğilimlerinin, uzun dönemli, ama sarsılmaz ve uyanık bir politikayla çevrelenerek denetim altına alınmasını» gerektiğini söylemiştir. 1947'deki Truman Doktrini çevreleme politikasının ilk yansımasıydı. Amacı komünizmin yayılmasını engellemek, ABD'nin güvenliği ile yurtdışındaki etkisini geliştirmek ve bir domino etkisini engellemek olan çevreleme politikası Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa, Çin, Kore ve Vietnam'da giriştiği genişleme politikasına karşı oluşturulmuştu.
12. KARABULUT Bilal, "Karadeniz'den Ortadoğu'ya Uzanan Bir Dış Politika Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri", Karadeniz Araştırmaları, Sayı: 15, Güz 2007, s.67-88
13. A.g.e. s.73
14. A.g.e. s.75
15. Yakın çevre doktrini ile Rusya Federasyonu eski Sovyet topraklarını nüfuz alanı olarak kabul etmiştir.

SDE Analiz

16. *Renkli Devrimler*, Soğuk Savaş sonrası dönemde Orta ve Doğu Avrupa ile Kafkaslar ve Ortadoğu'da bir dizi yönetim değişikliği meydana gelmiştir. Sırasıyla Sırbistan (Eylül 2000), Gürcistan (Kasım 2003), Kıbrıs (Aralık 2003), Ukrayna (Kasım 2004), Romanya (Kasım ve Aralık 2004), Lübnan (Şubat 2005) ve Kırgızistan (Mart 2005)'da meydana gelen yönetim değişikliklerine verilen isimdir.

İRAN'IN SURİYE POLİTİKASI

Uğur KÖROĞLU

17. Sami Mobayad, "Syria's One True Friend-Iran," Asia Times, 12 Temmuz 2006.
18. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz.: Çavuşî, Meryem, Ber-resi-yé Revâbét-é Îrân ve Sûriye Be'd ez Ênghelab-é Êslâmî-yé Îrân (1979-2001), yüksek lisans tezi, Allame Tabatabai Üniversitesi, Hukuk ve Siyasal Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Tahran-İran.
19. Altı dönemi kapsayan bu tasnif, United States Institute of Peace The Iran Primer'in resmi sitesinde yer alan <http://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-syria> adresindeki Goodarzi, Jubing'in Iran and Syria adlı makalesinde yapılmıştır.
20. Sinkaya, Bayram, Ortadoğu Analiz, Cilt: 3, Sayı: 33, s. 40, Eylül 2011, Ankara.
21. Tüm alıntılar İran İslam Cumhuriyeti lideri Ayetullah Seyyid Ali Hamanei'nin resmi internet sitesinden yapılmıştır; <http://www.khamenei.ir>
22. İran İslam Cumhuriyeti Resmi Devlet Sitesi www.dolat.ir
23. www.dolat.ir
24. 8 Eylül 2011 tarihli Aftab News haber ajansının haberi.
25. Suriye özel temsilcisi Faysal Mikdad ile Ahmedinejad'ın görüşmelerinden, Asr-ı İmruz Haber Ajansı, 28 Mart 2012
26. www.dolat.ir,
27. www.dolat.ir,
28. İran ve Suriye, kurdukları ittifaka son zamanlarda Mukavemet/Direnış Hattı adını vermektedirler.

SDE Analiz

Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler

72

29. www.dolat.ir
30. "U.S. secretly backed Syrian opposition groups," The Washington Post, 18 April 2011.
31. "Iran calls Syrian protests a Western plot," Reuters, 12 Nisan 2011.
32. Fatih Altaylı, Habertürk Gazetesi, 22 Şubat 2012.
33. Bu yazı hakkında incelemeler yaparken konuyla ilgili medyamızda da çıkan ve İranlı yetkililere dayandırılan "Mehdi geliyor" şeklindeki haberlerin kaynakları araştırılmasına rağmen bu tarz bir ifadelere rastlanılmadı.
34. Talhamy, Yvette, *The Syrian Muslim Brothers and the Syrian-Iranian Relationship*, The Middle East Journal, Volume 63, Number 4, p. 563 Autumn 2009, Washington-USA.

SDE Analiz

